

Job, gelezen met een doxologische leesbril

Inleiding

Ik lees Job iets anders dan vroeger. Dat overkomt mij bij meerdere gedeelten uit de Bijbel. Heb jij ook deze ervaring?

In het boek *Gereformeerde hermeneutiek vandaag* onder redactie van Ad de Bruijne en Hans Burger las ik over een hermeneutische cyclus. Ik denk dat mijn leeservaring daarmee te maken heeft. Daarover wil ik het in hoofdstuk 1 hebben.

Ook hoor ik wel eens dat mijn inkleuring van theologische begrippen anders is dan gangbaar. Daarbij gaat het over begrippen als de *soevereiniteit* van God, de *goedheid* van God en het *reeds en nog niet*. Aan de gruwelen die Job overkomen, gaan twee gesprekken aan vooraf tussen God en de satan. God geeft als het ware aan de satan de ruimte om Job te beproeven. Is dat te rijmen met Gods goedheid? In hoofdstuk 2 ga ik daarop verder in.

In hoofdstuk 3 duid ik het boek Job in algemene zin. Ik zie het als het evangelie in een notendop, waarbij de doodsvijanden van de mens een plaats krijgen en de uiteindelijke overwinning aan God is.

Vaak wordt beweerd dat Job op zijn ultieme vraag - *waarom overkomt mij dit?* - geen antwoord heeft gekregen. In hoofdstuk 4 beargumenteer, dat waarschijnlijk Job zelf dit Bijbelboek heeft geschreven, dan wel dat hij zijn verhaal met een ander heeft gedeeld en dit daarna samen met die ander heeft opgeschreven. In dat geval namelijk heeft Job op latere leeftijd kennis genomen van Gods gesprekken met de satan.

In hoofdstuk 5 leg ik het verband tussen satan, Jobs vrienden, Elihu, en de drie doodsvijanden waarmee elke gelovige te maken krijgt. Te weten: satan, de wereld en ons eigen vlees.

God is veel machtiger dan de satan. Toch wordt in de Bijbel de satan de overste van de wereld genoemd. Hoe zit dat? Doet de satan slechts dat wat God wil? Of bakent God een zekere ruimte af waarbinnen de satan zijn gang kan gaan? Over de verhouding en het onderlinge gevecht tussen God en de satan gaat het in hoofdstuk 6. Een bloedstollend gevecht. Vandaar dat het in het rood geschreven is.

In de hoofdstukken 7, 8 en 9 zeg ik iets over de bevoorrechte positie die Job had, over de ellende die hem overkwam en over de dubbele zegen die hij daarna ontving.

In hoofdstuk 10 schrijf ik over Gods intenties met Job, Gods zelfopenbaring en de ontmaskering van de satan.

In hoofdstuk 11 ga ik in op de context van het boek Job. Is Job te identificeren met de Jobab uit Genesis 10:29 of met de Jobab uit Genesis 36:33-34?

Als het bijbelboek Job het eerst geschreven bijbelboek is, kan het dan gezien worden zowel als voor- en nawoord als de leeswijzer bij de Bijbel? In hoofdstuk 12 werk ik dit idee uit.

In hoofdstuk 13 ga ik in op de epiloog. Ik zie daarin, evenals anderen dat wel doen, een apocalyptische dimensie. In hoofdstuk 14 noteer ik enkele leerpunten om een en ander te concretiseren.

Inhoud

1. Omgaan met een hermeneutische cyclus	3
2. Gods soevereiniteit in het licht van de doxologie	5
3. Interpretatie van Job vanuit de leer van de kerk	11
4. De schrijver van het Bijbelboek Job	15
5. Onze drie doods vijanden belicht vanuit het Bijbelboek Job	18
6. God versus de satan, de confrontatie	31
7. God verkiest Job en geeft hem de nodige wijsheid	44
8. God geeft van alles het dubbele terug aan Job	46
9. Wat heeft Job geleerd?	48
10. Wat kunnen wij bij Job over Gods sturende hand leren?	52
11. In welke tijd leefde Job?	53
12. Het boek Job is zowel voor- en nawoord als de leeswijzer bij de Bijbel	61
13. Epiloog	78
14. Wat valt er te leren van het bijbelboek Job?	85
15. Bijlage: Bijbelse chronologie. Column Adrian Verbree	95
16. Bijlage: Zondag 10 met uitgeschreven verwijsteksten	97
17. Register met Bijbelplaatsen	100
18. Geraadpleegde boeken	103

1. Omgaan met een hermeneutische cyclus

In het boek *Gereformeerde hermeneutiek vandaag* onder redactie van Ad de Bruijne en Hans Burger las ik het volgende over een hermeneutische cyclus:

De meeste modellen besproken in paragraaf 4 laten zien dat de hermeneutische cyclus van handelen en denken ook in de theologie als geheel te vinden is. Ingebed in Gods handelen dat ons tot verstaan van zijn woord brengt, is deze hermeneutische cyclus erop gericht om in heel ons leven steeds meer in te zien wat de betekenis van Gods woord is voor ons doen en laten, onze gedachten en onze spiritualiteit. Het is een variant op de bekende hermeneutische spiraal (vgl. paragraaf 3.2).

Een cyclus van handelen en doen is vaker terug te vinden. Een predikant of voorganger zal als hermeneut en 'reflective titioner' regelmatig zo'n cyclus of een deel ervan doorlopen. In de praktijk stuit je op vragen die om doordenking vragen, om empirische analyse, om bewustwording en analyse, om het formuleren van nieuwe mogelijkheden. En allemaal hebben we als christenen te maken met de Bijbel, met de dagelijkse werkelijkheid waarin we leven als christenen, met de kerkgeschiedenis die beschrijft hoe we gekomen zijn waar we nu zijn en die vertelt hoe christenen vroeger de Bijbel gelezen en begrepen hebben, en met problemen en vragen die om een oplossing of een antwoord vragen (...). **Daarom kunnen ook 'gewone' gelovigen die nadenken over hun leven als christen, een cyclus van handelen en denken doorlopen.**¹

Ik schaar mij bij de 'gewone' gelovigen, die willen nadenken over Gods woord. Het is alweer tien jaar geleden dat ik het boekje *Job – troostboek voor Israël* van G.A. van der Spek-Begemann gelezen heb.² Nu ik dat boekje herlees, lees ik het anders. Dit mee omdat ik ben gaan geloven in de late-alverzoening. Na Jezus' terugkomst wordt het laatste oordeel voltrokken, waarbij alles aan het licht zal komen. Iedereen zal dan uit de dood zijn opgestaan. Ook Job en zijn vrouw met al hun kinderen. Ook al Jobs vrienden. Dan zullen we met hen in gesprek kunnen gaan. We zullen dan al onze vragen aan Job kunnen stellen. En Job zal er de tijd voor nemen om die allemaal te beantwoorden. Want na Jezus' terugkomst speelt de tijd geen rol van betekenis meer. Job heeft dan alle tijd om ons alles over zijn leven te vertellen. Daar mogen we naar uitzien.

In de boekbespreking van dr. Gerard den Hertog, waarin hij niet alleen het hier bovengenoemde boek maar ook enkele andere boeken over Job bespreekt, las ik de volgende typering van Jobs verzet tegen God.

Het wonderlijke is nu dat Job in zijn verzet tegen God naar Hem wordt toegedreven. Eerst uit zich dat als Jobs schreeuw om een bemiddelaar of scheidsrechter (Job 9:33), dan – midden tussen de felste klachten – als de roep om

¹ *Gereformeerde hermeneutiek vandaag*, blz. 279-280

² Een bespreking van dit boekje door prof. dr. Gerard den Hertog is te vinden op: Startpagina Kerk en Israël >> Blad >> Alle artikelen >> Artikelen van Gerard den Hertog >> jaargang nr. 36-2 Spreken – geboren uit het zwijgen

een Getuige en Pleitbezorger in de hemel (16:19) en tenslotte vindt het zijn climax in hoofdstuk 19, waar Job uitroept: 'Ik weet, mijn lossen leeft... en ten laatste zal ik uit mijn vlees God aanschouwen' (19:25-26).

Waar de 'vrienden' God denken te 'vangen' in een sluitende theorie en alleen maar hun onaantastbare zekerheden ten beste geven, houdt Job tegen God aan God vast. Job kan groeien in geloofskennis, omdat hij – anders dan de 'vrienden' – bereid is zijn gedachten over God te laten bijstellen door wat hij ondervindt.

Je zou hierbij haast kunnen gaan denken dat Job een hermeneutische cyclus heeft doorlopen. Job gaat anders tegen God aankijken, doordat hij het gesprokene van zijn 'vrienden' analyseert en doordenkt. Hij komt tot een andere conclusie en spreekt hen tegen. Hij weet zeker dat God anders is en dat zijn 'vrienden' het fout zien. Er ontstaat verwijdering en Job voelt zich aangevallen door zijn vrienden. Een pijnlijk gebeuren.

Exegeten constateren dat Jobs 'vrienden' niet echt naar Job luisterden. Datzelfde gold voor Elihu.

Jobs drie vrienden zijn loyaal aan elkaar. Ze spreken als het ware met één mond. Ze zijn het roerend met elkaar eens. Zij zijn in de meerderheid en doen constant een beroep op Job om naar hen te luisteren. Waar komen we dat meer tegen? Dat een grote meerderheid niet naar een minderheid, laat staan naar een enkel individu, wil luisterden. Jezus heeft iets dergelijks ondervonden. De Farizeeën en Schriftgeleerden waanden zich sterk als groep en luisterden eigenlijk niet echt naar de Heiland van de wereld.

Elihu daarentegen, neemt een middenpositie in. Hij poneert dat God door deze beproeving Job iets wil leren. Maar Elihu geeft zelf niet aan wat dat dan wel mag zijn. Hij laat Job zo zwemmen en zo maakt hij het Job nog lastiger.

Op al deze aspecten ga ik later dieper op in. Het gaat mij nu om de loodzware druk die op Job uitgeoefend wordt. Door die druk veranderen Jobs inzichten en wordt hij voorbereid om God zelf te ontmoeten. Deze belangrijke aspecten zijn in het Bijbelboek Job vastgelegd. Wat Job daarna, in die 140 jaar die hij nog te leven kreeg, verder heeft meegemaakt en verder doordacht heeft, daar vernemen we verder niets over. We hebben al meer dan voldoende aan alles wat wel is vastgelegd.

2. Gods soevereiniteit in het licht van de doxologie

God is Soeverein. God kan alles en hoeft zich aan niemand te verantwoorden. Zo interpreteren we vaak de gelijkenis van de pottenbakker. Heeft deze niet de vrijheid om van dezelfde klomp klei zowel een kostbare vaas als een alledaagse pot te maken? (Romeinen 9:21). Zo ontfermt God zich over wie Hij wil en Hij verhardt wie Hij wil (Romeinen 9:18).³

Het woord soevereiniteit komt niet in de Bijbel voor. Het is een afgeleid begrip. In de Christelijke Encyclopedie⁴ schrijft prof. dr. K. Dijk:

Onder de soevereiniteit Gods verstaan wij dit, dat God als Schepper, Formeerder en Onderhouder van alle dingen over alles absolute zeggenschap heeft, en dat uit Hem en door Hem en tot Hem alle dingen zijn. Deze soevereiniteit gaat gepaard met en wordt gedragen door Gods rechtvaardigheid en heiligheid, zijn volmaaktheid en wijsheid en is dus geheel vrij van willekeur en onbillijkheid. Aan die soevereiniteit en aan deze soevereine wil Gods is alles in hemel en op aarde onderworpen. Het is Calvijn geweest, die in deze soevereiniteit zijn uitgangspunt genomen heeft. God is geen louter "toezierende God", die enkel ziet wat er gebeuren zal, en ingrijpt als de wereld ten onder zou gaan, maar God is de almachtige en soevereine God, die van ogenblik tot ogenblik de wereld en al haar gebeuren draagt, en haar bestiert door zijn wijze en ondoorgrondelijke wil. In deze belijdenis, waarmee de leer der predestinatie ten nauwste samenhangt, zijn de Ger. Kerken Calvijn geheel gevolgd, en deze leer is van de grootste betekenis voor heel het geloofsleven. De leer van de soevereiniteit is het fundamentele leerstuk. Uit die eeuwige vrijmacht komt ook de verkiezing op, en dit beginsel beslist over heel het leven.

Gods soevereiniteit heeft dus alles te maken met de leer van de uitverkiezing. Of God al voor de grondlegging van de wereld alles heeft vastgelegd, dat is een zaak van lagere orde. Van veel meer belang is hoe Gods uitverkiezing uitpakt. Gaan er inderdaad miljoenen, zo niet miljarden mensen verloren? Zullen zij een eeuwigdurende bestraffing ondergaan in de hel? Zo ja, kun je daarvoor God danken? Kun je God danken om deze inkleuring van zijn soevereiniteit? Strookt deze uitleg met Gods rechtvaardigheid en heiligheid, zijn volmaaktheid en wijsheid en is deze uitleg geheel vrij van willekeur en onbillijkheid?

Bij Job speelt de uitverkiezing een grote rol. God noemt Job zijn dienaar:

De HEER vroeg aan Satan: 'Heb je ook op mijn dienaar Job gelet? Zoals hij is er niemand op aarde: hij is rechtschapen en onberispelijk, hij heeft ontzag voor God en mijdt het kwaad.'⁵

³ Zie voor meer over de gelijkenis van de pottenbakker het artikel van ds. H. de Jong uit Kontekstueel, juli 2008 (22^e jaargang nr. 6): <https://www.kontekstueel.nl/35-algemene-artikelen/533-nr2-2010-de-identiteit-van-een-christen-intro-v15-533>

⁴ Christelijke Encyclopedie, tweede geheel herziene druk, Kok Kampen 1961

⁵ Job 1:8

God wijst satan op zijn dienaar Job en satan voelt zich hierdoor uitgedaagd. Er ontstaat een gesprek en God geeft satan de vrije hand om met alles wat van Job is, te doen wat hij wil zonder Job zelf aan te raken.⁶ Tijdens het daaropvolgende gesprek tussen God en satan, geeft God aan satan nog meer ruimte:

Toen zei de HEER tegen Satan: 'Goed, doe met hem wat je wilt, maar spaar zijn leven.'⁷

Dit heeft grote gevolgen voor Job. Die gaan we later verder bekijken. Op dit moment speelt meer de vraag: Is God wel goed bezig, nu Hij aan satan zoveel ruimte geeft om met zijn dienaar te doen wat hij wil?

Die vraag voert ons naar de doxologie, de leer dat God in alles goed handelt. Om eerst wat meer grip te krijgen op de doxologie, wil ik enkele teksten aanhalen die in dit kader in de Christelijke Dogmatiek genoemd worden.⁸ Dat zijn Psalm 103, met name Psalm 103:1, 8-9 en Psalm 145: 3-10:

Prijs de HEER, mijn ziel, prijs, mijn hart, zijn heilige naam. (Psalm 103:1)

Liefdevol en genadig is de HEER, hij blijft geduldig en groot is zijn trouw.

Niet eindeloos blijft hij twisten, niet eeuwig duurt zijn toorn. (Psalm 103:8-9)

'Groot is de HEER, hem komt alle lof toe,
zijn grootheid is niet te doorgronden.'

Laat geslacht na geslacht van uw schepping verhalen,
uw machtige daden verkondigen.

Laten zij spreken over de glorie van uw majesteit,
ook ik wil uw wonderen bekendmaken.

Laten zij getuigen van uw geduchte daden,
ook ik wil van uw grootheid vertellen.

Laten zij de roem van uw goedheid verbreiden,
uw gerechtigheid luid bezingen:

'Genadig en liefdevol is de HEER,

hij blijft geduldig en groot is zijn trouw.

Goed is de HEER voor alles en allen,

hij ontfermt zich over heel zijn schepping.'

Laten al uw schepselen u loven, HEER,

en uw getrouwen u prijzen. (Psalm 145:3-10)

De doxologie richt zich niet alleen op het heden, maar vooral op de toekomst. Want Jezus komt terug en het beste moet nog komen. In de *Christelijke dogmatiek* lezen we daarover:

Men kan het Onze Vader zonder veel overdrijving een eschatologisch gebed noemen.

Van begin tot einde strekt het zich uit naar de toekomst. Sterker nog: het trekt de

⁶ Job 1:9-12

⁷ Job 2:6

⁸ *Christelijke dogmatiek* door dr. G. van den Brink en dr. C. van der Kooij; blz.127, 149

toekomst als het ware het heden binnen. De optatief⁹ uit het begin ('Uw Koninkrijk kome') raakt immer gaandeweg vervangen door de indicatief¹⁰ van de afsluitende **doxologie** ('Want van U is het Koninkrijk'). Opvallend is daarbij echter dat het niet speciaal om de toekomst van de bidder gaat, maar om die van de hele wereld in relatie tot God: 'Laat uw Koninkrijk komen, en uw wil gedaan worden op de aarde zoals in de hemel'. Pas daarna spitst het gebed zich toe op het individuele leven de bidder(s): 'Geef ons vandaag het brood dat wij nodig hebben', om uiteindelijk weer met het uitzicht op Gods wereldomvattende Rijk af te sluiten. We kunnen daarom spreken van een *dubbele horizon of tweevoudige verwachting*, die we in de christelijke dogmatiek niet uit elkaar trekken. Aan de ene kant hebben we met onze eigen toekomst en levenshorizon te rekenen, aan de andere kant is er de horizon van het Rijk van God.¹¹

Wie met doxologische ogen het kwaad in de ogen kijkt, ontkomt er niet aan om dit kwaad te duiden met het oog op de eschatologie. Want een mooie toekomstverwachting laat niet al het kwaad als sneeuw voor de zon verdwijnen. In de *Christelijke dogmatiek* las ik daarover het volgende:

De klassieke theologie verbond met de verheerlijking de gedachte van Gods theodicee: Gods beleid kan niet door mensen gerechtvaardigd worden (zoals beoogd door het moderne theodiceeproject, begonnen met Leibniz), maar God zal zichzelf rechtvaardigen ten overstaan van de geschiedenis. **In de voleinding zal blijken dat God heerlijk en rechtvaardig is in al zijn handelen.** Richtingwijzend is in dit verband Romeinen 11:33, 'O diepte van rijkdom, van wijsheid en van kennis Gods, hoe ondoorgrondelijk zijn zijn beschikkingen en hoe onnaspeurlijk zijn zijn wegen!' Paulus komt tot zijn exclamatie en lofprijzing nadat hij heeft gezocht naar de weg van God met Israël. Hoewel die ook aan het einde van Paulus' gedachtengangen nog altijd ondoorgrondelijk blijkt, voor Paulus staat als een paal boven water dat God trouw is aan zijn verbond met Israël. Hij heeft dat gezien in Gods openbaring in Jezus Christus. In Christus en zijn sterven voor de zonde heeft God zijn rechtvaardigheid getoond, en daar heeft het geloof genoeg aan. **Op de vraag naar de zin van de geschiedenis van schepping tot verlossing (en vooral natuurlijk de zin en de onzin van het kwaad daarin) kunnen we dan ook niet of nauwelijks beantwoorden.** We verkeren niet in de positie dat we God zouden kunnen narekenen. Eigenlijk kunnen we de geschiedenis van het heil alleen maar navertellen. We zijn deelnemers, actieve recipienten¹² in een geschiedenis die getekend is door zonde en kwaad. Maar meer nog: we zijn daarin voorwerp van Gods erbarmen, van Hem die onze zonde droeg en zijn schepselen bestemt tot verheerlijking. Daarom eindigt Paulus ondanks de ondoorzichtigheid van

⁹ Optatief = vervulbare wens

¹⁰ Indicatief = geeft een plausibel idee van de werkelijkheid zonder dat je die zaken met je eigen ogen kunt waarnemen

¹¹ *Christelijke dogmatiek* door dr. G. van den Brink en dr. C. van der Kooij; blz.639, 640

¹² Recipienten = Ontvangers, die van wat ze ontvangen iets doorgeven

veel dingen met een doxologie: 'Want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen: Hem zij de heerlijkheid tot in eeuwigheid!'¹³

Over het kwaad dat Job treft, is door velen nagedacht. In het vervolg zullen we enkele van hen nog tegenkomen. Tot nu toe is er eigenlijk geen bevredigende oplossing die heel erg aanspreekt. Het kwaad dat Job treft, roept en blijft roepen om verdere doordenking. Ik wil Job met doxologische ogen gaan lezen. Als eerste begin ik met enkele citaten uit het boekje dat ter gelegenheid van het afscheidscollege van prof. dr. Jan Hoek is verschenen.¹⁴ De titel van dat boekje is: God is goed – theologie als doxologie.

Theologie is een hulpdienst bij de lofprijzing van God. In haar beste momenten is zij een opmaat tot de lofprijzing, de doxologie. De doxologie is het diepste doel van de kerk, zij is er *ad maiorem gloriam Dei*. De theologie dient de lofprijzing van de gemeente door haar te helpen om hart en hoofd met elkaar te verbinden. Dat vraagt inderdaad om ingespannen denkwerk. Herman Bavinck (1854-1921) verwoordde het met een mooi beeld: "God geeft ons nooit, op geen enkel gebied, gesneden brood, maar laat het koren wassen, **opdat wij het tot brood bereiden zouden.**" Dat geldt in de molens en bakkerijen, maar evenzeer in de collegezalen en op studentenkamers waar stevig wordt gestudeerd op onder meer exegetische, hermeneutische, dogmatische, ethische, wijsgerige, missiologische en praktisch-theologische vragen. Nogmaals Bavinck: "Een theoloog is een priester die God nacht en dag dient in Zijn tempel; een profeet die Hem verklaart en altijd spreekt tot Zijns naams eer; een mensch Gods tot alle goed werk bekwamelijk toegerust." Wat hij hiermee aangeeft, is dat theologie en spiritualiteit elkaar dienen te doordringen. Er is groot verschil tussen veel praten over God enerzijds en anderzijds Hem kennen en vanuit die kennis tot spreken komen. Echte theologie is een liefdesverklaring. Een theoloog is iemand die van God houdt, een theofiel.¹⁵

Zo is de doxologie, de lofprijzing van de goede God, niet alleen het eerste, maar ook het laatste woord van deze psalm (Psalm 92). Een mens blijft er jong van hart bij, groen en fris ondanks grijze haren, wanneer hij of zij bij het klimmen van de jaren blijft getuigen van de betrouwbaarheid, de rechtvaardigheid en de goedheid van God. **En het zicht op Gods goedheid wordt door beproeving heen verdiept en verhelderd:** "Hij is mijn Rots en in Hem is geen onrecht."¹⁶

De kerkvader Augustinus (354-430) zegt: "De liefde komt na het kennen in die zin dat niemand God volmaakt kan liefhebben **als hij niet eerst zijn goedheid ten volle heeft leren kennen.**" Maar zolang wij als vreemdeling in de wereld vertoeven, kijken wij

¹³ *Christelijke dogmatiek* door dr. G. van den Brink en dr. C. van der Kooij; blz.677, 678

¹⁴ Boekje met afscheidscollege van prof. dr. Jan Hoek ter gelegenheid van zijn afscheid van de ETF Leuven, 2020. Als E-book is deze te vinden op: <https://www.etf.edu/onderzoek/publicaties/>

¹⁵ Bovengenoemd boek blz. 9

¹⁶ Bovengenoemd boek blz. 14

door een spiegel en zien wij een beeld dat wij niet doorgronden. Het gevolg daarvan is dan ook dat onze liefde onvolmaakt is.”¹⁷

De hier bovenstaande gemarkeerde zinnen spreken mij aan. Herman Bavinck geeft theologen een belangrijke boodschap mee. De Bijbel is niet overal hapklaar en het vraagt studie om de Bijbel begrijpelijk uit te leggen. Gezien de steeds veranderende context komen theologen en amateur-theologen daar niet mee klaar. Wat daarbij meespeelt is dat ons zicht op Gods goedheid vaak slechts door beproeving heen wordt verdiept en verhelderd. Iets wat Job heeft meegemaakt. Wij kunnen God niet volmaakt liefhebben als wij niet eerst Gods goedheid ten volle hebben leren kennen.

Dit laatste speelde mij parten. Als ik dacht aan de zondvloed, aan Auschwitz en andere verschrikkelijke gebeurtenissen, dan trok mij dat van God af. Ik kon dat niet rijmen met Gods goedheid.

In de loop van de tijd heb ik mijn ideeën over dergelijke gebeurtenissen bijgesteld. Mee daardoor is nu de tijd rijp om mij opnieuw in Job te verdiepen.

Ik zie nu het Bijbelboek Job deels als een toelichting op de zondvloed. Noach is evenals Job een rechtvaardig persoon in Gods ogen. Ik denk dat God Noach beschermd en gezegend heeft, op een vergelijkbare wijze als Hij dat bij Job deed. Als God in die situatie Noach hetzelfde had laten overkomen als Job onderging, en God had daarbij geen grens aan satan gesteld, dan was dat een streep door Gods heilsplan geweest zoals wij die nu kennen.

Terugkijkend is het dus goed geweest, dat God Noach heeft beschermd.

Want bij Job zien we hoe moeilijk een mens het krijgt als God zijn beschermende en zegende hand terugtrekt en aan satan alle ruimte geeft.

Een vergelijking tussen de gebeurtenissen rond Noach en Job levert ons meer zicht op de verhouding tussen God en satan. Na de zondeval mocht satan aanspraak maken op Gods schepping, omdat Adam als Zijn hoogste vertegenwoordiger hem had gehoorzaamd. Maar God schuift dat op de lange baan. God schort de legitieme aanspraak van satan op, omdat Hij met een heilsplan komt. De moederbelofte spreekt daarover. Gedurende dat uitstel geeft God aan satan veel ruimte, maar niet alle ruimte. God zorgt ervoor dat er telkens gelovigen zijn, die van Hem getuigen. Daardoor zijn alle anderen niet te verontschuldigen. Dat beeld wordt scherp gesteld rondom de zondvloed. Alleen Noach is nog rechtvaardig en hij kreeg een dubbele opdracht. Het bouwen van de ark en het waarschuwen van mensen. We kennen dit verhaal. Niemand luisterde naar Noach. Hij werd bespot. Zo maakte God duidelijk dat al die mensen in feite satan volgden. Dit legitimeert de straf die God voltrok.

Hoeveel mensen kwamen er om tijdens de zondvloed? We weten het niet. Schattingen lopen sterk uiteen. Misschien wel miljoenen. Vreselijk! Of niet?

God nam het initiatief tot deze straf. God doet enkel goed. Is daardoor deze straf in onze ogen ook goed? Kunnen wij God erom loven?

Niet zondermeer. Alleen in het geloof dat God alles recht zal zetten. In het geloof dat allen die tijdens de zondvloed zijn omgekomen, zullen opstaan uit de dood. Dat zij rechtvaardig geoordeeld zullen worden en dat God het daarna ook met hen goed zal maken.

¹⁷ Bovengenoemd boek blz. 22

We weten dat Jezus Christus de dood heeft overwonnen. De dood is door Hem een doorgang tot het nieuwe leven geworden. Dat geldt ook voor allen die in de zondvloed zijn omgekomen. Ook zij zullen opstaan uit de dood. Ook voor hen geldt dat door Jezus Christus de dood veranderd is in een time-out. God zal ook hen uit de klauwen van satan verlossen. Het zijn en blijven Zijn schepselen.

Ondanks het uitstel krijgt satan enorm veel macht. Dat zien we opnieuw bij Job. Job is kennelijk een van de weinigen die door God beschermd en gezegend wordt. Satan weet dit en hij respecteert God daarin.¹⁸

God wil Job en ons inzicht geven in Zijn verhouding tot satan. Ik denk dat Hij daarom satan de ruimte geeft om Job te beproeven. Zo wordt duidelijk hoe Job in het leven staat en hoe Job afhankelijk is van God. Maar vooral ook hoe slecht satan is en hoe hij de andere twee doodsvijanden van de mens, de wereld en ons eigen vlees, zo kan manipuleren dat zij Job steeds verder de put induwen.

Tijdens de zondvloed kwam het 'kwaad' uit Gods hand. Kwaad tussen aanhalingstekens, omdat God dat kwaad mee laat werken ten goede.

Bij Jobs beproeving komt het kwaad uit satans hand. Maar desondanks, zo blijkt, laat God dit kwaad meewerken ten goede. Job krijgt het dubbele van alles wat hij had.¹⁹ Daarin ontwaar ik een eschatologische gedachte. Want zo gaat God niet met iedereen om in dit leven. Dat komt dus later. God zal alles rechtzetten, is het niet tijdens ons huidige leven, dan wel in het toekomstige.

Met deze doxologische leesbril lees ik verder het boek Job. Job krijgt het zwaar te verduren, maar dat tijdelijke ongemak wordt uitermate rijk gecompenseerd. God is goed.

¹⁸ Job 1:10

¹⁹ Job 42:10

3. Interpretatie van Job vanuit de leer van de kerk

In de eerste verzen van Job lezen we:

In het land Us woonde een man die Job heette. Hij was rechtschapen en onberispelijk, hij had ontzag voor God en meed het kwaad (Job 1:1).

In de *Studiebijbel in Perspectief* lezen we over deze karakterisering van Job onder andere:

rechtschapen en onberispelijk: dit betekent niet dat hij volmaakt en zonder zonde was, maar dat hij zijn best deed om altijd en overal op een goede en rechtvaardige manier te handelen (vgl. hs. 31).

We weten dat Jezus de zonde verscherpt heeft neergezet. Alleen al bij het lezen van de Bergrede moeten we vaststellen dat elk mens tekortschiet. Deze tekortkomingen van de mens zijn in de belijdenisgeschriften compact en duidelijk weergegeven. Zondag 3 laat zien dat we zo verdorven zijn, dat wij helemaal onbekwaam zijn tot iets goeds en uit op elk kwaad. Dit met de restrictie dat door de Geest van God mensen wél iets goeds kunnen doen. Zondag 24 laat weten dat zelfs onze beste werken in dit leven allemaal onvolmaakt en met zonde bedekt zijn.

Hoe verhoudt zich Jobs rechtschapenheid en zijn onberispelijkheid met de leer van de kerk? Ik denk dat God vanaf de zondeval altijd present is geweest in een beperkt aantal mensen. Ik denk daarbij in het bijzonder aan Henoch en Noach. En aan Abraham. Door Gods genade wandelde Henoch met God en vertoonde Noach Gods gerechtigheid als geen ander. Job zie ik ook als zo'n geloofsheld. Hij leefde dicht bij God. God zegende en beschermde hem.

Job ontving na zijn beproeving van alles het dubbele. Zo leefde hij nog 140 jaar. Uit dit gegeven is op te maken dat Job 70 jaar moet zijn geweest, toen de beproevingen losbarstten. Tijdens die 70 jaar ontwikkelde zich een band tussen God en Job. De HEERE zegende hem buitengewoon. Daarover lezen we in het vervolg van Job 1.

Job had zeven zonen en drie dochters. Hij bezat zeventuizend schapen en geiten, drieduizend kamelen, vijfhonderd span runderen, vijfhonderd ezinnen en een groot aantal slaven en slavinnen. Hij was de aanzienlijkste man van het Oosten. Zijn zonen hadden de gewoonte om de beurt een feest te geven, ieder in zijn eigen huis, en nodigden dan hun drie zusters uit om bij hen te komen eten en drinken. Nadat elk van zijn zonen zo'n feest had gegeven, liet Job hen bij zich komen voor een reinigingsritueel. Hij stond dan 's ochtends vroeg op om voor elk van hen een offer te brengen, want hij dacht bij zichzelf: Misschien hebben mijn kinderen wel gezondigd en God in hun hart vervloekt. Job deed dit telkens weer (Job 1:2-5).

God daagde satan uit. Hij nam het initiatief. God vond het nu de tijd om Job op de proef te stellen. Positief gedacht: God vond dat Job er klaar voor was. Hij verklaarde hem voorafgaande aan de beoogde proef waardig om deze te kunnen doorstaan. Uit de brief aan de Korintiërs weten we dat God nooit bovenmate beproefd.

U hebt geen beproevingen te doorstaan die niet voor mensen te dragen zijn. God is trouw en zal niet toestaan dat u boven uw krachten wordt beproefd: hij geeft u mét de beproeving ook de uitweg, zodat u haar kunt doorstaan (1 Korintiërs 10:13).

God stelt grenzen aan elke beproeving. Dat zien we ook gebeuren bij de twee gesprekken tussen God en satan, die aan Jobs beproevingen vooraf gingen.

Wat kan God bewogen hebben om Job zo te beproeven? De Bijbel vertelt het ons niet. Maar aan de effecten van deze beproeving kunnen we aan de volgende redenen denken:

- a. Job maakt tijdens de beproeving een geloofsgroei door.
- b. Tijdens de beproeving legt God het karakter van satan bloot.
- c. Tijdens de beproeving spannen de drie doodsvijanden van de mens - de satan, de wereld en ons eigen vlees – samen.
- d. God is tijdens de beproeving nabij en stelt een grens.
- e. Na de beproeving komt Job op een hoger geluksniveau
- f. Wat Job leerde tijdens zijn leven is voor iedereen relevant.

Op al deze aspecten kom ik later terug. Bij deze wil ik allereerst vaststellen dat Job geen onschuldige is. Job is niet meer zo goed als Adam was vóór de zondeval. Aan Job kleven, klassiek gezegd, erfzonde en erfsmet. Eigentijdser formuleert de *Christelijke dogmatiek* dit al volgt:

Kort samengevat: tegen de achtergrond van de *gebleken* afwijzing van Jezus Christus, en van de *gebleken* mislukking om op de zending van de Zoon adequaat te reageren, komt het Nieuwe Testament – vooral in de geschriften van Johannes en Paulus – tot een zeer radicaal en omvattend begrip van zonde. Onder zonde wordt niet enkel een daad van overtreding verstaan, maar zonde blijkt een macht te zijn, een sfeer die de mens omvat en beheerst. De mens is onder die macht een slaaf of knecht van de zonde. En dat geldt niet zomaar sommige, maar alle mensen. Paulus drukt het in Romeinen 3:23 krachtig uit: ‘Allen hebben gezondigd en missen de heerlijkheid (*doxa*) van God.’ We formuleerden al eerder: de glorie is weg, de glans is eraf.²⁰

Uit enkele verzen blijkt dat Job weet heeft van de erfzonde. We kijken daarbij in het bijzonder naar Job 14:4 en naar wat de *Studiebijbel in perspectief* daarbij aantekent.

Kan een mens tot reinheid brengen wat onrein is?
Nee, dat kan hij niet!

14:4 We zien hier opnieuw dat Job zich ervan bewust is dat noch hij, noch enig ander mens honderd procent rechtvaardig is (vgl. 9:2; 13:23). Misschien wil hij benadrukken dat hij er niets aan kan doen dat hij zondigt, omdat het onmogelijk is de zonde volledig uit zijn leven te bannen. God zou hem daarom eigenlijk met rust moeten laten en hem niet voor de kleinste tekortkoming laten lijden. Dit is geen godslastering, of een poging om zijn gedrag goed te praten. Het zijn de realistische

²⁰ *Christelijke dogmatiek* door dr. G. van den Brink en dr. C. van der Kooij; blz.280

woorden van een mens die er alles aan doet om zichzelf voor het kwaad te behoeden en op een rechtschapen manier te leven. Dit vers wordt vaak aangehaald om de leer van de erfzonde te ondersteunen (vgl. Ps. 51:7)

In de Nederlandse Geloofsbelijdenis wordt in artikel 15 dit vers aangehaald.

Uit dit vers mag blijken dat Job wist van erfzonde, maar die treft alle mensen. Die erfzonde rechtvaardigt in zijn ogen niet de verschrikkelijke straf die hij ondervindt.

Wij weten inmiddels beter. De zondeval forceert een kloof tussen Schepper en schepping. Een scheiding, waarbij de Schepper zijn schepping had kunnen loslaten, uit zijn hand kunnen laten vallen en haar aan haar lot kunnen overlaten.

Maar God kwam met de moederbelofte. Hij gaat de ontstane kloof dichten. Ondertussen moet de mens leren inzien welk kwaad hij heeft gedaan. De mens moet die gevolgen leren begrijpen. Leren verstaan wat er gebeurt, als God zijn beschermende handen terugtrekt. God gebruikt Job om ons die les te leren. God geeft aan de doodsvijanden van de mens alle ruimte, zodat Job iets gaat ervaren wat zich voltrekt als God zijn beschermende handen terugtrekt.

Tijdens Jobs beproeving is God niet de initiator van het kwaad. Satan brengt het kwaad over Job. Dit doe mij denken aan Jezus' kruisiging. Ook daar was God niet de initiator van het kwaad. Satan dompelde Jezus onder in de wereld van het kwaad, in de hel.

We mogen aannemen dat God wist wat Job te wachten stond. God is immers voorzienig en Hij weet alles wat Hij van te voren wil weten. Ook al is God hier passief, God wilde wel laten gebeuren wat satan voor Job in petto had.

Min of meer hetzelfde kunnen we ook over de kruisiging zeggen. God de Vader bleef passief. Jezus geeft dat duidelijk aan met zijn uitroep: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij veerlaten?'²¹ Maar tegelijkertijd gebeurde er tijdens de kruisiging wat God wilde. God voorzag wat satan ging doen.

In Jesaja 53:10 lijkt het erop dat God toch actief deelnam aan de kruisiging. Maar dat is schijn. De profeet benadrukt in dat vers enkel dat alles verliep volgens Gods plan. Het betreffende vers en de verklaring uit de *Studiebijbel in perspectief* luidt:

Maar de HEER wilde hem breken, hij maakte hem ziek.
Hij offerde zijn leven voor hun schuld,
om zijn nageslacht te zien en lang te leven.
En door zijn toedoen slaagde wat de HEER wilde.

53:10 Het vijfde couplet (v. 10-12) schetst de verheerlijking van de dienaar door de HEER na zijn vernedering en lijden (vgl. 52:13-15). **de HEER wilde hem breken:** de profeet benadrukt dat de roeping en het lijden van de dienaar Gods plan was. **offerde zijn leven voor hun schuld:** het 'hersteloffer' moest worden gebracht na zonden op het gebied van de tempeldienst (zie Lev. 5:15-16 en aantekening). **lang te leven:** de profeet verkondigt dat de dienaar na zijn sterven zal leven, wat een opstanding inhoudt (vgl. 26:19 en aantekening); dit bewijst zijn onschuld.

²¹ Mattheüs 27:46, Marcus 15:34

In de wijsheidsgeschriften behoort een talrijk nageslacht en een lange levensduur tot het lot van de rechtvaardige (Job 42:14, ... e.a.). door zijn toedoen slaagde... wilde: dit is ook gezegd van Cyrus (44:28; 48:14); de dienaar is een nieuwe Cyrus.

Onze God is niet wreed, maar juist goed.

Alleen dat gaan we pas goed zien in het contrast met het kwade.

We kunnen niet zeilen, als er geen wind staat. Anders gezegd: om te leren zeilen is er wind nodig.

Op een min of meer vergelijkbare manier is Gods goedheid door ons niet te kennen, als er geen kwaad is. Juist door het contrast leren we God goed kennen. Tijdens Jezus' kruisiging zien we het ultieme van Gods liefde en komen we het ultieme kwaad op het spoor.

Daarover later meer.

Job heeft veel meegemaakt en daarvan is veel te leren. Ik veronderstel dat Job het Bijbelboek Job zelf heeft geschreven, zodat wij het verhaal uit de eerste hand hebben.

Daarover meer in de volgende hoofdstuk.

4. De schrijver van het Bijbelboek Job

De *Studiebijbel in Perspectief* schrijft over het auteurschap en de totstandkoming van het boek Job:

De auteur van het boek is niet bekend. Er staan verschillende hypothesen over de datum waarop het tot stand zou zijn gekomen. Soms meent men dat het gebruik van de naam van de heer impliceert dat het boek geschreven is in de tijd van Mozes (volgens Ex. 6:3), maar we hebben geen enkele aanwijzing in welk stadium van de totstandkoming van het OT het precies geschreven is.²²

Het Bijbelcommentaar EZRA I NEHEMIA I ESTER I JOB gaat uitgebreid in op de datering en het auteurschap. Ik beperk mij tot enkele hoofdgedachten:

De historische achtergrond

Op grond van deze argumenten (zie bovengenoemd Bijbelcommentaar) is de conclusie dat het beschreven leven van Job zich afspeelde in een vroege tijd, waarschijnlijk vóór Mozes en de uittocht van Israël uit Egypte. Een deel van de argumenten wijst naar de periode van de aartsvaders of de generaties daarna (de Septuaginta). Wie nadruk legt op de laatstgenoemde archeologische argumenten zal later dateren dan wie de inhoudelijke argumenten (zoals leeftijden) beslissender acht. Omdat het boek Job zelf geen uitsluitsel geeft en de datering slechts op indirecte wijze plaats kan vinden, is voorzichtigheid geboden. Tevens is het van belang onderscheid te maken tussen de historische setting en de latere schriftelijke weergave van het boek in Israël.²³

Auteurschap

Job geeft in 19:23-24 aan 'Och, mochten mijn woorden opgeschreven worden, vastgelegd in een inscriptie, met een ijzeren stift gegrift, met loof gevuld, voor altijd in de rotsen uitgehouwen!' Tegen het eind van zijn toespraak zegt hij in 31:35 'Och, dat toch iemand naar mij luisterde. Ziehier mijn ondertekening – laat de Almachtige mij antwoorden – ook het stuk dat mijn tegenpartij heeft geschreven.' Hier hebben we de indruk dat Job inderdaad zijn argumentatie opgeschreven heeft. Ook Job 31:40 'Hier eindigen de woorden van Job' lijkt in die richting te wijzen. Ook de tegenstander heeft een stuk opgesteld. We krijgen het idee, dat van beide kanten de argumentatie is bijgehouden. Het geheel geeft een indruk van een rechtszaak, 13:18; 14:3; 23:4. De drie vrienden klagen Job aan en Job verdedigt zich en afsluitend in hoofdstuk 31 betuigt hij zijn vlekkeloze leven. En dan roept hij God aan als rechter om in deze rechtszaak uitspraak te doen. Wanneer Elihu het woord neemt, citeert hij vaak woordelijk de beschuldigen van Job en weerlegt ze dan. Mogelijk dat deze weergaven gebruikt zijn voor de uitgave van het boek Job.²⁴

²² *Studiebijbel in Perspectief* onder redactie van prof. dr. H.G.L. Peels en prof. P.H.R. van Houwelingen; blz. 615

²³ *Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA I NEHEMIA I ESTER I JOB* onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 385

²⁴ *Idem*; blz. 386

In het boek *Job – troostboek voor Israël* wordt geponeerd dat Job niet zelf de auteur kan zijn geweest.

Er is nog iets: de boeken van de profeten dragen als titel de naam van de profeet. In dit verband is de conclusie van sommige middeleeuwers aardig: zij nemen aan dat een van de profeten of Job zelf de auteur moet zijn van het boek Job. Maat wat betreft dat laatste: de auteur vertelt over Job, in de derde persoon. Die veronderstelling valt dus af.²⁵

In de Bijbel komt het meer voor dat de schrijver zichzelf op afstand zet en in de derde persoon schrijft. Ik denk hierbij aan Paulus.

Maar ik weet dat deze man – in zijn lichaam of zonder zijn lichaam, dat weet ik niet, dat weet God alleen – werd weggevoerd tot in het paradijs en dat hij daar woorden hoorde die door geen mens mogen worden uitgesproken. Van zo iemand wil ik hoog opgeven. Wat mijzelf betreft zal ik me slechts op mijn zwakheid laten voorstaan.²⁶

Ik denk dat het hier bij Job ook het geval is. Job zet zichzelf op afstand, nadat hij van alles het dubbele heeft ontvangen. Nadat zijn intieme contact met God hersteld is. Na de beproeving wordt het beter dan dat het ervoor was. God laat Job dan ook weten welke gesprekken tussen Hem en satan aan de beproeving vooraf zijn gegaan.

Uiteraard is het ook mogelijk dat God dat allemaal aan een andere profeet heeft laten weten en het heeft laten opschrijven. Maar is dit denkbaar, als wij met doxologische ogen naar Job kijken? Job leefde na zijn beproeving nog 140 jaar. Heeft Job al die tijd moeten worstelen met zijn vragen?

Hangend aan het kruis riep Jezus luid: ‘Eli, Eli, lema sabachtani?’ Dat wil zeggen: ‘Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten?’²⁷ Even later riep Hij: ‘Het is volbracht.’²⁸ Heeft Jezus tussen deze twee kruiswoorden een antwoord ontvangen? Of stelde Jezus een retorische vraag? Een vraag om de omstanders te informeren over wat er gebeurde. Over het feit dat God de Vader Hem verlaten had.

Hoe het precies is gegaan, weten we niet. Dat laat de Bijbel ons niet weten. Maar tussen de regels door lezend, ontstaat een beeld dat Jezus antwoord heeft ontvangen. Dat kan zijn voordat Hij uitriep: ‘Het is volbracht.’ Het kan ook zijn geweest toen Hij diezelfde dag nog is opgenomen in het paradijs. Of misschien nog iets later, toen Hij plaatsnam aan Gods rechterhand. Er zijn veel mogelijkheden. Welke is het meest aannemelijk? Is dat die beantwoording, waarbij Jezus het kortst op een antwoord heeft moeten wachten? Ik denk het wel! Want daarin erken ik de liefdevolle hand van God.

Hoewel er dus meerdere interpretaties mogelijk zijn, kies ik voor die interpretatie waarbij de goedheid van God het best tot zijn recht komt.

²⁵ *Job – troostboek voor Israël* door G.A. van der Spek-Begemann; blz. 15

²⁶ 2 Korintiërs 12:3-5

²⁷ Matteüs 27:46, Marcus 15:34

²⁸ Johannes 19:30

Bij Job zijn er ook meerdere interpretaties mogelijk. Vaak wordt aangenomen dat Job geen antwoord heeft ontvangen, omdat het niet in de Bijbel staat. Maar als we tussen de regels door lezen, dan moet Job wel de auteur van het boek Job zijn geweest. En dan heeft Job na zijn beproeving van God antwoord ontvangen. De latere Job heeft dan zijn verhaal over zijn ondervonden beproevingen met een zekere afstand geschreven om het effect zo groot mogelijk te maken. De impact van de beproevingen zijn enorm geweest. Maar in de loop van de tijd verzacht dat beeld. Tijdens het schrijven heeft Job, samen met zijn vrienden, de tijdens de beproeving ondervonden feiten naar waarheid vastgelegd.

Ik denk dus dat tijdens de beproeving al een en ander op schrift gesteld is. Zoals in het tweede citaat is geopperd. En dat Job na zijn beproeving door God is ingelicht over hetgeen aan de beproeving vooraf is gegaan. Job heeft dan het boek geschreven, gebruikmakend van zijn oude aantekeningen en van die van zijn vrienden.

Ik vind het dus ondenkbaar dat God Job niet heeft ingelicht en later wél een andere profeet heeft ingelicht. De zogenaamde onbekende auteur van Job.

Zo'n interpretatie strijdt met mijn kijk op Gods goedheid. Een vriend laat je niet zolang wachten. En de miljoenen latere lezers van het boek Job geef je daarmee zomaar het idee dat zelfs heel rechtvaardige mensen lang moeten wachten op antwoord, dan wel helemaal geen antwoord ontvangen.

Als Job inderdaad de auteur is, zoals ik veronderstel, dan krijgt daardoor het hele boek een andere lading. Job heeft dan naderhand inzicht ontvangen over de beproeving die hij heeft moeten doorstaan. Job heeft deze beproeving op waarde leren schatten en juist mee daardoor alles zorgvuldig vastgelegd. Hij heeft verder niets geschreven over de invulling van zijn leven gedurende de 140 jaar dat hij nog leefde. Dat alles is veel minder belangrijk ten opzichte van wat hij tijdens de beproeving heeft geleerd. Het Bijbelboek Job heeft zo zijn impact behouden. Job is vast en zeker door de Heilige Geest geïnspireerd om alles zo op te schrijven dat we daarin Gods goedheid des te meer leren kennen.

5. Onze drie doodsvijanden belicht vanuit het Bijbelboek Job

Vanuit Zondag 52 van de catechismus kennen we onze drie doodsvijanden. We lezen dat als antwoord op 'Wat is de zesde bede?':

En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze. Dat wil zeggen: Wij zijn van onszelf zó zwak, dat wij zelfs geen ogenblik kunnen standhouden, en bovendien houden **onze doodsvijanden - de duivel²⁹, de wereld³⁰ en ons eigen vlees³¹** - niet op ons aan te vechten. Daarom bidden wij U: wil ons toch staande houden en sterken door de kracht van uw Heilige Geest, zodat wij in deze geestelijke strijd niet het onderspit delven, maar altijd krachtig tegenstand bieden, totdat wij uiteindelijk de volkomen overwinning behalen.

Job wordt in eerste instantie – op een bovennatuurlijke manier - aangevallen door de duivel; de eerste doodsvijand. Later gaan zijn drie zogenaamde vrienden hem beschuldigen. Ik zie in hen de wereld getypeerd; de tweede doodsvijand. Ook rangschik ik de spotters uit hoofdstuk 30 onder die tweede doodsvijand. Bij de derde doodsvijand gaat het om ons eigen vlees. Dat omvat zowel Jobs innerlijke leven als zijn verwanten; zijn vrouw en Elihu. Verondersteld wordt dat Elihu familie van Job is, omdat hij Job bij zijn naam noemt. Dat in tegenstelling tot de drie vrienden.

Al deze drie vijanden dragen bij aan Jobs bijzonder zware lijden.

In het kort ga ik deze drie doodsvijanden beschrijven en aantonen dat ze zelfstandig opereren en ook elk afzonderlijk verantwoording van hun daden zullen moeten afleggen.

De duivel

Allereerst kijk ik naar de twee verwijsteksten die in Zondag 52 zijn opgenomen.

Onze strijd is niet gericht tegen mensen maar tegen hemelse vorsten, de heersers en de machthebbers van de duisternis, tegen de kwade geesten in de hemelsferen.
(Efeziërs 6:12)

Wees waakzaam, wees op uw hoede, want uw vijand, de duivel, zwerft rond als een brullende leeuw, op zoek naar een prooi.(1 Petrus 5:8)

De duivel is een geduchte tegenstander. Vaak houdt hij zich op de achtergrond. Het is een schimmig figuur. Een zeer gevaarlijk wezen.

Luther heeft de duivel eens de aap van God genoemd, omdat hij God zoveel als het kan imiteert. Ik dacht bij deze uitdrukking wel eens, dat God de duivel volledig in zijn hand heeft en hem naar zijn hand kan zetten. Maar dat is niet zo. De duivel is een zelfstandig wezen met een eigen vrije wil. God zal hem te zijner tijd ter verantwoording roepen.

²⁹ Efeziërs 6:12; 1 Petrus 5:8

³⁰ Johannes 15:19

³¹ Romeinen 7:23; Galaten 5:17

Wat de duivel Job aandoet is vreselijk. God heeft de duivel uitgedaagd en hij mocht binnen de door God gestelde grenzen zijn gang gaan. Job wordt beproefd, maar Job laat God niet los. Hij weerstaat de aanvallen van de duivel.

Maar in het begin van zijn beproeving is Job zo aangeslagen dat hij wenste niet geboren te zijn. Uit Job 3 is op te maken dat satan ook enige greep kreeg op Jobs innerlijke leven. Maar in latere hoofdstukken zien we dat Job zich herpakt en aan God vasthoudt.

Het lijkt erop dat satan de drie vrienden van Job, Jobs vrouw en Elihu heeft weten te beïnvloeden. Hij weet hen tenminste zover te krijgen dat zij het met hun redeneringen het Job nog zwaarder maakten. In het al eerder genoemde *Bijbelcommentaar* staat:

In dit hoofdstuk krijgen we inzicht in de innerlijke pijn van Job die het gevolg is van het leed dat God heeft toegelaten. Er is sprake van diepe hopeloosheid die een doodswens tot gevolg heeft. Het is mogelijk dat psychologisch te verklaren, maar het is vanuit de vorige hoofdstukken denkbaar dat het tevens een satanische verleiding is dat Job de dood en het graf als zo aantrekkelijk gaat zien. **De satan, ook al wordt hij hier niet genoemd, beïnvloedt niet slechts Jobs vrouw, maar ook hemzelf en – zoals we nog zullen zien – de vrienden. De eerste hoofdstukken geven al aan dat hij het aardse leven beïnvloedt.** De houding van Job tegenover de geboortedag en de dood is geen uiting van geloof en vertrouwen in de Schepper, maar gaat daar tegenin. Toch bezwijkt Job niet voor de verleiding zijn lot in eigen handen te nemen. Job wordt hier niet voorgesteld als iemand die alles op stoïcijnse wijze draagt. De mens Job wordt hier in al zijn kwetsbaarheid en wanhoop getoond. Job vervloekt God niet, en hij overschrijft de kritieke grens niet, maar komt er wel gevaarlijk dichtbij door zijn geboortedag te vervloeken en daarmee zijn Maker aansprakelijk te stellen.³²

Met de doxologische leesbril op, zie ik dat satan de ruimte heeft gekregen om zowel Job als zijn vrienden, zijn vrouw en zijn familielid Elihu te beïnvloeden. Dit maakt dat ik de betreffende hoofdstukken ook zo wil lezen. Allen die daarin aan het woord komen, zijn beïnvloed door satan. Alleen Job scheert langs de rand van godslastering en herpakt zich daarna. Job zondigt niet, zoals God in Job 42:8 laat weten. Dat wil volgens mij niet zeggen dat Job in alles wijs heeft gesproken en de waarheid naar boven heeft gehaald. Ook satan heeft Job kunnen beïnvloeden. Job is geen onbesproken heilige. Job is wél standvastig.³³ Hij liet God niet los. Aan het einde van zijn gesprek met God herroept hij zijn verkeerd gesproken woorden.³⁴

Job heeft veel doorstaan, maar ook veel geleerd. God heeft satan gebruikt om dit positieve resultaat in Job naar boven te halen. Satan zal zich moeten verantwoorden voor al het verkeerde wat hij in de loop van de tijd zal heeft gedaan.

Aan het einde van de tijd zal blijken dat de duivel onverbeterlijk is en dat hij zal worden afgevoerd in de poel van vuur en zwavel.³⁵

³² Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 433, waarin het gaat over Job 3

³³ Jacobus 5:11

³⁴ Job 42:6

³⁵ Openbaring 20:10

De drie vrienden Elifaz, Bildad en Sofar

De verwijstekst over de doodsvijand 'de wereld' in Zondag 52 luidt:

Als jullie bij de wereld zouden horen, zou ze jullie hebben liefgehad als iets van haarzelf, maar jullie horen niet bij haar, want ik heb jullie uit de wereld weggeroepen. Daarom haat ze jullie. (Johannes 15:19)

Zijn de drie vrienden van Job wel echte vrienden? Tijdens Jobs beproeving komt het er op aan. Veel exegeten concluderen dat de drie vrienden in feite Job nog dieper de put in duwen. Omdat ze eigenlijk niet naar Job luisteren en hun eigen kijk op Gods gerechtigheid telkens naar voren brengen. Job moet wél een zonde hebben gedaan, waardoor hij deze buitengewone harde straf over zichzelf heeft afgeroepen. Zij dwingen Job om de oorzaak bij zichzelf te zoeken.

Al met al komen zij tegenover Job te staan. Zij nemen Job niet meer serieus. Ze luisteren niet naar Jobs argumenten. Ze blijven trouw aan hun eigen oordeel, dat gevormd is tijdens een lange traditie. God is rechtvaardig, dus Hij straft proportioneel overeenkomstig de zwaarte van de begane zonde. De vrienden tonen geen medelijden met Job. Hun oordeel is hard op grond van hun religieuze maatstaven.

De dialogen tussen Job en zijn drie vrienden beslaan de hoofdstukken 4 - 28. Ik beperk mij tot de inbreng van Elifaz, omdat deze de oudste is van de drie en het meest bezonnen.

Bildad en Sofar zijn feller. Ik doe dit aan de hand van drie citaten uit het *Bijbelcommentaar*:

Afsluitende opmerking (5:27); bij het eerste betoog

De twee hoofdstukken met een oproep aan Job (vs.27). Elifaz deelt mee dat dit zijn bevindingen zijn en dat deze juist zijn. Ook sprekend namens zijn vrienden roept hij Job op te luisteren en de woorden ter harte te nemen.

De opmerkingen die Elifaz heeft gemaakt, zijn op zichzelf genomen waar en passen in het kader van het bijbelse wijsheidsdenken. De houding van Elifaz is echter problematisch vanwege de ongevoeligheid waarmee hij zijn uitspraken doet. Hij begint met een passende stilte (3:13), gaat over tot kritiek (4:1-11) en presenteert vervolgens voorbeelden van godsdienstige logica (4:17;5:7), waarbij hij zich ook nog eens **op een openbaring beroept om daarmee een eind te maken aan alle tegenspraak** (4:12-21). Er is ook sprake van arrogantie wanneer hij verklaart dat hij zich wel tot God zou wenden (5:8). Alsof Job dit niet gedaan heeft! Uit vers 27 blijkt de absolute van de uitspraken van Elifaz: wat hij heeft ontdekt is juist en moet door Job overgenomen worden. Geen enkele relativisering van het eigen standpunt is zichtbaar. De uitgebreidheid van zijn betoog vaagt de kracht van het eerdere zwijgen en het daarin getoonde medeleven ook weg. Het wekt geen verbazing dat Job in de volgende hoofdstukken negatief reageert op de opmerkingen van Elifaz.³⁶

³⁶ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 451-453

Leerrede over het lot van de boosdoener (15:17-35); bij het tweede betoog

Het vervolg is algemener gesteld dan het vorige gedeelte en geeft een schets van het slechte lot dat de boosdoener treft. Hiermee presenteert Elifaz de klassieke leerstellingen over het verband tussen schuld en straf. Hij vertelt Job dat hij zal onderrichten en roept hem op te luisteren (vs.17). Hij heeft dingen gezien die hij wil vertellen. Eerder had Job zijn vrienden gevraagd te zwijgen en naar hem te luisteren (13:13,17), nu eist Elifaz dit recht op. Zijn gezagspositie wordt ondersteund door de eerdere verwijzingen naar een bijzondere openbaring (4:12-21 en 15:17; correctie NB). In dit gedeelte verwijst Elifaz echter vooral naar de traditie die de wijzen hebben verkondigd en die hun voorouders bekend hebben gemaakt (vs.18). Ter onderbouwing hiervan wijst hij erop dat alleen aan hen het land is gegeven en dat geen vreemdeling er doorheen is getrokken (vs.19). Het is niet duidelijk welk land Elifaz hier op het oog heeft, maar de bedoeling is dat in dat land onder de wijzen de oorspronkelijke en zuivere kennis aanwezig was. Deze kennis was niet door vreemde invloeden beïnvloed.

Hierna begint de eigenlijke onderwijzing. Elifaz spreekt over een goddeloze tiran die alle jaren die hem zijn toegemeten in angst leeft (vs.20). Schrikwekkende geluiden klinken in zijn oren en zelfs als het goed met hem gaat, komt de verwoester tot hem. (vs.21). De uitzichtloze toestand van de goddeloze houdt ook in dat hij geen verwachting heeft ooit terug te zullen keren uit de duisternis. Deze duisternis houdt verband met de nabijheid van de dood, want de goddeloze ervaart reeds de dreiging van het zwaard (vs.22). Hij wordt dus onophoudelijk geplaagd door de angst voor zijn ondergang.

De angst van de onrechtvaardige komt ook hierin tot uiting dat hij rondzwerft om te spieden naar voedsel (vs.23). Hij is zich bewust dat een dag van duisternis hem wacht, waarmee Elifaz aangeeft dat de goddeloze leeft met een voortdurende angst voor zijn ondergang. Die angst en benauwdheid verschrikken hem en die zaken overweldigen hem als een koning die klaar staat voor de strijd (vs.24). Met het beeld van een vorst die op het punt staat aan de vallen, wordt onderstreept hoe bedreigend de angst en schrik voor de goddeloze zijn.

De reden voor dat angstige leven ligt in het feit dat de goddeloze zijn hand opheft tegen God en de Almachtige trotseert. De houding van de boosdoener is daarmee opstandig tegen God (vgl.Spr.14:31; 17:5). Op halsstarrige wijze stormt de boosdoener op Hem af (vs.26). Hij waant zich onaantastbaar en hij vertrouwt op zijn zwaar beslagen schild. Het belachelijke van dit verzet tegen God komt naar voren in de beschrijving dat de goddeloze een pafferig gezicht heeft en een vetlaag rond zijn lendenen (vs.27). Deze lichamelijke conditie maakt hem ongeschikt voor de strijd. De erbarmelijke toestand van de onrechtvaardige komt ook tot uiting in zijn verblijfplaats: hij woont in verwoeste steden en in onbewoonbare huizen die tot puin zijn vervallen (vs.28).

Tenslotte geeft Elifaz een beschrijving van het lot van de boosdoeners (vs.29-35). De goddeloze wordt niet rijk en zijn vermogen houdt geen stand (vs.29). Zijn bezit op aarde is niet bestendig. De goddeloze ontkomt ook niet aan de duisternis (vs.30). Uiteindelijk laat een vlam zijn uitspruitsels verdorren, waarmee wordt aangegeven

dat zelfs de levenskracht en het krijgen van nageslacht bij een onrechtvaardige niet in stand blijven. Hij ontkomt immers niet aan de adem van Gods mond.

Hierna richt Elifaz een waarschuwing tot de goddeloze. Deze moet niet vertrouwen op zijn ijdelheid die hem misleidt (vs.31). Uiteindelijk zijn leegte en bedrog zijn loon. Dit betekent dat het een boosdoener onmogelijk is van zijn inspanningen te genieten. Na deze waarschuwing neemt Elifaz opnieuw het beeld van een plant of boom (vs.32; vgl. vs.30). De goddeloze komt voortijdig aan zijn einde, op een tijdstip dat zijn takken nog zonder loof zijn. Wanneer we naast deze tekst Ps.1:3 plaatsen, zien we de tegenstelling met de rechtvaardige die geworteld is in waterstromen, waardoor zijn loof niet verwelkt. Hierna geeft Elifaz nog twee soortgelijke beelden. De goddeloze is als een wijnstok die zijn onrijpe vruchten laat vallen en als een olijfboom die zijn bloesem afwerpt. Hiermee wordt bedoeld dat het de onrechtvaardige ontbreekt aan kracht om iets positiefs voort te brengen. Hierachter ligt de gedachte dat God hem de zegen van een nageslacht onthoudt. Deze woorden moeten hard zijn aangekomen bij Job, die al zijn kinderen was kwijtgeraakt, omdat Elifaz de oorzaak van deze ellende nu aan hem toeschrijft.

In twee afsluitende zinnen geeft Elifaz nogmaals aan wat het lot van de onrechtvaardige is. De vergadering van goddelozen is onvruchtbaar en vuur verteert de tenten van het door corruptie verkregen bezit (vs.34). Ze verwekken moeite en baren onheil; in de buik van goddelozen groeit bedrog (vs.35).³⁷

Elifaz' derde betoog (22:1-30)

Elifaz neemt weer het woord en werkt volgens een duidelijke opbouw toe naar de oproep tot bekering. In eerste instantie toont hij aan dat Jobs eigen zonden de straf hebben uitgelokt (vs.1-11). Aansluitend wijst hij op de alwetendheid en rechtvaardigheid van God. Omdat Hij alles weet en ziet, straft Hij de goddeloze (vs.12-20). De climax van het betoog is de oproep tot bekering. Elifaz is nog steeds uit op herstel van de relatie tussen God en Job (vs.21-30). Elifaz is werkelijk bezorgd om het lot van Job, maar na al de gesprekken is hij in zijn standpunten nog geen centimeter naar Job toe gekomen. Hij doet zich voor als vriend, maar luistert niet naar wat Job te zeggen heeft.³⁸

Oproep tot bekering (22:21-30), daarvan de twee laatste verzen

Tot slot heeft Elifaz nog een aantal afrondende opmerkingen. God zal de hoogmoedigen vernederen en de nederigen redden. Impliciet klinkt hierin door dat Elifaz Job hoogmoedig vindt. Daarom heeft Job al zijn ellende moeten meemaken. Er is echter nog hoop, ook voor Job. Als hij zich voor God vernedert, zal deze Hem uit zijn ellende verlossen (vs.29)

³⁷ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 521-525

³⁸ Idem; blz. 585

De slotwoorden van Elifaz kunnen op twee manieren worden opgevat. Als de Hebreeuwse tekst letterlijk wordt gevolgd (vgl. SV, WV, NBV), kan hier **een profetisch geluid** worden herkend. Zij die niet onschuldig zijn, worden dan door Jobs zuivere handen gered. In 42:7-9 blijkt dat Job voorbede moest doen voor zijn vrienden en daarin is hun redding gelegen. Deze woorden kunnen daarnaar wijzen. In de directe context passen de woorden minder goed bij Elifaz, want hij stelde immers dat Job een zondig mens is (vs.5-9) en dan zal hij hier niet ineens over Jobs reine handen spreken.

De andere mogelijkheid vereist twee tekstwijzigingen, maar dan herhaalt Elifaz zichzelf: God redt de onschuldigen en Job wordt alleen gered door zijn eigen zuivere handen. Elifaz eindigt zijn betoog dan met een tweetal voor de hand liggende opmerkingen. Wie zich vernedert en wie onschuldig is, wordt gered. De redding lijkt in die zin nauwelijks van Gods wil af te hangen, maar lijkt meer een automatisme te worden. God is echter groter dan de mechanismen die Elifaz voorstaat.³⁹

Met mijn doxologische leesbril op, zie ik dit laatste vers aan het einde van het **derde** betoog inderdaad als een profetisch geluid. God kan soms mensen iets anders laten zeggen dan ze willen. Zie Bileam.⁴⁰ Iets dergelijks moet hier aan de hand zijn, want deze woorden van Elifaz passen niet bij zijn eerdere gesproken woorden.

Dit profetisch geluid wordt verder niet door de gespreksdeelnemers opgepakt. Toch is het er. Ik zie het als een lichtpuntje, dat laat zien dat God aanwezig is. En dat achteraf laat zien dat God een zachte regie uitoefent. Veel later hebben we leren begrijpen dat God niet werkt door Zijn kracht, maar door de heilige Geest.

Terug naar Elifaz' **eerste** betoog. Elifaz beroept zich op een goddelijke openbaring (4:12-21). Daarmee smoot hij alle tegenspraak. God heeft tot hem gesproken en daarom moet Job zwijgen!

Gezien de eerste hoofdstukken van Job, waarin duidelijk wordt gemaakt dat God zich terugtrekt om aan satan veel ruimte te geven, weten we dat dit visioen uit de trukendoos van satan komt. Satan zet Elifaz op een verkeerd been. En daarmee wordt zijn aanval op Job voluit satanisch.

Bij het **tweede** betoog wijst Elifaz tot tweemaal toe naar de traditie. In 15:7 gaat hij terug tot de schepping: 'Was jij de eerste mens die werd geboren, werd jij geschapen vóór de bergen en de heuvels?' Het *Bijbelcommentaar* schrijft daarover:

Elifaz vraagt retorisch of Job als eerste mens is geboren en of hij eerder dan de heuvels is voortgebracht (vs.7). Hiermee komt de ouderdom als legitimatie van iemands wijsheid aan de orde. Eerder had Bildad al aangegeven dat wijsheid geldigheid bezit wanneer het teruggaat op de voorvaders (vgl. 8:8). Elifaz gaat echter nog een stap verder door terug te gaan naar de tijd van de schepping, een voorbeeld van ultieme ouderdom. Hij wijst hierbij zelfs op de eerste mens en op de

³⁹ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 593-595

⁴⁰ Numeri 22 ev.

tijd ervoor toen de heuvels nog niet waren ontstaan. De heuvels en de bergen gelden als getuigen van de scheppingsdaden van God (vgl. PS.90:2). Elifaz vraagt vervolgens of Job heeft toegeluisterd bij de raadsvergadering van God (vs.8). Heeft hij de wijsheid die hij daar heeft vernomen naar zich toegetrokken? Hiermee bedoelt hij dat Job zijn wijsheid beschouwt als de enige ware. Op deze houding gaat Elifaz verder door de vraag te stellen welke dingen hij weet, die zijn vrienden niet weten (vs.9). Welk inzicht bezit Job dat niet bij hen is? Daarmee confronteert hij Job met zijn kritiek op hun theologische overtuiging waarin de raadsels van het leven worden verklaard. Hij stelt vervolgens dat ook onder de vrienden van Job een oude man, een grijsaard, aanwezig is (vs.10) Hij voegt eraan toe dat deze personen ouder zijn dan Job zelf. Aangezien ouderdom gekoppeld is aan wijsheid suggereert Elifaz hiermee dat bij de vrienden meer wijsheid aanwezig is dan bij Job zelf. Met deze reactie reageert Elifaz op de wijze waarop Job zich tegenover zijn vrienden heeft opgesteld.⁴¹

Vervolgens laat Elifaz zien, dat aan die voorouders een land gegeven is waar geen vreemdeling doorheen is getrokken (vs.19). Elifaz wil daarmee maar zeggen dat daardoor onder de wijzen de oorspronkelijke en zuivere kennis aanwezig is gebleven. Die kennis is niet door andere ideeën beïnvloed.

Ik denk dat na de spraakverwarring de mensheid is opgedeeld in vele volkeren, elk met een eigen taal.⁴² Die volkeren zijn in eerste instantie hun eigen weg gegaan. Kennelijk is er onder die volkeren ook kennis aanwezig gebleven van voor de zondvloed. Kennis die teruggaat op de eerste mensen. Daarbij zal de zondvloed voor veel impact en bewijsmateriaal hebben gezorgd. God straft zondaren en beloont de rechtvaardigen. Deze wijsheid is bewaard gebleven bij Elifaz en al zijn volksgenoten.

Hiermee is ook de solidariteit tussen Jobs vrienden verklaard. Ze dachten er allemaal gelijk over. Ze toonden loyaliteit aan de heersende traditie. Al met al voerden ze zo de druk op Job op. Satan zette zo Jobs vrienden in om hem nog dieper de put in te duwen.

De spotters

Over de mannen die Job bespotten lezen in het *Bijbelcommentaar* het volgende:

De mannen die Job bespotten (30:1-8)

Dan richt de blik zich op het heden. Niets is meer over van de vroegere glorie. Nu wordt Job uitgelachen door mannen die jonger zijn dan hijzelf, van wie Job de vaders niet eens waardig achtte op de honden van zijn kudde te passen (vs. 1)! En ach, wat had Job trouwens aan hen gehad, het zijn – aldus Job – immers maar slappelingen (vs. 2). Door gebrek en honger gedreven knagen ze het onvruchtbare, dorre land af, op zoek naar voedsel uit de woestenij (vs. 3). Zij plukken melde en bladeren van de struiken om deze te eten en stoken de wortels van de brem, op zoek naar warmte (vs. 4). Uit de gemeenschap worden ze verdreven, men schreeuwt tegen hen als

⁴¹ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 519-521

⁴² Genesis 11

tegen dieven (vs. 5). Bij beekbeddingen wonen zij, in grotten en spelonken (vs. 6)
Vanuit struiken stijgen hun geluiden op, onder distels ontmoeten zij elkaar (vs. 7).
Dom gespuis is het, zonder aanzien (vs. 8) Uit het land worden zij weggeslagen.⁴³

In noot 15 staat dat het laatste woord 'weggeslagen' ook vertaald kan worden met 'weggejaagd'. Anderen vertalen het met 'zij worden terneergedrukt tot onder de grond'. Bij deze vertaling moet ik denken aan **holbewoners**. In dat geval zou er naast zo'n hoogstaande cultuur waarin Job leefde, sprake zijn van de aanwezigheid van holbewoners. Dit is een opmerking tussendoor.

Job wordt hier dus bespot door mensen die aan de rand van de maatschappij leefden. Maar als we daarbij het voorafgaande hoofdstuk 29 lezen, zien we dat ook de mensen die veel respect voor hem hadden, hem bespotten:

Wanneer ik naar de stadspoort ging
om mijn plaats op het plein in te nemen,
trokken de jongeren zich terug zodra ze me zagen,
en stonden de ouderen op om mij te begroeten.
De aanzienlijken staakten hun gesprekken
en legden eerbiedig een hand op hun mond,
de stemmen van de edelen verstomden
en hun tong kleefde aan hun gehemelte.
Ieder die mij hoorde prees mijn woorden,
ieder die mij zag had niets dan lof,
omdat ik de arme redde die om hulp riep,
en de wees die in de steek gelaten was.
Ik werd gezegend door de stervende,
in het hart van de weduwe bracht ik de vreugde terug.
Ik kleedde mij in gerechtigheid en deze kleedde mij,
het recht was mij een mantel en een tulband.
Ogen was ik voor de blinde,
voeten was ik voor de lamme.
Voor de behoeftigen was ik een vader,
ik verdedigde de zaak van vreemdelingen.
Ik brak de kaken van de boosdoener
en ontrukte de prooi aan zijn tanden.
En ik zei bij mezelf: Ik zal sterven in mijn nest,
als een feniks zal ik mijn dagen vermenigvuldigen,
met mijn wortels gestrekt naar het water
en de dauw van de nacht op mijn takken,
met mijn eer die nooit zal verbleken,
de boog in mijn hand steeds weer gespannen.

⁴³ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 649-651

Zij luisterden vol verwachting naar mij,
ze zwegen om te horen wat ik hun zou raden.
Wanneer ik had gesproken waren ze stil,
mijn woorden daalden zacht op hen neer.
En ze keken naar mij uit als naar de regen,

ze openden hun mond als voor de lentedruppels.
Ik lachte hun toe – zij waren verrast,
en deden alles om mij niet te misnoegen.
Ik wees hun de weg en nam plaats als hun leider,
zoals een koning bij zijn legers woont,
ik was de trooster van de treurenden.⁴⁴

Hoofdstuk 30 begint met: ‘Maar nu bespotten ze mij’. Wat een contrast. Ik moet hier denken aan het hosannageroep op wat we later Palmzondag zijn gaan noemen, en de bespotting die Jezus tijdens zijn kruisiging onderging. Wat erg. Job uitte dit gevoel als volgt:

God rukt mijn tentkoord los, hij vernedert mij,
en zij overschrijden alle grenzen.
Het gespuis aan mijn rechterhand dringt op,
ze dwingen mij te vluchten,
zetten de aanval in, tot mijn vernietiging.
Mijn weg is versperd – de ondergang komt nader,
en er is niemand die te hulp schiet.
Aanstormend in een woeste golf
slaan ze een brede bres in mij.
Verschrikkingen storten zich over me uit,
mijn eer wordt weggevaagd als door de wind,
als een wolk vervliegt mijn aanzien.
Nu stroomt het leven uit mij weg,
ik ontsnap niet meer aan mijn ellende.
’s Nachts jaagt hij helse pijnen door mijn botten,
het bloed in mijn aderen komt niet tot rust.
Hij rukt met geweld aan mijn kleed,
omklemmt mij met de kraag van mijn mantel.
Hij heeft me neergesmeten in het slijk
en ik ben als stof, als as geworden.⁴⁵

Job heeft niet alleen last van zijn spotters, maar bovenal van God. Een God die zijn tentkoord los maakt en die hem niet te hulp komt. Job denkt hier ten onrechte dat God hem dit alles aandoet, terwijl wij uit de proloog weten dat het de satan is die hem dit aandoet. God staat aan de zijlijn en staat klaar om in te grijpen. In de laatste hoofdstukken verdwijnt de satan dan ook uit beeld.

⁴⁴ Job 29:7-25

⁴⁵ Job 30:11-19

Jobs innerlijke leven, Jobs vrouw en familielid Elihu

De verwijstekst over de doodsvijand 'ons eigen vlees' in Zondag 52 luidt:

maar in alles wat ik doe zie ik die andere wet. Hij voert strijd tegen de wet waarmee ik met mijn verstand instem en maakt van mij een gevangene van de wet van de zonde, die in mij leeft. (Romeinen 7:23)

Wat wij uit onszelf najagen is in strijd met de Geest, en wat de Geest verlangt is in strijd met onszelf. Het een gaat in tegen het ander, dus u kunt niet doen wat u maar wilt. (Galaten 5:17)

Over Jobs vrouw kunnen we kort zijn. We lezen over haar:

Zijn vrouw zei tegen hem: 'Waarom blijf je zo onberispelijk? Vervloek God toch en sterf.' Maar Job zei tegen haar: 'Je woorden zijn de woorden van een dwaas. Al het goede aanvaarden we van God, zouden we dan het kwade niet aanvaarden?'⁴⁶

In het *Bijbelcommentaar* lezen we daarover het volgende:

De rol van Jobs vrouw is door de eeuwen heen op verschillende manieren gewaardeerd. Een zeer negatieve waardering is aanwezig bij Augustinus die haar omschrijft als adiutrix diaboli 'de helpster van de duivel'. Chrysostomus beschouwt het als een beproeving van Job dat zijn vrouw niet is weggenomen. (...)

Het is aannemelijk dat de satan niet slechts natuurrampen en ziekte zendt, maar ook door middel van verkeerde adviezen probeert Jobs afval van God te bewerken, want dan zou de satan de winnaar zijn in het geding met God. Het is op zijn minst opvallend dat de woorden van satan in 1:11 hier terugkeren in de woorden van de vrouw.⁴⁷

Aan het einde van het boek Job lezen we dat God Jobs vrouw niet veroordeeld. Dat kan duiden op het veel later bekend geworden regel, dat de vrouw in de man geheiligd is.⁴⁸

Elihu

Elihu wordt door een enkeling gezien als een verwante van Job.⁴⁹ De naam Elihu betekent: 'mijn God is Hij'. In tegenstelling tot de andere drie vrienden draagt Elihu een Hebreeuwse naam. Hij noemt Job steeds bij zijn naam, wat duidt op nauwere verbondenheid. Misschien was hij gehuwd met een van Jobs zusters. Maar hoe dan ook, Elihu is veel jonger dan Job en hij heeft alle gesprekken tussen Job en zijn drie vrienden intens gevolgd.

⁴⁶ Job 2:9-10

⁴⁷ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 423, noot 15

⁴⁸ 1 Korintiërs 7:14

⁴⁹ Job – troostboek voor Israël, door G.A. van der Spek-Begemann; blz. 39-40

Elihu spreekt net voordat God het woord neemt. Het lijkt er zo op alsof Elihu – zonder het zelf te weten - Job voorbereidt op het gesprek dat komt.

Maar Elihu drijft Job nog verder de hoek in. Anders dan de drie vrienden vindt Elihu Jobs verwijtende opstelling naar God toe ontoelaatbaar en niet passend. Job daagt God uit en wil dat God hem antwoordt. Tijdens Jobs innerlijke strijd blijft hij vertrouwen op Gods gerechtigheid, terwijl hij het onrecht dat hem wordt aangedaan als een vijandige daad ziet.

Elihu wil Job wijsheid leren.⁵⁰ Eerst zet hij zich af tegen de drie vrienden van Job, omdat deze slechts een benauwd aandoend schema hanteren over Gods rechtvaardigheid. God belooft de rechtvaardigen en Hij straft degenen die een of meer zonde hebben gedaan.

Elihu daarentegen wil God verdedigen. Job is alleen al strafwaardig, omdat hij God ter verantwoording roept. Omdat hij God in de beklagdenbank zet en zelfs God min of meer als zijn vijand ziet.

Uit het feit dat noch Job, noch zijn drie vrienden en later ook God niet op Elihu's terechtwijzingen ingaan, mag duidelijk zijn dat Elihu fout zit. Heel veel later blijkt wel dat Jezus, als hij het heeft over de weduwe en de onrechtvaardige rechter⁵¹, het ook anders ziet. Hij stelt aan het einde van die gelijkenis een indringende vraag:

Zal God dan niet zeker recht verschaffen aan zijn uitverkorenen die dag en nacht tot hem roepen? Of laat hij hen wachten? ⁸Ik zeg jullie dat hij hun spoedig recht zal verschaffen. Maar als de Mensenzoon komt, zal hij dan geloof vinden op aarde?⁵²

Ik geloof dat met dit geloof niet het geloof in Jezus Christus in het algemeen bedoeld wordt, maar in het geloof dat Jezus na zijn tweede komst alles zal recht zetten. Wie in zijn huidige leven onrecht krijgt te verduren, zal volledig gecompenseerd worden. De uitroep van Job 'Mijn lossen leeft'⁵³, terwijl hij op dat moment denkt snel te zullen sterven, duidt daar eveneens op. Als God hem tijdens dit leven niet rechtvaardigt, dan ná dit leven. Want God is rechtvaardig en te vertrouwen. Job denkt in zijn recht te staan en God zal hem recht doen. Mooi is dat God hem al tijdens zijn leven recht gaat doen. Daaruit blijkt dat Jobs zienswijze goed is. Daar kom ik in het vervolg op terug.

Zijn Jobs doodsvijanden door en door slecht?

We zagen dat Jobs doodsvijanden hem het leven heel moeilijk maakten. Maar zijn die doodsvijanden totaal verdorven? Nee, gelukkig niet! Ze **profeteren** zelfs. Tussen al hun aanklachten en vermeende goede terechtwijzingen, zeggen ze een enkele keer iets heel waardevols. Ik denk hierbij aan:

Als ramspoed iemand velt en jij zegt: "Sta op!", dan redt God hem, die het hoofd moest buigen.

⁵⁰ Job 33:33

⁵¹ Lucas 18:1-8

⁵² Lucas 18:7-8

⁵³ Job 19:25

Hij redt zelfs hen die niet onschuldig zijn.
Hun redding danken ze aan jouw reine handen.⁵⁴

Het *Bijbelcommentaar* tekent hierbij aan:

Tot slot heeft Elifaz nog een aantal afrondende opmerkingen. God zal de hoogmoedigen vernederen en de nederigen redden. Impliciet klinkt hierin door dat Elifaz Job hoogmoedig vindt. Daarom heeft Job al zijn ellende moeten meemaken. Er is echter nog hoop, ook voor Job. Als hij zich voor God vernedert, zal Deze hem uit zijn ellende verlossen (vs.29).

De slotwoorden van Elifaz kunnen op twee manieren worden opgevat.

Als de Hebreeuwse tekst letterlijk wordt gevolgd (vgl. SV., WV en NBV), kan hier een profetisch geluid worden herkend. Zij die niet onschuldig zijn, worden dan door Jobs zuivere handen gered. In 42:7-9 blijkt dat Job voorbede moet doen voor zijn vrienden en daarin is hun redding gelegen. Deze woorden kunnen daarnaar wijzen. In de directe context passen de woorden minder goed bij Elifaz, want hij stelde immers dat Job een zondig mens is (vs.5-9) en dan zal hij hier ineens over Jobs reine handen spreken.

In denk dat de heilige Geest hier op een vergelijkbare manier als bij Bileam bezig is geweest. Soms dwingt de heilige Geest iemand woorden te spreken die profetisch zijn. Die Gods licht doet schijnen tegenover een donkere achtergrond.

Julie die zo verstandig zijn, luister dus naar mij:
het is verre van God om kwaad te doen,
de Ontzagwekkende zal geen misdaad plegen.
Hij vergeldt daarentegen de mens zijn daden,
hij beslist over hem naargelang zijn doen en laten.
God zal geen slechtheden begaan,
de Ontzagwekkende zal het recht niet verdraaien.⁵⁵

Hier brengt Elihu een fundamentele waarheid in. Het is verre van God om kwaad te doen. Hierdoor beperkt God zijn eigen soevereiniteit. God kan ook al niet liegen.⁵⁶ Dat maakt duidelijk dat God alleen goed handelt.

We zien bij Job, dat deze diep valt in grote ellende. Later zien we dat Job van alles het dubbele ontvangt en zeer rijk gezegend wordt. Zo zien we dat God het een en ander recht trekt. Datzelfde zien we later bij Jezus Christus. Hij ondergaat helse kwellingen, staat op uit de dood en veertig dagen later neemt Hij plaats aan Gods rechterhand. Je zou haast zeggen: Hoe dieper vernederd, hoe meer verhoogd. De Ontzagwekkende zal het recht niet verdraaien.

⁵⁴ Job 22:29-30

⁵⁵ Job 34:10-12

⁵⁶ Titus 1:2

Hij wendt zijn blik niet van de rechtvaardigen af,
maar zet hen als koningen op een troon,
voor altijd, en hij geeft hun aanzien.⁵⁷

Wie overwint zal samen met mij op mijn troon zitten, net zoals ik zelf overwonnen heb en samen met mijn Vader op zijn troon zit. ²²Wie oren heeft, moet horen wat de Geest tegen de gemeenten zegt.⁵⁸

Deze profetieën komen ook terug in Openbaring 20:6, waarin staat dat de gelovigen als priesters samen met Jezus zullen regeren. Dat is het mooie vooruitzicht dat hier in Job al wordt aangeroerd.

Job zelf heeft ook enkele profetieën uitgesproken. Maar daar komt ik later op terug. Nu gaat het er mij om dat de satan de drie vrienden en Elihu gebruikt, hij ze toch niet voor de hele honderd procent naar zijn hand kan zetten. Zij profeteren, waaruit blijkt dat God via zijn heilige Geest aanwezig is.

Zoiets gebeurt er ook tijdens Jezus' kruisiging. God lijkt zich te hebben teruggetrokken, maar desondanks zijn er lichtpuntjes die verwijzen naar de aanwezigheid van de heilige Geest. Ik denk daarbij aan de volgende momenten:

- Jezus' moeder en Johannes waren aanwezig, zodat Jezus hen aan elkaar kon verbinden.⁵⁹
- De soldaten dobbelden om Jezus' kleren, zodat de profetie uitkwam.⁶⁰
- Een moordenaar die naast Jezus hing, erkende Jezus als Koning.⁶¹
- De centurio sprak: 'Hij was werkelijk Gods Zoon.'⁶²

⁵⁷ Job:36:7

⁵⁸ Openbaring 3:21-22

⁵⁹ Johannes 19:26-27

⁶⁰ Matteüs 27:35

⁶¹ Lucas 23:41-42

⁶² Matteüs 27:54

6. God versus de satan, de confrontatie

In het bovenstaande heb ik satans verwoestende werk niet beperkt tot wat daarover in de eerste hoofdstukken van Job vermeld is. Ik denk dat de satan direct en indirect grote invloed heeft uitgeoefend op Jobs vrouw, de vrienden en de spotters, en ook op Elihu. Zij allen hebben het Job nog moeilijker gemaakt.

Met de doxologische leesbril op, zie ik dat God enkel goed is. Gezien het raamwerk, zie ik dat God aan de satan veel ruimte geeft om Job vreselijk op de proef te stellen. Op die manier leren we de ware aard van de satan kennen. Ondanks alle rampen zien wij dat bij Job een verandering ten goede plaatsvindt. Hij pareert de aanvallen van zijn vrienden en ziet steeds meer lichtpuntjes: Mijn lossen (redder) leeft (19:25).

Ik heb al eerder iets geschreven over de verhouding tussen God en de satan.⁶³ Het is waar, dat de satan voor een deel God imiteert. Zo doet hij zich voor als een drie-eenheid: de duivel, het beest en de valse profeet.⁶⁴ Zo gezien mag je de satan 'een aap in Gods hand' noemen (Luther). Maar de satan is overwegend de tegenpool van God: liefdeloos, gemeen, hardvochtig, niets ontziend. Satan is eropuit om Gods schepping helemaal te verwoesten. Hij wil ieder mens in zijn macht krijgen en hem voor altijd van God losmaken. Hij wil met de mens precies het tegengestelde doen als wat God met de mens voor ogen heeft.

In het Bijbelboek Job zien we voor het eerst de verschillen tussen God en de satan duidelijk uitgetekend. Maar in het heden en in het verleden hebben veel theologen Job bestudeerd en zijn tot heel andere conclusies gekomen. Ik citeer drie theologen om dit te verduidelijken en daarna mijn standpunt te verhelderen.

Als eerste citeer ik **Ad van der Dussen** uit het boek *'Job, geloven en lijden om niet'*:

God zelf vraagt in Job 1 aan de satan wat hij van Job vindt: "Hebt gij ook acht geslagen op mijn knecht Job?" Dat is toch zo bijzonder van God. Hij, de in Zichzelf Volkomene, die Zichzelf tot in alle eeuwigheid genoeg is. Hij vraagt anderen om Hem in zijn oordeel bij te vallen. Hij wil uit de mond van mensen horen dat Hij een goede God is, en Hij wil uit de mond van de satan horen dat inderdaad niemand op aarde zo godvrezend is als Job. **Het lijkt er dus op dat de satan hier geacht wordt God te dienen. Niet voor niets wordt hij geïntroduceerd als een van de zonen van God, dat wil zeggen de engelen van God. Gods hemelse hofhouding.** Binnen die hofhouding heeft hij de positie van 'aanklager'. Want dat is een van de betekenissen van het woord 'satan'; zie bijvoorbeeld Zacharia 3:1. Hij is om zo te zeggen de officier van justitie, die God attent moet maken op kwalijke elementen in de wereld. Als zodanig hoort het bij de functie van satan om over de aarde te zwerven. Hij maakt lange dienstreizen, om tot in de uithoeken van de wereld het kwaad op te sporen en bij de hemelse Rechter aan te melden. De Satan wordt hier niet getekend als een **soort tegengod**, die de HERE naar de kroon steekt. Later in de bijbel geldt hij als de boze vijand, de grote verleider, de oude slang, die door de God des vredes onder onze

⁶³ Zie blz. 18

⁶⁴ Openbaring 20:10

voeten vertreden zal worden, zoals Paulus zegt in Romeinen 16:20. Hier, in het boek Job, heeft de satan dat scherpe profiel nog lang niet. Hij is hier niet meer dan een functionaris van God. Hij plaatst de HERE ook niet voor verrassingen. Hij wordt niet aansprakelijk gesteld voor het leed dat Job overkomt. Zeker, de satan heeft het allemaal bedacht. Hij voert het ook uit. Maar de verantwoordelijkheid voor dat alles heeft God. Zo zullen we te zijner tijd ook zien, dat God Zich nergens achter de satan verschuilt. God aanvaardt zelf de volledige verantwoordelijkheid voor wat Job is overkomen. De gedachte, dat al het kwaad in de wereld van de duivel komt en al het goede van God, vindt in het boek Job dan ook geen steun. In dit bijbelboek speelt de satan een bijrol. Hij is als de hoogste ambtenaar op het ministerie. Invloed heeft hij zeker. Hij kleurt het beleid. Maar de politieke verantwoordelijkheid rust niet op hem. Die eer gunt God niet aan een ander. Die eist Hij op voor Zichzelf.⁶⁵

Ik wil het beeld dat ik van de satan heb aan de hand van het bovenstaande verhelderen. Maar eerst nog enkele opmerkingen vooraf. Net als Van der Dussen plaats ik Job in de tijd waarin God zich nog niet verbonden had aan een speciaal volk.⁶⁶ Ik zie ook het verhaal van Job als een boodschap met universele betekenis. Job past in het rijtje van de heidense heiligen uit het Oude Testament: Abel, Henoch, Noach en Melchisedek. Godvrezende mannen die geen van allen Jood zijn.⁶⁷

Gezien de tijd waarin Job leefde, ligt de zondvloed en de torenbouw van Babel ver achter hem. Ondertussen is de mensheid opgedeeld in meerdere volken met elk een eigen taal. Ik geloof dat de satan grote invloed heeft gehad op de ontwikkelingen vóór de zondvloed. Uiteindelijk bleef er maar één rechtvaardige over.

Rond de torenbouw van Babel zie ik iets dergelijks. Die torenbouw ging in tegen Gods bevel om de hele aarde tot ontwikkeling te brengen. Dus de satan is vanaf de zondeval actief om Gods plannen te dwarsbomen. En tijdens het gesprek tussen God en de satan zegt deze:

U beschermt hem immers, evenals zijn gezin en alles wat hem toebehoort. U hebt het werk dat hij doet gezegend, zodat zijn bezit zich steeds meer uitbreidt.⁶⁸

Hieruit blijkt wel dat God Job en zijn hele gezin jarenlang heeft beschermd tegen de satan. God zegende hen jaar in jaar uit. En waarschijnlijk deelden Jobs vrienden in die zegen, want uit de later gevoerde gesprekken blijkt wel dat ook zij dicht bij God wensten te leven. Zij leefden echt vanuit het idee dat God rechtvaardig is. Misschien heeft hun gezamenlijke herinnering aan de zondvloed dit wel opgeroepen.

Anders dan Van der Dussen zie ik de satan wel als een soort tegengod. De verantwoordelijkheid voor Jobs ellende ligt helemaal bij de satan. God heeft hem weliswaar de ruimte gegeven, maar dat enkel om ons het karakter van de satan te laten zien. Tot nu toe maskeerde de satan zijn daden. Na Gods uitdagende woorden tot de satan, moet deze zich wel blootgeven. Daar is geen ontkomen aan. De satan gebruikt niet alleen zijn

⁶⁵ Job – geloven en lijden om niet, door dr. Ad van der Dussen; blz. 13

⁶⁶ Job – geloven en lijden om niet, door dr. Ad van der Dussen; blz. 11

⁶⁷ idem

⁶⁸ Job 1:10

bovennatuurlijke krachten om Job aan te vallen, maar hij beïnvloedt ook heel sluw zijn omgeving, zijn vrouw, zijn vrienden en verwanten en de spotters.

Als tweede citeer ik **Egbert Brink** uit zijn boek *'Het Woord vooraf'*:

9.4 Wie is verantwoordelijk?

'Sinds Auschwitz kan ik niet meer in God geloven', sprak een vrouw. Toen zei de christen: 'sinds Auschwitz kan ik niet anders dan in God geloven, want wie moet dit kwaad herstellen, dat mensen hebben aangericht?' Wanneer mensen vanwege allerlei rampen tot de conclusie komen dat God niet bestaat, is het probleem van het kwaad echt niet opgelost!

Veel mensen hebben de neiging om God de schuld te geven van het lijden. Waarom doe Hij er niets aan!? Maar ze vergeten meestal naar zichzelf te kijken. Er is ook veel lijden aan de mensen zelf te wijten. Denk maar eens aan rampen die mede ontstaan zijn als gevolg van nalatig en laakbaar gedrag. Toch blijft er nogal wat onopgelost, waar je nooit uitkomt. Je kunt wijzen naar de boosdoeners en niet te vergeten naar satan en zijn trawanten. Maar ook dan is er de moeite, dat God het heeft toegelaten (Job!). Het kwaad gaat nooit buiten God om. En je kunt je in angstige momenten afvragen: waar is God mee bezig, hoe kan Hij dit toelaten, hoe lang gaat dit nog door?? In de Bijbel hebben genoeg mensen met die vragen geworsteld. Je mag God erop aanspreken, maar je mag God niet aansprakelijk stellen als de directe veroorzaker. Hij is niet de veroorzaker van het kwaad en draagt er ook niet de schuld van. Hij is zo machtig dat Hij het kwaad dat Hij haat, kan toelaten, zonder de schuld ervan te dragen. Daar kan niemand met zijn verstand bij. Geloven is een kwestie van vertrouwen. Dat betekent: in al ons wantrouwen het vertrouwen laten voeden dat God barmhartig, rechtvaardig en goed is.

9.5 Linkerhandswerk

God laat niets aan het toeval over. Hij neemt het kwaad in de hand, maar niet op dezelfde manier als Hij de hand in het goede heeft. Als je zegt dat God de hand in het kwaad heeft, kan het lijken alsof Hij lukraak mensen kwaad toedeelt. Daarom heeft Luther gesproken over het linkerhandswerk en het rechterhandswerk van God. Al het goede komt uit Gods (rechter)hand. Met zijn linker hand laat Hij het kwade toe dat door toedoen van de satan op je afkomt. Om daarmee uit te drukken, dat Hij het je niet op dezelfde manier toedeelt. Alsof het God om het even zou zijn. Het goede komt direct van Hem, het kwade indirect. En wanneer Hij het kwaad met zijn linkerhand toelaat, is het altijd nog de bedoeling je in zijn rechterhand te duwen.

9.6 Onbegrijpelijk, maar te vertrouwen

God is niet de machteloze God. Hij is de almachtige God, die niets aan he toeval overlaat. Maar daarmee is Hij niet de kille, onbewogen God. Integendeel. Hij is bewogen en begaan met mensen. Hij staat erboven, wat er ook gebeurt, maar trekt zich niet terug. Hij is niet de grote afwezige. Zeker niet, als het lijden hen treft. En zelfs niet, als de bedoeling (loutering, beproeving) op geen enkele manier duidelijk is.

Zo heeft Job nooit te horen gekregen waarom al dat lijden hem overkomen is. God zelf gaf toe: **het is nergens om!** Job had dus een zeker recht van spreken in zijn protest. Het was volslagen onbegrijpelijk dat dit lijden Hem overkwam. En God heeft Job alle ruimte gegeven om zijn onbegrip te uiten. Maar als God Hem iets heeft duidelijk gemaakt, is het wel dat Hij in zijn almacht te vertrouwen is. Hij is wie Hij is en niet wie mensen van Hem maken. Onvoorstelbaar groot, maar te vertrouwen. Zijn plan is wel vergeleken met een borduurwerk, waarvan wij alleen de achterkant zien.⁶⁹

Met de doxologische leesbril kijk ik eerst naar de volgende teksten:

De HEER vroeg aan Satan: 'Heb je ook op mijn dienaar Job gelet? Zoals hij is er niemand op aarde: hij is rechtschapen en onberispelijk, hij heeft ontzag voor God en mijdt het kwaad.' Satan antwoordde de HEER: 'Zou Job werkelijk **zonder reden** zoveel ontzag voor God hebben? U beschermt hem immers, evenals zijn gezin en alles wat hem toebehoort. U hebt het werk dat hij doet gezegend, zodat zijn bezit zich steeds meer uitbreidt. Maar als u uw hand naar hem uitstrekt en aantast wat hem toebehoort, zal hij u ongetwijfeld in uw gezicht vervloeken.' Maar als u uw hand naar hem uitstrekt en aantast wat hem toebehoort, zal hij u ongetwijfeld in uw gezicht vervloeken.' Toen zei de HEER tegen Satan: '**Goed, met alles wat van hem is mag je doen wat je wilt, maar raak Job zelf niet aan.**'⁷⁰

De HEER vroeg aan Satan: 'Heb je ook op mijn dienaar Job gelet? Zoals hij is er niemand op aarde: hij is rechtschapen en onberispelijk, hij heeft ontzag voor God en mijdt het kwaad. Ja, hij is nog even onberispelijk als altijd, en jij hebt mij ertoe aangezet hem **zonder reden** te gronde te richten.'⁷¹

Hij teistert mij als een stormwind, **zonder reden** brengt hij mij steeds nieuwe wonden toe.⁷²

Uit vers Job 1:12 is duidelijk dat God aan de satan de ruimte, de vrije hand, heeft gegeven om Job te gronde te richten. In dit tweede gesprek tussen God en de satan komt God op enigszins verwijtende toon hierop terug.⁷³ God verwijt de satan dat deze Hem **zonder reden** heeft aangezet om op satans sinistere plan in te gaan. *De Studiebijbel in perspectief* tekent hierbij aan:

2:3 Met uitzondering van de laatste twee zinnen herhaalt v.1-3 letterlijk 1:6-8.
zonder reden: God herhaalt hier de woorden van de aanklager (1:9) en kaatst hem zo zijn beschuldiging terug.

⁶⁹ Het Woord vooraf, door Egbert Brink; blz. 60-61

⁷⁰ Job 1:8-12

⁷¹ Job 2:3

⁷² Job 9:17

⁷³ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; Blz. 421

Door die herhaling zijn de door God gesproken woorden **zonder reden** sarcastisch bedoeld. Tijdens het tweede gesprek tussen God en satan wil God hiermee maar zeggen dat de satan zonder reden Job heeft geprobeerd te gronde te richten.

De satan heeft verschrikkelijke rampen over Job doen komen en dat zonder reden. God schetst hier de satan als redeloos. Als de vijand van de mensheid.

God heeft natuurlijk wel een of meerdere goede redenen om op satans voorstel in te gaan. Ik denk daarbij vooral aan het feit dat de satan zich zo moet blootgeven.

Buiten het raamwerk van het boek Job om, denken Job en zijn vrienden dat al het bovennatuurlijke van God komt. Het is dan ook logisch dat Job en zijn vrienden God zien als de veroorzaker van al die rampspoed.

Maar dat is niet zo. We zien dat God al Jobs bezit in de handen van de satan geeft. Daarmee legt God vanaf dat moment de hele verantwoordelijkheid bij de satan.

Dit doet denken aan de gelijkenis van Jezus, waarbij de heer van de wijngaard op reis gaat en in de tussentijd de wijngaard aan zijn pachters geeft.⁷⁴ Die pachters gaan vervolgens met de wijngaard om alsof deze van hen is. In deze situatie is de heer op reis en de pachters dragen de volle verantwoordelijkheid voor de wijngaard.

Dit beeld kunnen we ook projecteren op Adam en Eva. God maakte eerst Adam onderkoning over zijn schepping en daarna mocht Eva daarin delen. Samen kregen zij de opdracht om over de wereld te heersen en haar te ontwikkelen. Daarvoor waren zij verantwoordelijk. De verantwoordelijkheid voor de zondeval ligt dan ook geheel bij Adam en Eva en niet bij God.

Bij Job geldt iets dergelijks. God geeft alles wat Job bezit in de handen van de satan.

Daarmee kreeg de satan de volle verantwoordelijkheid voor dat hele bezit van Job.

Mag je nu zeggen dat de heer van de wijngaard het heeft toegelaten? Dat hij debet is aan het handelen van die pachters? Nee toch! Die pachters hebben elk hun eigen verantwoordelijkheid. En later zien we dat zij op grond daarvan geoordeeld zullen worden. In deze trant denkend, denk ik dat je niet mag zeggen dat God het toegelaten heeft dat de satan en zijn trawanten Job ten gronde hebben gericht. Want dat 'toelaten' suggereert dat God er mede schuldig aan is. En dat is gewoon niet zo. De satan doet zijn ding en zo leren we hem kennen: afschuwelijk wreed, niets ontziend en alles verwoestend.

Brink schrijft tweemaal: 'God laat niets aan het toeval over'. Is dit zo? Ik leer uit Job juist het omgekeerde. Job geeft de satan de ruimte en de satan blijkt dan geen marionet in Gods handen te zijn. Net als de mens is de satan niet geschapen als een stok en een blok, die slechts bewegen in een door God gewenste richting.

Nee, God is groter. God heeft geen enkele moeite met toevalligheden. God staat daar boven en kan alles laten meewerken ten goede. Dat zien we bij Job. Nadat God Elifas heeft aangesproken en Job voor zijn vrienden gebeden heeft, treedt Gods herstelplan in werking. Job krijgt van alles het dubbele en zijn familieleden tonen opnieuw hun genegenheid. Al zijn broers en al zijn zusters, en iedereen die hem van vroeger kende (dus al zijn broeders en

⁷⁴ Matteüs 21:33-41; Marcus 12:1-9; Lucas 20:9-16

zusters in de Heer) gaven Job een geldstuk en een gouden ring.⁷⁵

Zo laat God zien dat Hij 'toevalligheden' kan laten meewerken ten goede. Tot Zijn eer.

Brinks verhaal over het linkerhandswerk en het rechterhandswerk van God, roept bij mij enkele vragen op. Laten we daarbij eerst kijken naar de door Brink genoemde teksten in de kantlijn:

En hij zei: 'Naakt ben ik uit de schoot van mijn moeder gekomen en naakt zal ik in haar schoot terugkeren. De HEER heeft gegeven, de HEER heeft genomen, de naam van de HEER zij geprezen.'⁷⁶

Maar Job zei tegen haar: 'Je woorden zijn de woorden van een dwaas. Al het goede aanvaarden we van God, zouden we dan het kwade niet aanvaarden?' Ondanks alles zondigde Job niet en sprak hij geen onvertogen woord.⁷⁷

Bezie het werk van God: wie maakt recht wat hij krom heeft gemaakt? Geniet dus op de goede dagen van het goede, maar zie op de slechte dagen in dat God naast de goede ook de slechte dagen heeft gemaakt. Geen mens kan in de toekomst zien.⁷⁸

Geliefde broeders en zusters, vergis u niet: elke goede gave, elk volmaakt geschenk komt van boven, van de Vader van de hemellichten; bij hem is nooit enige verandering of verduistering waar te nemen.⁷⁹

De twee eerste teksten zijn uitspraken van Job. Maar inmiddels weten we, dat Job op het moment waarop hij deze uitspraken deed, niets wist van de daaraan voorafgaande gesprekken tussen God en de satan. Job denkt, en daar kom ik later op terug, dat al het bovennatuurlijke van God komt. De satan heeft zich lange tijd weten te verschuilen, en is daardoor niet in beeld. Dus Job weet niet beter, dat alle rampspoed van de HEER komt. In vertrouwen blijft hij aan God vasthouden. Zelfs het kwade, dat volgens hem kennelijk van God komt, aanvaardt hij.

Maar niets is minder waar, zoals we gezien hebben. God heeft weliswaar de satan de ruimte gegeven, waardoor de satan zijn gang kon gaan.

Zoals eerder verondersteld, denk ik dat Job de schrijver is van het bijbelboek Job. Hier noteert Job wat hij op die momenten wist en waarschijnlijk op grond van hetgeen wat hij er al eerder over heeft vastgelegd. Zijn eerste reactie heeft hij niet aangepast naar aanleiding wat hij later te weet is gekomen. Zo gunt hij ons inzicht in zijn oorspronkelijke reacties.

De derde en vierde tekst sluiten mooi op elkaar aan. Doordat God ook slechte dagen geeft, krijgen we meer oog voor de goede. Zonder contrast, geen helder beeld.

⁷⁵ Job 42:10-11

⁷⁶ Job 1:21

⁷⁷ Job 2:10

⁷⁸ Prediker 7:13-14

⁷⁹ Jakobus 1:16-17

Ten slotte een derde citaat van dr. th. Adolph Zahn die **Calvijns standpunt** kort en bondig heeft weten weer te geven. De tekst is hier en daar qua taal iets eigentijds gemaakt.

Om het rechte nut van het Boek Job te hebben, zegt Calvijn, moet men er te voren de grondgedachten van weten.

Deze geschiedenis leert ons, dat wij in de hand Gods zijn, en dat het Zijn recht is, ons leven te besturen en daarmee te handelen naar Zijn welbehagen. Ook leert zij ons, dat het onze plicht is, ons geheel in alle ootmoedigheid en gehoorzaamheid aan Hem te onderwerpen, en dat dit het rechte inzicht is, dat wij geheel de Zijnen zijn in leven en in sterven. **Zelfs als Hij Zijne hand zóó tegen ons verheft, dat wij niet verstaan, waarom Hij zulks doet, dan hebben wij nochtans Hem te verheerlijken met de belijdenis, dat Hij rechtvaardig en recht is, zodat wij nooit tegen Hem murmureren, nooit met Hem twisten mogen, want wij moeten wel weten, dat wij altijd overwonnen worden, als wij tegen Hem strijden.**

Dit is dus in het kort de geschiedenis in het Boek Job, dat God zulk ene heerschappij over Zijne schepselen heeft, dat Hij geheel naar Zijn welgevallen kan handelen, en wanneer Hij ene gestrengheid toont, die ons eerst bevreedt, dan hebben wij steeds de hand op den mond te leggen en niet te morren, maar veeleer te belijden, dat Hij rechtvaardig is, en in stilheid af te wachten, dat Hij ons zegt, waarom Hij ons slaat. Ook hebben wij te letten op het geduld van de mens, die ons hier wordt voor ogen gesteld, zoals Jakobus ons vermaant. (Jak. 5 : 11.) Wanneer God ons toont, dat wij al het lijden, dat Hij ons toezendt, te dragen hebben, dan geven wij wel toe, dat het onze plicht is, maar wij brengen dan ook onze zwakheid in rekening, om tot onze verontschuldiging te dienen. Daarom is het goed, als wij voorbeelden hebben, dat er ook zwakke mensen geweest zijn, die aan alle verzoeken weerstand geboden en volstandig in de gehoorzaamheid volhard hebben, hoe zeer Hij hen ook bezocht. Daarvan hebben wij hier enen helderen spiegel. Wij hebben verder ook op „het einde des Heeren" te zien, zoals Jakobus zegt, dat de Heere zo barmhartig is en een Ontfermer, want als Job vernietigd gebleven was, zelfs wanneer hij meer geduld had gehad dan een engel, dat zou in het geheel geen gelukkig einde zijn. Maar daar wij zien, dat hij geenszins in zijn hoop teleurgesteld wordt, en dat hij, waar hij zich voor God verootmoedigt, ook genade vindt, zo komen wij door de beschouwing van dat einde tot het besluit, dat er niets beters is, dan zich aan God te onderwerpen en alles wat Hij ons toeschikt geduldig te dragen, totdat Hij ons door Zijne loutere goedheid verlost.

Behalve de geschiedenis moeten wij ook de lering nagaan, die het Boek bevat, namelijk met betrekking tot degenen, die tot Job kwamen, onder voorwendsel van hem te troosten, en die hem meer kwelden dan zijne eigene plaag. Ook hebben wij te letten op de antwoorden, waarmee Job hun lasteringen, waarmee zij hem overlaadden, afwees. **Eerst moeten wij opmerken, dat de aanvechtingen, die God ons toezendt en die van Hem uitgaan, tegelijkertijd ook door den duivel verwekt worden, zoals de Apostel Paulus ons leert, dat wij te strijden hebben met geestelijke machten.** Want wanneer de duivel het vuur ontsteekt, dan heeft hij ook medestokers: hij vindt mensen, die geschikt zijn, om ons te prikkelen en het kwaad te vergroten. Job wordt

behalve door zijn plaag **nog** door zijn vrienden en zijn vrouw gemarteld, door degenen, die hem geestelijk verzoeken. Het is een geestelijke verzoeking, wanneer wij niet alleen aan het lichaam geslagen en bezocht worden, maar de duivel ons daarbij ingeeft, dat God onze doodvijand is en dat wij geen heil meer bij Hem hebben, zodat wij ganselijk aan de genade dreigen te vertwijfelen. Alle bemoeiingen van Jobs vrienden zijn er op gericht, om hem te overtuigen, dat hij een mens is, die van God verworpen is, en zich ten onrechte ingebeeld heeft, dat God met hem verzoend is.

Deze geestelijke aanvallen zijn het zwaarst te weerstaan. **Laat God den duivel de teugels vrij, dan brengt hij zijne dienaren op de been, die dan zulke aanvallen doen, als Job doorstaan moest.**

Verder moeten wij er acht op geven, dat Job ene goede zaak voorstaat en zijne tegenstanders ene boze. Maar nog meer: Job bepleit ene goede zaak slecht, terwijl zijn tegenstanders hunne slechte zaak goed behartigen. Daarin hebben wij de sleutel voor het gehele Boek. Hoe bepleit Job zijn goede zaak ? Hij weet, dat God de mensen niet straft naar de maat hunner zonden, maar dat Hij Zijne verborgen gerichten heeft, waarvan Hij geen rekenschap geeft, en dat wij moeten wachten, totdat Hij ons de redenen openbaart. Job geeft van zichzelf het getuigenis, dat hij niet een van God verworpene is, zoals men hem wil doen geloven. Dat is een goede en zuivere zaak, maar zij wordt slecht verdedigd. Job gaat buiten de palen, gebruikt overdreven uitdrukkingen, en stelt zich dikwijls als wanhopig aan. Hij kan zich zóó opwinden, alsof hij God wilde weerstreven. En nu daartegenover degenen, die de slechte zaak voorstaan, dat God altijd de mensen naar de maat hunner zonden straft, — zij houden wel schone en heilige redevoeringen: **er is niets in hetgeen zij voordragen, dat wij niet moeten aannemen, — even alsof het de Heilige Geest uitgesproken had, want het is de zuivere waarheid, het zijn de grondslagen van den godsdienst, zij handelen over de Voorzienigheid Gods, zij handelen over de gerechtigheid, zij handelen over de zonden der mensen. Zij houden ons voorzeker een leer voor, die wij zonder tegenspraak aannemen, — en toch deugt het doel niet, want deze lieden trachten Job in vertwijfeling te brengen en hem alles te roven.** Hebben wij een goed fundament, dan moeten wij ook in overeenstemming met hetzelfde daarop bouwen, niet hooi en stoppelen, want zeer licht kunnen wij naar onze verdorven natuur een goede en rechtvaardige zaak bederven, als wij niet de waardij van het fundament in het oog houden. God moet ons leiden, opdat wij eenvoudig handelen en niet de grenzen overschrijden, die Zijn Woord ons gesteld heeft. Wij moeten de waarheid Gods niet verkeerd toepassen, want dusdoende ontwijden wij haar. De vrienden van Job verderven de waarheid Gods en misbruiken ze. Gods Woord moet men in zodanige vreze aannemen, dat men in geen enkel stuk het goede verdonkert of het kwade enen schonen schijn geeft. Juist de scherpzinnigsten en de wijsten vierten den teugel en misbruiken de kennis, die God hun gegeven heeft, op bedrieglijke en boosaardige wijze en keren alles zóó om, dat zij eindelijk zelf geheel en al in de war raken.

Men moet in God leven en sterven, niets zien en niets willen, met een goed toeverzicht zich geheel aan Hem overgeven, onder Zijne Majesteit wegzinken, maar

daarbij gevoelen, dat Zijne ganse macht toch in barmhartigheid eindigt. Wij hebben niet met Hem over Zijne wegen te twisten, die wij niet begrijpen; wij hebben ons zelve meer en meer te ontkleden, om Hem aan te doen, niets zonder Hem te doen, onzen eigen wil te breken, onze eigene gerechtigheid te vernietigen, opdat God alleen in ons leve. Hij moet ons leiden, besturen, met Zijnen Geest vervullen, Hij is de soevereine Meester en Heer.

Wanneer wij Gods grootheid erkennen, dan zijn wij door haar te niet gemaakt en vergeten alle hoogmoed. Verdiepen wij ons in Gods grootheid, dan wordt al ons beweren neergeslagen, wij zijn niet meer zo driest en vermetel, om tegen Hem te strijden. Alle huichelarij verdwijnt, en wij staan daar, verward en verschrikt voor deze hoge Majesteit, die wij in onzen God erkend hebben. Er zijn twee ondeugden, die altijd in de wereld heersen; de ene is de volslagen verachting van God, waarmede de mensen God onder den voet treden en over Hem triomferen, alsof Hij geen macht over hen had. De andere is het bijgeloof onder den schijn van verering, dat ledige fantasieën zoekt.

In alle werken Gods, ook in de kleinste en geringste, is ene oneindige wijsheid, die al ons begrip te boven gaat. Wij kunnen niet door den hemel vliegen, wij hebben geen vleugels. Maar wij moeten niet vlieden voor de grootheid Gods, maar aanbidden en zeggen: „Heere, welk een macht! Heere, welk een volmaaktheid! Heere, welk een goedheid, gerechtigheid en wijsheid!”

Job is de dichter en profeet van de menselijke bestemming. Waarom is het kwade, waarom het lijden? Waarom zelfs bij den onschuldige. De enige oplossing dezer vragen is in de soevereiniteit Gods te vinden, Die het also wil. God is geheel gerechtigheid, geheel liefde, geheel macht, — wat hebt gij mensen in uwe nietigheid en armoede te zeggen? Legt af uwe kwade gedachten en aanbidt. Het antwoord, dat de soevereiniteit Gods geeft, is voldoende. Het is de Eeuwige, Die het doet. Job moest niet tegenover zijn vrienden, maar wel tegenover God en naar zijne verhouding tot Hem, zich als een arm mens, als een broos, nietig aarden vat erkennen, als onrein en verdorven in zich zelve, en daarom zonder alle recht voor God. De mens heeft niets dan ellende, en zoo kan God hem deze ellende verpletterend laten voelen. Niet als goddeloze behandelt God Job, maar als mens van vlees, waarop de duivel aanspraak heeft, al wordt deze ook eindelijk te schande. De gelovigen moeten van alles beroofd zijn voor de mensen, zij moeten door geen menselijke middelen staande gehouden worden, — God alleen wil en zal hunne beschutting zijn. Onze vijanden verslinden ons, zij hebben alle macht aan hunne zijde; wij zijn slechts een kleine kudde schapen, zij zijn een ontelbare menigte; men wil ons niet slechts doden, neen, met gruwzame martelingen (en dat geldt niet voor Calvijns tijd alleen) vervolgt men ons, maar God redt den ellendige uit de hand van degenen, die machtiger is dan hij. Wij mogen hopen tegen hope. Wie op God hoopt, heeft naar het aanzien der wereld in het geheel geen uitzicht, de dood omringt ons van alle kanten, wij zitten in duisternis, ook geen enkele kleine ster verblijdt ons, wij hebben

niets dan het woord des Heeren: „Ik zal uw Verlosser zijn“, — van Hem, Die ons schijnt verworpen te hebben, — op Wien wij nochtans hopen.⁸⁰

Grotendeels ben ik het met Calvijn eens. Alleen over de opmerking **dat de aanvechtingen, die God ons toezendt en die van Hem uitgaan, tegelijkertijd ook door den duivel verwekt worden**, heb ik mijn bedenkingen. Zo lijkt het erop dat de duivel slechts uitvoert wat God in gedachte heeft. In principe is God dan de zender van de beproevingen.

Gaat dit dan ook op tijdens Jezus' beproevingen in de woestijn?⁸¹ Is daarbij de duivel een verlengstuk in Gods hand? Stelt God de Vader zijn eigen Zoon op de proef?

Ik denk het niet. We lezen dat de heilige Geest Jezus naar de woestijn voerde. God wilde dus wel dat Jezus op dat moment beproefd zou worden. Ik denk dan dat God Jezus in een situatie bracht waarbij Hij aan de satan alle ruimte gaf om Jezus te beproeven. Uit het verloop van die beproevingen bleek dat Jezus klaar was om zijn ambtelijke werk op te pakken. Zo loopt die beproeving uit op een heldere boodschap.

Zoiets zien we bij Job ook. Jobs beproeving loopt uit op een helder signaal aan al zijn familie en vrienden, en nu nog geeft het een duidelijke uiteenzetting aan alle lezers.

Deze aanname van Calvijn kleuren de overige geel gemarkeerde teksten. Maar als je dit idee van Calvijn toepast op de zondeval, dan zit God daar ook achter. Dan maak je God de Auteur van de zondeval. En dat kan niet. Op dit punt is Calvijn vanwege zijn leer van de dubbele predestinatie ook als eens teruggefloten. De opstellers van de Dordtse Leerregels en die van de Nederlandse Geloofsbelijdenis zijn hem daarin niet gevolgd.⁸²

Op Golgota wordt het eigenlijke gevecht tussen Jezus Christus en de satan uitgevochten. Jezus is in dat gevecht standvastig. In Jobs gevecht, in een voor hem nieuwe onbekende situatie, mogen we een voorafspiegeling zien voor Jezus' gevecht met de satan. God de Vader staat op de zijlijn, is verborgen aanwezig, en heeft de regie uit handen gegeven. Tijdens Jezus' kruisiging is het de satan die Hem aanvalt. Alleen zo was het mogelijk dat Jezus de satan kon verslaan. In eigen kracht.

Maar de vergelijking tussen Job en Jezus loopt mank als het over Gods toorn gaat. God was niet toornig op Job, dat weten we uit de proloog. Het was zonder reden, zonder dat God toornig was op Job, dat God de satan liet doen wat daarvan opgeschreven is.

Bij Jezus' kruisiging is het wel sprake van Gods toorn, omdat Jezus de zonde van de hele wereld droeg. Jezus leed aan het kruis namens u en mij. Hij heeft onze plaats ingenomen en daardoor Gods hevige toorn over zich laten komen.

Maar we weten van Jezus dat God Hem verlaten heeft. Hij stelde die bijzondere vraag: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten?'⁸³ Een retorische vraag! Retorisch, omdat Jezus

⁸⁰ Zie: **Calvijn over Job**; Digibron.nl, [Calvijn over het boek Job](#)

⁸¹ Matteüs 4:1-11

⁸² Geloofstaal trekt haar spoor – 450 jaar Nederlandse Geloofsbelijdenis, door Frank van de Pol (red.), blz. 99. Een kort citaat: Als wij dus de Dordtse Canones in hun historische context lezen wordt duidelijk, dat er geen *praedestinatio gemina* of dubbele predestinatie in de zin van een parallellisme van verkiezing en verwerping wordt geleerd. Dit geldt *a fortiori* ook voor de Confessio Belgica.

⁸³ Marcus 15:34

in die laatste dagen blijkt gaf dat Hij alles van te voren wist. De opwekking van Lazarus uit de dood, de Paschatafel die klaar stond, Judas' verraad, Petrus' verloochening.

Kortom, tijdens Jezus' kruisiging stond God de Vader aan de zijlijn. Hij liet toe dat de satan de strijd aanging met Jezus. En omgekeerd, dat Jezus in eigen kracht de strijd aanging met de satan.

God de Vader trok zich terug. Waarschijnlijk zou dit ook de logische reactie van God zijn geweest na de zondeval. God kan en wil niet leven met het onheilige. Dan trekt Hij zich terug. Met als gevolg dat de satan dan vrij spel krijgt om Gods schepping te vernielen. Waar God zich terugtrekt, daalt Gods vloek neer. Zonder Gods zegen blijft er slechts Gods vloek over. Zodra God zijn zegende en beschermende hand terugtrekt, krijgt de satan vrij spel. Dat zien wij bij Job, dat zien wij ook tijdens Jezus' kruisiging. Alleen bij Jezus' kruisiging is de reden waarom God zijn Zoon verlaat, heel anders. Jezus leert zo onder deze voor Hem heel nieuwe omstandigheden te gehoorzamen tot het einde toe.

Door Adams ongehoorzaamheid mocht de satan aanspraak maken op Gods schepping, omdat God Adam had aangesteld als onderkoning over die schepping.

Door Jezus' gehoorzaamheid vernietigde Hij die aanspraak van de satan. Hij overwon en wist op die manier heel Gods schepping aan zich te binden.

In principe vond tijdens Jezus' kruisiging deze grote ommekeer plaats. Een ommekeer die Jezus Christus nog verder zal uitwerken. Eerst vanuit de positie aan Gods rechterhand. Vanuit de hemel bestuurt Hij alles. Hij ontving alle macht in de hemel en op de aarde.

Jezus kwam op hen toe en zei: 'Mij is alle macht gegeven in de hemel en op de aarde.'⁸⁴

Zodra de Menszoon terugkomt, komt Hij met macht en grote luister bekleed.

Dan zal aan de hemel het teken zichtbaar worden dat de komst van de Menszoon aankondigt, en alle stammen op aarde zullen zich van ontzetting op de borst slaan als ze de Menszoon zien komen op de wolken van de hemel, bekleed met macht en grote luister.⁸⁵

Dan zal Hij vanuit het nieuwe Jeruzalem gaan regeren en alles en allen onder zijn macht brengen. Daarvan zal Hij dit resultaat, een volmaakte herschepping, teruggeven in de handen van zijn Vader.⁸⁶

Bekend is dat Calvijn niet over het boek Openbaring gedoceerd heeft. Van verschillende kanten is dat wel aan hem gevraagd. Maar hij deed het niet, omdat hij het Boek Openbaring niet begreep.⁸⁷

Ik denk dat we met ons nadenken over Openbaring verder zijn gekomen. En met dat meerdere zicht op de Openbaring is het boek Job verder te ontsluiten. Er ligt een zeker verband tussen die twee Bijbelboeken.

⁸⁴ Matteüs 28:18

⁸⁵ Matteüs 24:30

⁸⁶ 1 Korintiërs 15:22-28

⁸⁷ Profetisch licht – Toekomst voor Israël en kerk, dr. J. Hoek (red.); hoofdstuk 6, door E.A. de Boer; blz. 131

Want God houdt de hele wereldgeschiedenis in zijn hand. In het boek *'Verborgen aanwezig – over Gods hand in de geschiedenis'* schrijft Wim Rietkerk daarover zaken die in dit verband niet onvermeld mogen blijven. Ik beperk mij tot twee citaten:

De omslag

Pas als Johannes dit aan den lijve gevoeld heeft komt de bevrijdende wending. Een van de oudsten treedt toe op Johannes en zegt: 'Ween niet, wees niet verdrietig, de leeuw uit de stam van Juda, de telg van David, heeft overwonnen.'

Hij heeft de overwinning behaald om de boekrol en haar zeven zegels te openen.

De camera in het visioen zwenkt naar het midden van de troon. 'En zie, ik zag midden voor de troon en te midden van de vier dieren, tussen de vierentwintig oudsten een lam, als geslacht, met zeven horens en zeven ogen, de volheid van de zeven geesten van God, die over *de hele wereld* zijn uitgestuurd. Die kwam en heeft de boekrol aangenomen uit de rechterhand van Hem die op de troon gezeten is' (Op. 5:7).

Ieder die dit leest moet wel getroffen worden door dit dubbele beeld: aan de ene kant de majesteit van de leeuw, maar als je verwacht een leeuw te zien, verschijnt een lam en dan nog wel een lam met een bloedende wond, als geslacht! (...) De ouderling die Johannes dit toont legt uit: de leeuw heeft overwonnen door als een lam zijn leven te geven voor de redding van de wereld. Het is een verwijzing naar Golgota, het laatste kruiswoord van Jezus. Dat is bij ons vertaald met: het is volbracht, maar je mag het ook vertalen met: Hij heeft overwonnen.' Het lijden aan het kruis op Golgota is niet een nederlaag maar de grote overwinning. Dat bracht de overwinning op al die machten die de mens geknecht houden. Schuld, demonie, zindloosheid, de dood. Daar heeft Hij ons van bevrijd door aan het kruis te gaan. Dat heeft de deur geopend naar het koninkrijk! Die leeuw is het lam! Dat komt en opent de boekrol. Nu gaat de eindtijd beginnen. De geschiedenis komt helemaal in het licht te staan van de verschijning van het lam dat een leeuw is. *Het is eindtijd*. Zijn schaduw valt over de eeuwen die komen en geven alle crises een plek: ze worden ingeschakeld om alle mensen erbij te bepalen dat we op weg zijn. **Er is een reisdoel!**⁸⁸

De Bijbel schetst aan het eind, in Openbaring 21 en 22, dan ook niet een hemelse werkelijkheid met engelen en heiligen, maar geeft een beschrijving van het nieuw Jeruzalem, midden in een vernieuwde aarde. De eerste settlers in Amerika noemden het nieuwe land naar het oude vaderland 'Nieuw Amsterdam', New England'. Zo doet de Bijbel. Het Koninkrijk dat komt heet Nieuwe aarde. Er wordt aan het begin van dit visioen (Op. 21:1) gezegd dat het neerdaalt uit de hemel en leidt tot een ons verstand te boven gaande vereniging van hemel en aarde. "and heaven and earth will be one" (Trinity Hymal 10).

Daarop richt de Bijbel dus ons verlangen. De geschiedenis van de mensheid loopt ergens op uit. Het was allemaal niet voor niets: het vindt straks zijn vervulling en voltooiing in een totaal herstel van alle dingen (Hand. 3:21). De oude orde is voorbijgegaan, zie het Nieuwe is gekomen. Alles wat op aarde in onze geschiedenis

⁸⁸ *Verborgen aanwezig – over Gods hand in de eindtijd*, door Wim Rietkerk; blz.108-109

gebroken was wordt daar geheeld, wat onvoltooid was wordt daar vervuld, wat pijn deed wordt daar getroost. Ja, Paulus durft het zelfs aan om te zeggen dat al het lijden van de tegenwoordige tijd niet 'opweegt' tegen de heerlijkheid die daar geopenbaard zal worden (Rom. 8:18).⁸⁹

Het einde van Job en van Openbaring hebben iets belangrijks gemeen met elkaar. Aan het einde van Job spreekt God, velt een oordeel en zet een verzoeningsproces in gang. Zodra God hier verschijnt, is de satan verdwenen. In Openbaring spreekt God over de eindtijd, velt tijdens het laatste oordeel over ieder persoonlijk een oordeel. God betreft bij dat laatste oordeel alle heiligen, die Hij als priesters heeft aangesteld. Dat garandeert dat er een verzoeningsproces in gang wordt gezet, waarbij daders en slachtoffers betrokken zijn. Het laatste oordeel met aansluitend het daarop volgende verzoeningsproces vindt plaats nadat de satan is afgevoerd naar de poel van vuur en zwavel.

Zo kom ik uit bij de late-alverzoening. Een idee dat nogal wat weerstand oproept. Een van die weerstandspunten betreffen de begrippen *het eeuwige leven* en *de eeuwige bestraffing*. Zoals wij die tegenkomen in Matteüs 25:46 en Johannes 3:36:

Hun staat een eeuwige bestraffing te wachten, de rechtvaardigen daarentegen het eeuwige leven.⁹⁰

Wie in de Zoon gelooft heeft eeuwig leven, wie de Zoon niet wil gehoorzamen zal dat leven niet kennen; integendeel, Gods toorn blijft op hem rusten.⁹¹

Doorgaans verstaan we onder eeuwig: eeuwig = altijddurend. Maar dat botst met diverse teksten, zoals bijvoorbeeld

Niet eindeloos blijft hij twisten, niet eeuwig duurt zijn toorn.⁹²

Zijn woede duurt een oogwenk, zijn liefde een leven lang, met tranen slapen we 's avonds in, 's morgens staan we juichend op.⁹³

Om deze teksten wel met elkaar te laten rijmen denk ik dat we onder eeuwig '*eeuwig = onoverzienbare lange tijd*' moeten verstaan. Dan leggen we God niet vast op een interpretatie, zoals de vrienden van Job dat deden. Gods goedheid is altijd groter dan we denken.⁹⁴

⁸⁹ *Verborgten aanwezig – over Gods hand in de eindtijd*, door Wim Rietkerk; blz.120-121

⁹⁰ Matteüs 25:46

⁹¹ Johannes 3:36

⁹² Psalm 103:9

⁹³ Psalm 30:6

⁹⁴ Voor meer over mijn kijk op het eeuwige oordeel verwijs ik naar mijn boek *Openbaring over de Bijbelboeken – Het laatste Bijbelboek vult de andere aan*. Zie mijn website: www.paradijsthesen.nl

7. God verkiest Job en geeft hem de nodige wijsheid.

Er zit iets moois aan Gods verkiezing. God verkiest geloofshelden. In Hebrëen 11 worden zo'n veertien geloofshelden vanuit het Oude Testament genoemd. Gezien vanuit het Nieuwe Testament mogen we daar zeker de twaalf apostelen aan toevoegen, inclusief Paulus.

In Jacobus 5:11 wordt Job met ere genoemd. Daarom denk ik dat Job ook in dit rijtje thuishoort, als iemand die door God is uitgekozen.

Degenen die standhielden prijzen we gelukkig! U hebt gehoord hoe standvastig Job was, en u weet welke uitkomst de Heer gaf; de Heer is immers liefdevol en barmhartig. (Jacobus 5:11)

Heeft de verkiezing van Job ook iets moois?

Als ik aan Paulus denk, na het lezen van het boek *Paulus* van Tom Wright, dan zie ik dat God Paulus al vroeg heeft voorbereid op wat hem te wachten stond. Zo'n indruk heb ik ook over Job, nu ik veronderstel dat Job 70 jaar was op het moment dat zijn beproeving begon. De bijbel tekent immers de relatie tussen God en Job als heel vriendschappelijk.

In het land Us woonde een man die Job heette. Hij was rechtschapen en onberispelijk, hij had ontzag voor God en meed het kwaad. Job had zeven zonen en drie dochters. Hij bezat zeventuizend schapen en geiten, drieduizend kamelen, vijfhonderd span runderen, vijfhonderd ezellen en een groot aantal slaven en slavinnen. Hij was de aanzienlijkste man van het Oosten. Zijn zonen hadden de gewoonte om de beurt een feest te geven, ieder in zijn eigen huis, en nodigden dan hun drie zusters uit om bij hen te komen eten en drinken. Nadat elk van zijn zonen zo'n feest had gegeven, liet Job hen bij zich komen voor een reinigingsritueel. Hij stond dan 's ochtends vroeg op om voor elk van hen een offer te brengen, want hij dacht bij zichzelf: Misschien hebben mijn kinderen wel gezondigd en God in hun hart vervloekt. Job deed dit telkens weer. (Job 1:1-5)

De HEER vroeg aan Satan: 'Heb je ook op mijn dienaar Job gelet? Zoals hij is er niemand op aarde: hij is rechtschapen en onberispelijk, hij heeft ontzag voor God en mijdt het kwaad.' Satan antwoordde de HEER: 'Zou Job werkelijk zonder reden zoveel ontzag voor God hebben? U beschermt hem immers, evenals zijn gezin en alles wat hem toebehoort. U hebt het werk dat hij doet gezegend, zodat zijn bezit zich steeds meer uitbreidt. (Job 1:8-10)

God heeft veel geïnvesteerd in Job. Hij beschermde en zegende hem en zijn familie. Kennelijk was er ook sprake van een onderlinge relatie, waaruit Job veel heeft geleerd. In hoofdstuk 28 horen we daar iets over. In de NBV staat boven dat hoofdstuk: Over de wijsheid.

Al lezend trof mij dat Job zijn ogen goede de kost heeft gegeven. Hij tekent in de eerste elf verzen het moeilijke en zware werk van de mijnbouw. Het winnen van zilver, goud, ijzer en koper. De bewerking uit erts. Het opgraven van edelstenen.

Daarbij hakte men tunnels uit bergen en ondergrondse stromen damde men in. Zo wist men wat diep verborgen was aan het licht te brengen.

Na deze tekening maakt Job een vergelijking met de wijsheid. Is de wijsheid ook ergens te vinden? Hij komt tot de volgende conclusie:

Maar God kent haar wegen
en hij weet waar ze verblijft.
Want hij ziet tot aan de randen van de aarde,
onder heel de hemel ontsnapt niets aan zijn blik.
Toen hij de kracht schiep van de winden
en de wateren omgrensde,
toen hij zijn wet oplegde aan de regen
en de wegen van de donderwolken baande,
zag hij de wijsheid en hij toetste haar,
hij peilde en doorgrondde haar.
En hij sprak tot de mens:
'Ontzag voor de Heer – dat is wijsheid;
het kwaad mijden – dat is inzicht.'⁹⁵

Opmerkelijk vind ik het, dat dit midden in het boek Job staat.

Ik zie hierin een zekere overeenkomst met de wijsheidsboeken Spreuken, Job en Prediker, in het midden van de Bijbel.

Dit vind ik een ondersteuning van het idee dat Job een Bijbeltje in het klein is, met het evangelie in een notendop.

⁹⁵ Job 28:23-28

8. God geeft van alles het dubbele terug aan Job

God geeft Job van alles het dubbele terug en Job leefde nog 140 jaar. Was God hiertoe verplicht? Maakt Hij het alsnog goed met Job? Was God medeschuldig aan het kwaad dat Job trof en was dit een goedmakertje?

Uit Jacobus weten we wel beter:

Degenen die standhielden prijzen we gelukkig! U hebt gehoord hoe standvastig Job was, en u weet welke uitkomst de Heer gaf; de Heer is immers liefdevol en barmhartig.⁹⁶

God is liefdevol en barmhartig. Zo is God, het ligt in Zijn wezen om zo te handelen. Soeverein. God beloont de standvastigen.

Aan deze beloning van Job zit iets wat ongenoegen opwekt. Want Job zal zijn tien kinderen, die tijdens de beproeving om het leven zijn gekomen, blijvend missen.

Is dat zo?

Normaal gesproken wel. Het sterven van een kind is een gebeurtenis dat je eigenlijk je hele leven meedraagt. Het is een zware last!

Heeft de liefdevolle en barmhartige God Job met deze last laten zitten?

Laten we eerst kijken wat daarover in de epiloog staat:

Nadat Job voor zijn vrienden had gebeden, bracht de HEER een keer in het lot van Job en hij gaf hem **het dubbele** van wat hij eerder bezat.⁹⁷

Job ontvangt daarna het dubbele van zijn schapen en geiten, kamelen, runderen en ezinnen. Ook kreeg hij zeven zonen en drie dochters.

Het staat er allemaal heel summier. Van de dieren ontvangt Job van elk exemplaar wel het dubbele, maar eigenlijk van zijn kinderen niet. Of wel?

Veelal wordt verondersteld dat Jobs' kinderen tijdens de beproeving in de hemel zijn opgenomen. Dus die tien kinderen leven nog. Het terug laten komen naar de aarde zou voor die tien kinderen een stap terug zijn. Van de gelukzalige staat in de hemel naar de harde werkelijkheid van de aarde. Dat zou niet goed zijn. Dat mag Job eigenlijk ook niet verwachten. Dus in zekere zin heeft Job wel het dubbele aantal kinderen; tien in de hemel en tien op de aarde. Dieren zijn te vervangen door andere dieren, maar dat gaat bij mensen niet op. Mensen zijn onvervangbaar en hebben in principe een eeuwigheidswaarde.

Met deze gangbare voorstelling kan ik goed leven. Maar bij het lezen van Henk Binnendijk over de opwekking van Lazarus uit de dood, ontving ik een nieuw inzicht dat waard is om te overdenken. Henk Binnendijk schreef in zijn boek *Hoe ziet de hemel eruit?* daarover het volgende:

Maar nu stuiten we toch op een moeilijkheid. Want als Lazarus is gestorven, zegt Jezus tegen zijn discipelen: *Lazarus, onze vriend is ingeslapen, maar ik ga daarheen om hem uit de slaap te wekken* (Joh. 11:11). Dus Jezus zegt hier dat Lazarus slaapt.

⁹⁶ Jacobus 5:11

⁹⁷ Job 42:10

Als het dochttertje van Jairus is gestorven en Jezus daar komt, zegt Hij: *Ze is niet gestorven, maar zij slaapt* (Luc. 8:52). Die uitspraken van Jezus lijken haaks te staan op zijn andere uitspraken. Jezus zegt tegen Martha: *Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is Hij gestorven*. Dus Lazarus leeft. En tegen zijn discipelen zegt Hij: *Lazarus slaapt*. Is het leven aan de andere kant dan een leven dat slaapt?

Wat moet je daar dan mee? Wat is dan waar? Leven we bewust, zijn we daar klaarwakker, of slapen we na ons overlijden? Die vraag heeft mij maandenlang beziggehouden en ik had geen antwoord. Ik heb gebeden, gelezen, gedacht, maar ik kwam er niet uit. Aan elke predikant of evangelist die ik ontmoette heb ik deze vraag gesteld. Maar niemand kon mij een bevredigend antwoord geven. Totdat ik een dominee ontmoette die ik niet kende, maar toen we even met elkaar in gesprek raakten vuurde ik mijn vraag op hem af. En hij gaf mij een verrassend antwoord. Hij zei: "Lazarus is een uitzonderingsgeval. Jezus wist dat Hij Lazarus zou opwekken uit de dood. Hij zou terugkeren in het aardse leven. Daarom is Lazarus na zijn overlijden niet meteen naar de hemel gegaan. Daarom sliep hij. Want als hij na zijn overlijden meteen in de hemel zou leven, had hij niet meer terug gewild naar de aarde. De hemel is zo mooi, zo anders, zo vervuld van liefde, zo geestelijk, zo fascinerend, zo vol van God, dat het voor Lazarus dan onmogelijk zou zijn om terug te keren naar de aarde. Dat zou hij niet kunnen. Het normale leven zou voor hem dan niet normaal meer zijn. Dat zou een vreselijke teleurstelling voor hem zijn geweest. Daarom is hij niet opgenomen in de hemel. Daarom sliep hij."

Dat antwoord landde bij mij. Ik proefde er de waarheid van Gods Geest in. En het wordt bevestigd door getuigenissen van sommige mensen. Zij waren bijna dood en dachten dat ze zouden gaan sterven. Zij ervoeren soms een weldadige rust. Een gevoel van gelukzaligheid en vrijheid. Als deze mensen niet stierven en terugkeerden tot het aardse leven, ervoeren ze dat als een teleurstelling. Ze waren niet echt in de hemel geweest maar hadden daar wel iets van geproefd. En voor hen was de terugkeer naar het aardse leven een hemelsbreed verschil en moeilijk te verwerken. Hoe groot zou die teleurstelling zijn als ze echt in de hemel waren geweest. Hoe zou dat voor Lazarus zijn geweest, als hij echt in de hemel was geweest en terug moest naar de aarde? Dat is bijna ondragelijk. Daarom wist Jezus dat Lazarus sliep.

Maar Lazarus was een uitzondering, omdat Jezus wist dat Hij hem uit de dood zou opwekken. De regel is anders.⁹⁸

Kan iets dergelijks ook gebeurd zijn met de tien kinderen van Job? Dat ze zijn gestorven, maar door God in slaap zijn gehouden, totdat Hij hen allen uit de dood deed opstaan?

Het is een gedachte. Eigenlijk te mooi om waar te kunnen zijn. Of niet?

Wie Job leest, wordt er eigenlijk niet vrolijk van. Wat speelt daarin mee? Die tien kinderen? Als dat zo is, dan kunnen we beter een interpretatie overwegen waarvan we blij worden en waarbij we God zien als liefdevol en barmhartig. Zoals Jacobus ons voorhoudt.

⁹⁸ *Hoe ziet de hemel eruit?* van Henk Binnendijk; blz. 123-124

9. Wat heeft Job geleerd?

Als Job de auteur is, zoals ik eerder aannemelijk heb gemaakt, dan heeft Job dit hele gebeuren achteraf met zijn vrienden, met zijn vrouw en met Elihu kunnen evalueren. We zagen al dat de tekst aanleiding geeft om te veronderstellen dat de deelnemers aan de gesprekken zelf aantekeningen hebben gemaakt. Kennelijk vonden zij deze gesprekken zo belangrijk dat zij dit hebben vastgelegd.

Job heeft bij de samenstelling van het boek waarschijnlijk gebruik gemaakt van de aantekeningen van zijn gesprekspartners. Dat zou kunnen verklaren dat de bijdrage van Elihu een heel eigen stijl heeft.

God heeft de proloog in een latere fase aan Job bekend gemaakt, zodat Job na zijn beproeving dit kon duiden. In de epiloog is opgenomen dat Job nog 140 jaar heeft geleefd. Dit doet denken aan de beschrijving van de dood van Mozes aan het einde van een van zijn boeken die van zijn hand zijn.⁹⁹ Ook in dat geval mogen we aannemen dat de afronding door een van Mozes' medeschrijvers tot stand is gekomen.

Job leerde dat:

1. God het initiatief heeft genomen om satan uit te dagen.
2. God hem, voorafgaand aan de beproeving, als geen ander heeft beschermd en gezegend.
3. God satan heeft toegestaan om hem op de proef te stellen, en dat God grenzen aan deze beproeving heeft gesteld.
4. God tijdens de beproeving nabij is geweest en dat Hij op het juiste moment aan Job is verschenen om hem zijn almacht te laten zien.
5. God hem op een liefdevolle manier zijn grootheid heeft laten zien.
6. Job heeft zichzelf leren kennen onder heel bijzondere omstandigheden.

Alleen op het laatste punt ga ik verder in. In de diverse confrontaties heeft Job van alles geleerd. Ik kan niet in Jobs huid kruipen, dus we weten niet precies wat Job geleerd heeft. Veronderstellenderwijs denk ik aan het volgende:

Bij de confrontatie met zijn drie vrienden.

Job kende het verhaal van Kaïn en Abel. God straft Kaïn, maar Hij stelt Kaïn ook in staat om een stad te bouwen. Iets wat duidt op een zekere welvaart.

In vergelijking met Kaïn ondergaat Job een afschuwelijke straf. Bij doortrekking van die vergelijking is de straf die Job ondergaat onrechtvaardig. Hij spreekt terecht God hierop aan.

Maar gezien de proloog, de gesprekken tussen God en de satan, heeft Job geen goed beeld van wat er speelt. Hij denkt dat hij door God wordt gestraft, omdat de meeste straffen een bovennatuurlijk karakter dragen. Daarin ziet Job, evenals zijn drie vrienden, het verkeerd.

⁹⁹ Deuteronomium 34

Ook de satan is goed in staat om bovennatuurlijk te opereren, alleen dat heeft hij heel sluw weten te maskeren.

Zijn drie vrienden weten het zo zeker dat God bij Job het kwade straft, dat zij Job in de beklagdenbank zetten. Hun idee van een rechtvaardige God is rigide. Zij gaan hierbij voorbij aan de moederbelofte, aan Gods genade en barmhartigheid.

Daarom lijkt hun inbreng correct, maar mist het karakter van Gods liefde. Het is eigenlijk een halve waarheid en daarom een hele leugen. Hun naar Job gecommuniceerde boodschap lijkt veel op wat de satan tijdens Jezus' verzoeking in de woestijn aan hem als halve waarheden voorhield.

Onder grote druk vervloekt Job zijn geboortedag. Hij had het allemaal liever niet willen meemaken. Later corrigeert Job zichzelf. Misschien is het wel daarom dat God hem dit niet kwalijk neemt.

Bij de confrontatie met zijn vrouw.

Jobs vrouw staat heel dicht bij hem. Soms kan je beter zwijgen dan die relatie zwaar belasten.

Bij de confrontatie met de drie vrienden en de spotters:

Job lucht zijn hart na de confrontatie met zijn drie vrienden en voordat de spotters hem belagen. Job kijkt terug. Job beschouwt zijn vroegere leven. Hoe hij als een vader was voor de arme, die om hulp riep.¹⁰⁰ Hij redde de wees die in de steek gelaten was.¹⁰¹ Ook voor de behoeftigen was Job als een vader, en hij verdedigde de zaak van vreemdelingen.¹⁰² Binnen zijn gemeenschap zag iedereen hem aan als hun leider, zoals een goede koning. Job was de trooster van de treurende.

Job was er zich van bewust dat hij dat allemaal aan God te danken had. Hij reflecteert daarop:

'Was alles maar als in de dagen van weleer,
als in de dagen dat God over mij waakte,
in de tijd dat zijn lamp boven mij scheen
en mijn weg door het donker verlichtte,
in de tijd dat ik de kracht van de jeugd bezat,
met het vertrouwde gezelschap van God in mijn huis,
toen de Ontzagwekkende met mij verkeerde
en mijn kinderen bij mij waren,¹⁰³

Job heeft jarenlang geleefd onder Gods bescherming en dagelijks Gods zegen ervaren. God verlichtte hem op donkere wegen. Job ervoer God als het vertrouwde gezelschap in zijn huis. Job ontving jarenlang positieve beoordelingen van God van de mensen om hem heen. En nu dit! Geen wonder dat Job van slag is en tast naar de oorzaak.

¹⁰⁰ Job 29:12

¹⁰¹ Job 29:12

¹⁰² Job 29:16

¹⁰³ Job 29:2-5

Bij zijn confrontatie met Elihu:

Job blijft zwijgen terwijl Elihu hem onder meer de volgende verwijten maakt:

“Job spreekt zonder kennis van zaken,
zijn woorden getuigen niet van inzicht.
O, werd Job maar tot het uiterste beproefd,
want hij praat als iemand die op kwaad uit is.
Hij voegt zonde toe aan zonde,
hij is opstandig waar wij bij zijn
en spreekt zich keer op keer uit tegen God.”¹⁰⁴

Maar uit Jobs mond komt slechts lucht en leegte,
een vloed van woorden zonder kennis.¹⁰⁵

hij ziet niet om naar wie zichzelf voor wijs houdt.¹⁰⁶

Job blijft dus zwijgen. Waarom? Het doet mij denken aan Jezus' zwijgen tijdens zijn verhoor voordat Hij gekruisigd werd. Jezus heeft drie jaar lang onderwijs gegeven. Daarvan is veel ter ore gekomen aan hen die Hem ondervroegen. Ze hadden die vragen niet hoeven te stellen, als ze maar geluisterd hadden.

Zoiets dergelijks kan Job hebben gedacht. Elihu had de gesprekken tussen hem en zijn drie vrienden gevolgd. Desondanks maakt hij Job dergelijke verwijten. Dat stuit en doet pijn. Job zwijgt. Terecht!

Bij de confrontatie met God:

God stelt op een heel wijze manier veel vragen aan Job. Veel vragen zijn retorisch met een ironische inslag. God kent alle antwoorden en Job moet wel zwijgen, omdat hij in de verste verte de antwoorden niet kan geven. God maakt Job klein. Job reageert dan:

En Job antwoordde de HEER:
'Ik ben onaanzienlijk. Wat zal ik u antwoorden?
Ik leg mijn hand op mijn mond.
Ik heb eenmaal gesproken en zeg niets meer,
tweemaal – en doe er het zwijgen toe.'¹⁰⁷

God blijft doorvragen. Daarop antwoordt Job:

'Ik weet dat niets buiten uw macht ligt
en geen enkel plan voor u onuitvoerbaar is.
Wie was ik dat ik, door mijn onverstand, uw besluit wilde toedekken?
Werkelijk, ik sprak zonder enig begrip, over wonderen,
te groot voor mij om te bevatten.'¹⁰⁸

¹⁰⁴ Job 34:35-37

¹⁰⁵ Job 35:16

¹⁰⁶ Job 37:24b

¹⁰⁷ Job 40:3-5

¹⁰⁸ Job 42:2-3

God ondervraagt Job onder andere over twee dieren, die nu uitgestorven zijn. In het *Bijbelcommentaar*¹⁰⁹ wordt in Excurs 9 **De behemot en de leviatan in het boek Job** uitvoerig aandacht gegeven aan deze twee dieren.

Deze dieren zijn zo geweldig groot dat alleen God ze in bedwang kan houden.¹¹⁰ Nu heeft God tijdens de vijfde en zesde scheppingsdag alle dieren geschapen. En God zag dat het goed was. Onder deze dieren waren ook wilde dieren en de zeemonsters.

Ik vraag mij af of de behemot en de leviatan toen ook geschapen zijn. Dit, omdat God de heerschappij over alle dieren aan de mens gaf. De mens mocht over de dieren gaan heersen, hen inschakelen bij zijn arbeid en, heel anders, om op ze jagen en ze op te eten.

Ik zie God als soeverein, Hij reageert op zaken die Hem niet aanstaan. Zo verordeneerde Hij de zondvloed, verdeelde de wereld onder Peleg¹¹¹ en voerde de spraakverwarring door. Na de zondeval liet Hij dorens en distels groeien.¹¹²

In dit rijtje past volgens mij dat God op een later tijdstip deze grote angstaanjagende dieren heeft geschapen. Na de zondvloed. Misschien wel om de mensen uiteen te drijven, of om de hoogmoed van de mens te bestrijden. Wie weet!

Hier bij Job is het God die deze dieren ter sprake brengt. Kennelijk kende Job ze. Misschien leefden deze grote dieren bij Job in de beurt. Maar ook kan het zijn dat Job gedurende zijn leven een of meerdere reizen heeft gemaakt. Job kwam immers uit een grote familie en had twaalf broers. Daarover later meer. Het kan zijn dat die broers zich over een groter gebied verspreid hebben. Iets wat God immers wilde. Denk aan het gegeven signaal van de spraakverwarring. Tegen deze achtergrond is het goed voorstelbaar dat Job meerdere reizen heeft gemaakt. Job heeft in elk geval kennis genomen van diverse natuurverschijnselen: bevroren zeeën¹¹³, bergen die verplaatst worden en zelfs omgekeerd¹¹⁴ en wervelstormen.¹¹⁵

Meerdere theologen neigen ertoe om de behemot en de leviatan in een relatie te zien met de satan. Die beide dieren stellen dan de satan voor, die alleen door God te bedwingen is.¹¹⁶ Tegen hem trekt alleen zijn Maker zijn zwaard.¹¹⁷ Ik ga daarin niet mee. Immers God noemt dit grote dier een van zijn meesterwerken. God is kennelijk trots op dit schepsel, dat Hij zo bijzonder groot en mooi geschapen heeft. Ik denk dat God dit schepsel aan Job laat zien, om hem duidelijk te maken dat de mens zijn positie als heerser over de schepping verloren heeft. Op die indirecte manier wijst God Job op de gevolgen van de zondeval. Job moet zich inhouden en rekening houden met wat er als gevolg van de zondeval allemaal veranderd is.

¹⁰⁹ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 878-886

¹¹⁰ Job 40-41

¹¹¹ Genesis 10:25

¹¹² Genesis 3:18

¹¹³ Job 37:10; 38:30

¹¹⁴ Job 9:5; 12:22

¹¹⁵ Job 27:20-21

¹¹⁶ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 884

¹¹⁷ Job 40:19

10. Wat kunnen wij bij Job over Gods sturende hand leren?

Het Bijbelboek Job is waarschijnlijk het eerst van alle Bijbelboeken geschreven. Ik zie in dit Bijbelboek dan ook een eerste openbaring van God aan de mensen die na de zondvloed leefden. God begint opnieuw. Hij laat toe dat de satan Job op een gruwelijke, gemene manier aanpakt. Dit roept terecht vragen op. Vragen waar we niet om heen kunnen. Vragen om te doordenken. Waar komt dit kwaad vandaan? Welke rol speelt God daarbij? Is God rechtvaardig?

Niemand weet waar het land Uz/Us precies gelegen heeft.¹¹⁸ Het lag in elk geval ten oosten van Israël. Ik moet dan denken aan de tuin dan Eden, die God in het oosten aanlegde.¹¹⁹ De zon komt in het oosten op. In het oosten ligt een begin.

God begint met een man uit het oosten. Hij beschermt en zegent deze man een langere tijd, om hem daarna te beproeven. God keurt Job waardig. Job zal deze proef doorstaan.

Pas na deze beproeving worden pas verschillende zaken duidelijk. Pas nadat God het geschrevene in de proloog en de epiloog aan Job heeft bekend gemaakt. Maar daar heeft Job het bij het schrijven van het Bijbelboek eigenlijk niet over. Dat laat hij aan ons over. Hierbij moet ik denken aan de Emmaüsgangers. Jezus legde hen de Schriften uit met het oog op de Messias. Later begrepen zij dit. Maar nergens in de Schrift staat vermeld wat Jezus tegen die Emmaüsgangers heeft verteld. Alleen dat Hij de Schriften opende.¹²⁰ Door deze wel heel summiere weergave, zet Hij ons aan het werk. Wat Jezus uit het Oude Testament haalde, dat kunnen wij ook.

Zo ook hier bij Job. Nadat Job van God de informatie ontvangen had, wat in de proloog en de epiloog verwerkt is, heeft hij hieruit zijn conclusies getrokken. Maar die zijn niet in de Bijbel opgenomen. Wat Job wel heeft gedaan, dat is het waarheidsgetrouw vastleggen van alle discussies tijdens zijn beproeving. Zijn vragen en zijn missers. Zo ook de beroemd geworden uitspraken van hem:

En hij zei: 'Naakt ben ik uit de schoot van mijn moeder gekomen en naakt zal ik in haar schoot terugkeren. De HEER heeft gegeven, de HEER heeft genomen, de naam van de HEER zij geprezen.' (Job 1:21)

"Maar Job zei tegen haar: 'Je woorden zijn de woorden van een dwaas. Al het goede aanvaarden we van God, zouden we dan het kwade niet aanvaarden?' Ondanks alles zondigde Job niet en sprak hij geen onvertogen woord.'" (Job 2:10)

In deze uitspraken ligt de suggestie dat het kwade van God komt. Op het moment dat Job dit sprak, kende hij de proloog niet. Wel kende hij het verhaal van de zondvloed, waarbij God op een bovennatuurlijke manier ingreep. Zoiets moet Job ook nu hebben ervaren. De hand van God, die hem het kwade toeschikt.

Job heeft deze eerste gedachte ongecorrigeerd, gezien de later ontvangen proloog, laten staan. Zo ontvangen we een helder beeld van de impact die de beproeving op Job heeft

¹¹⁸ Zie voor meer informatie: Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 380

¹¹⁹ Genesis 2:8

¹²⁰ Lucas 24:13-27

gehad. En van wat een gemis aan kennis oplevert. De daardoor ontstane pijn en verwarring, leidde tot verkeerde conclusies. In zijn geval kwam het kwade niet van God, maar van de satan. Jobs verkeerde redenering was in Gods ogen niet zondig. Job wist niet beter en hij had het ook gezien het prille begin van Gods openbaring ook niet beter kunnen weten.

Hoe verhoudt zich deze uitleg met vraag en antwoord van Zondag 10 van de Catechismus?

Waarom is het voor ons belangrijk te weten dat God alles geschapen heeft en nog door zijn voorzienigheid in stand houdt?

Om in alle tegenspoed geduldig, in voorspoed dankbaar te zijn en voor de toekomst dit vaste vertrouwen te hebben in onze trouwe God en Vader, dat geen schepsel ons van zijn liefde scheiden zal. Want alle schepselen zijn zo in zijn hand, dat zij zich tegen zijn wil niet roeren of bewegen kunnen.

Ik heb hierboven 'voor de toekomst' geel gemarkeerd. Ik denk dat het vooral daar om gaat. God had een plan met Job en daarom beperkte Hij de speelruimte van de satan. Satan moest het leven van Job sparen. En de satan heeft Gods eis gerespecteerd. Daardoor kon God verder gaan met Job en Zijn plan met hem verwezenlijken. Op het juiste moment komt God tussenbeide en gaat een gesprek met Job aan. Een lang gesprek, zoals wij bijna nergens anders in de Bijbel aantreffen. God laat Job zijn grootheid zien, door Job mee te nemen langs alles wat Hij geschapen heeft. Die grootsheid van God mag ons zo imponeren, dat we bij God zo'n grote wijsheid mogen veronderstellen dat het met ons goed komt. Terugkijkend mogen we vertrouwen hebben in de toekomst, door dat vertrouwen verder te ontwikkelen.

De zin 'Want alle schepselen zijn zo in zijn hand, dat zij zich tegen zijn wil niet roeren of bewegen kunnen', moeten we niet zo interpreteren dat God alle schepselen voortdurend in de hand heeft. Dat zij niets buiten zijn wil kunnen doen.

Want zo iets dacht ik ook bij Luthers uitdrukking: 'De duivel is een aap in Gods hand.' Daarbij dacht ik aan een circusaap, die doet wat zijn meester hem opdraagt. Maar zo ligt de verhouding tussen God en de satan niet. God kan wel de speelruimte van satan inperken. God kan grenzen stellen. Zo deed Hij dat tot tweemaal toe, zoals we lazen in de proloog.

Mogen we aannemen dat dit beeld ook van toepassing is voor de zondeval en voor de tijd tussen zondeval en zondvloed? Heeft God toen van tevoren satan beperkingen opgelegd? Ik weet dat niet. Als we kijken naar de tijd tussen zondeval en zondvloed, dan heeft de satan bijna iedereen weten te verleiden. Alleen Noach was over, als de enige die in Gods ogen rechtvaardig was. Mogen we daaruit afleiden dat God toen satan alle ruimte gaf? Of had God de satan laten weten dat hij Noach moest ontzien?

Hoe verder we terugdenken, hoe speculatiever het wordt. Want in hoeverre heeft God de satan beperkingen opgelegd bij zijn aanval op zijn schepping, bij zijn verleiding van Adam en Eva?

'Als God goede mensen treft', dan denken we vaak terug aan Job. Net alsof God daar actief de hand in heeft gehad. Maar niets is minder waar. Daarom gaan we de bewijsteksten bij dit onderdeel van Zondag 10 nog eens dieper bekijken.

Toen zei de HEER tegen Satan: 'Goed, met alles wat van hem is mag je doen wat je wilt, maar raak Job zelf niet aan.' Hierop vertrok Satan.(Job 1:12)

Toen zei de HEER tegen Satan: 'Goed, doe met hem wat je wilt, maar spaar zijn leven.' (Job 2:6)

De gedachten van de koning zijn als waterstromen in de macht van de HEER, hij leidt ze waarheen hij maar wil. (Spreuken 21:1)

Hij laat zich ook niet bedienen door mensenhanden alsof er nog iets is dat hij nodig heeft, hij die zelf aan iedereen leven en adem en al het andere schenkt. Uit één mens heeft hij de hele mensheid gemaakt, die hij over de hele aarde heeft verspreid; voor elk volk heeft hij een tijdperk vastgesteld en hij heeft de grenzen van hun woongebied bepaald. **Het was Gods bedoeling dat ze hem zouden zoeken en hem al tastend zouden kunnen vinden**, aangezien hij van niemand van ons ver weg is. Want in hem leven wij, bewegen wij en zijn wij. Of, zoals ook enkele van uw eigen dichters hebben gezegd: "Uit hem komen ook wij voort." (Handelingen 17:25-28)

Voor de twee laatste verwijsteksten slaan we de *Studiebijbel in Perspectief* open. We lezen achtereenvolgens:

Spreuken 21:1 Zelfs de mensen die van niemand afhankelijk lijken te zijn, zijn in Gods macht en vervullen zijn plan. Voorbeelden hiervan zijn Nebukadnessar (Dan. 4:28-29, 32) en Cyrus (Jes. 45:1-3). We zien hier opnieuw een bevestiging van de goddelijke almacht, die zich uitstrekt tot over de menselijke beslissingen. Vgl. 16:1, 9; 19:21; 20:24; Ezra 6:22.

Toelichting bij Hand. 17:16-34

Na Tessalonica en Berea achter zich te hebben gelaten, gaat Paulus naar Athene, een belangrijke stad in de oudheid. In Athene spreekt hij een heel ander publiek toe, dat bestaat uit geleterde Grieken, die niet in contact stonden met het judaïsme (vgl. 14:15-17). De inhoud van zijn toespraak verschilt dan ook van wat Paulus gewoonlijk tegen de Joden zegt: hij citeert niet uit het OT, maar maakt toespelingen op het werk van Griekse dichters; hij heeft het noch over het leven, noch over het optreden van Jezus, die hij als een mens voorstelt die is gestorven en uit de dood opgestaan en die tot taak heeft om over de wereld te oordelen. Hij maakt gebruik van wat hij gezien heeft van de religieuze cultuur in Athene en probeert een brug te slaan tussen deze cultuur en het evangelie. Zijn betoog is er niet minder scherp om: de godsdienstigheid van de Atheners stelt hen niet in staat om God te kennen; ondanks de grootheid van hun filosofische cultuur leven zij in onwetendheid. Centraal in Paulus' toespraak staat de bevestiging van het bestaan van God de schepper die aan de oorsprong van alles staat en van wie alles afhankelijk is: de tijd, de geschiedenis van de mensen en van de wereld en elke individuele mens. In het licht van deze waarheid legt de apostel de afgoderij van de Atheners bloot en roept hij hen op om tot inkeer te komen, een nieuw leven te beginnen en de komst van de rechter af te wachten die over iedere mens zal oordelen: de mens die weer tot leven is gekomen, Jezus (zie 1 Tes. 1:9-10).

Lezend met een doxologische leesbril op, moeten we beseffen dat God iedereen door en door kent. Hij roept iedereen op om tot inkeer te komen. Elk mens zal verantwoording moeten afleggen aan Jezus, die eens terug zal komen als Rechter van de wereld. Ondertussen ontvouwt God in de loop van de tijd zijn heilsplan. Daarbij schakelt Hij iedereen in die Hij daarvoor wil gebruiken. Wie Hij daarvoor inschakelt, werkt zo impliciet mee aan iets goeds, aan Gods zelfopenbaring. Dat zien we terug in alle vier de verwijsteksten. God gebruikt Job en indirect de satan om het evangelie in het kort uiteen te zetten. God laat de schrijver van Spreuken opschrijven dat Hij Nebukadnessar en Cyrus heeft gebruikt om zijn plan te verwezenlijken. Paulus laat de filosofen in Athene en indirect ons weten, dat God een plan heeft met deze wereld. Eens zal iedereen voor de Rechter moeten verschijnen om zich te verantwoorden om wat hij/zij met het door God ontvangen leven heeft gedaan.

Uit deze vier verwijsteksten maak ik op, dat God steeds meer gaat interveniëren om zijn heilsplan te realiseren. Allereerst haalt Hij de satan uit zijn verborgen uitvalsbasis. De HEER ontbiedt tot tweemaal de hemelbewoners, en ook Satan was onder hen.¹²¹ Als gevolg van die twee gesprekken tussen de HEER en de satan, besluit de HEER achtereenvolgens:

‘Goed, met alles wat van hem is mag je doen wat je wilt, maar raak Job zelf niet aan.’¹²²

‘Goed, doe met hem wat je wilt, maar spaar zijn leven.’¹²³

God geeft Satan de ruimte en via die weg leren we de satan echt kennen. Satan mag Job beproeven en hem tot een zekere grens het kwaad aandoen waarin hij behagen heeft. Het gaat daarbij van kwaad tot erger. Totdat de HEER ingrijpt.

We zien hier dat God de satan niet in al zijn doen en laten stuurt. Datzelfde zien we bij Nebukadnessar en Cyrus. Op enkele specifieke punten laat God ons zien dat Hij hen kan sturen. Maar gezien hun verdere daden, heeft God daar part nog deel aan gehad.

In de laatste verwijstekst springt Paulus’ oproep eruit om God te zoeken. Ook hier geen notie dat God de gedachten van de Atheense filosofen stuurt en in zijn hand heeft.

Samenvattend: Satan, de vrienden van Job, Jobs’ vrouw, Elihu, Nebukadnessar, Cyrus en de Atheense filosofen zijn slechts op die momenten in Gods hand als Hij dat wil. Alleen dan is Gods invloed op zijn schepselen te karakteriseren als: ze zijn zo in Zijn hand, dat zij zich tegen Zijn wil niet roeren of bewegen kunnen.

Deze nuancering brengt Gods heilplan niet in gevaar. Want als het nodig is, dan grijpt God in. God voert hoe dan ook zijn heilsplan uit.

Ik geloof in de late-alverzoening, waarbij tijdens het komende Messiaans Vrederijk iedereen tot geloof komt. In die periode zal God alles rechtzetten. Tijdens dat Messiaans Vrederijk zal wél gelden dat al Gods schepselen zich niet tegen Zijn wil roeren of bewegen kunnen. Want dan zal satan in de poel van vuur en zwavel zijn afgevoerd, er zal een nieuwe wereld zijn en

¹²¹ Job 1:6, 2:1

¹²² Job 1:12

¹²³ Job 2:6

iedereen is dan opgestaan uit de dood en heeft een onvergankelijk lichaam ontvangen. De drie doodsvijanden kunnen dan geen enkele invloed meer uitoefenen.

Dit grote perspectief is hetzelfde perspectief dat in het boek Job op kleine schaal wordt onthuld. Het boek Job is als het ware het voorwoord bij de Bijbel. Summier worden enkele hoofdlijnen genoemd. Er worden leesregels aangereikt. En aan het einde zien we dat God het met zowel Job als met zijn familie en vrienden het meer dan goed maakt. Daarin zitten verwijzingen naar het boek Openbaring, waar staat dat de volken hun lof brengen aan de HEER¹²⁴ en dat de bladeren van de levensboom de volken geneest.¹²⁵

Om het bovenstaande waar te laten zijn, moet het boek Job als eerste geschreven zijn. Uit het al vele malen geciteerde *Bijbelcommentaar*, geef ik in het volgende hoofdstuk nog enkele citaten om deze gedachte meer dan plausibel maken.

¹²⁴ Openbaring 21:26

¹²⁵ Openbaring 22:2

11. In welke tijd leefde Job?

Door exegeten wordt Job vereenzelvigd met Jobab. De naam Jobab komt in Genesis tweemaal voor, in Genesis 10:29 en 36:33-34:

Eber kreeg twee zonen. De ene heette Peleg; in zijn tijd werd de aarde verdeeld. De andere heette Joktan. Joktan was de vader van Almodad, Selef, Chasarmawet, Jerach, Hadoram, Uzal, Dikla, Obal, Abimaël, Seba, Ofir, Chawila en Jobab. Zij allen waren zonen van Joktan. Hun woongebied strekte zich uit van Mesa tot aan de Sefar, het gebergte in het oosten.¹²⁶

Na de dood van Bela werd Jobab uit Bosra koning, de zoon van Zerach.³⁴ Na de dood van Jobab werd Chusam uit het land van de Temanieten koning.¹²⁷

Over de Jobab uit Genesis 10 is het meest bekend. Hij had twaalf broers en drie zusters. Gezien de volgorde was Jobab de jongste van Joktans zonen. Dat doet mij denken aan Jozef, de een na jongste van de twaalf zonen van aartsvader Jakob, en aan David, de jongste van de acht zonen van Isai.¹²⁸ Met deze jongeren ging God een speciale weg. Mag je dit zo ook veronderstellen bij deze Jobab uit Genesis 10?

In 1 Kronieken 1:19-23 wordt Genesis 10:25-30 herhaald. Kennelijk is dit van belang. Zowel de verdeling van de aarde onder Peleg als Jobab de dertiende zoon van Joktan krijgt zo extra aandacht.

Ik denk dat als in de Bijbel tweemaal hetzelfde wordt gezegd, dat het daardoor belangrijker wordt. Mee daardoor denk ik dat deze Jobab de Job uit het boek Job is.

In de beschreven natuurverschijnselen, zoals veel voorkomend sneeuwen¹²⁹ en bergen die omkeren¹³⁰, zie ik eveneens een aanwijzing voor de vroege datering.

Eerst citeer ik enkele gedeelten uit het *Bijbelcommentaar*. Daarbij gaat het vooral om de gedeelten die de keuze voor de Jobab uit Genesis 10 ondersteunen:

B. Northrup meent dat de leefomstandigheden van Job naar een vroegere datum wijzen dan van de Edomieten. Hij veronderstelt dat de namen in Gen. 36 voor een deel afgeleid zijn van de namen in Gen. 10 en dat ze generaties lang overgeleverd zijn. Hij identificeert daarom Job liever als Jobab uit het eerdere hoofdstuk. Dat past volgens hem beter bij het leefklimaat op aarde en bij de leeftijden van de aartsvaders.¹³¹

Onderzoeker J. Day stelt de vraag hoe het mogelijk is dat de Israëlieten een boek van Edomitische afkomst ooit geaccepteerd hebben. Zeker in een tijd waarin de Edomieten als aartsvijanden van Israël beschouwd werden. Hij wijst erop dat in de tijd van Deuteronomium de verhoudingen wat beter lagen (23:8[V7]). Daarnaast is het ook mogelijk om te letten op de vriendelijke onderhandelingen waarover in

¹²⁶ Genesis 10:25-30

¹²⁷ Genesis 36:33-34

¹²⁸ 1 Samuel 16:10-11; 17:12

¹²⁹ Job 6:16

¹³⁰ Job 9:5

¹³¹ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 379-380

Num.20 verhaald wordt. Toen Edom weigerde het volk Israël door het eigen gebied te laten trekken, moest het om het gebergte Seir trekken, want dat was aan Esau tot een bezitting gegeven (20:14-21; Deut.2:1-8). Daarentegen zijn er uit later tijd zeer felle reacties bekend (Ps.137:7; Jes.34:5-17; Ob.1-21; Mal.1:2-5). Day geeft echter diverse argumentaties waarom het boek na de Babylonische ballingschap geaccepteerd kan zijn.

Door het wijsheidskarakter van het boek en doordat Job JHWH vereerde, **is een veel vroegere datering gemakkelijker aan te nemen**, omdat toen de tegenstellingen minder scherp waren.¹³²

De visie van de taal hangt meermalen samen met de veronderstelde ontstaanstijd van het boek. J. Day noemt diverse verschijnselen die overeenkomen met het Hebreeuws na de ballingschap. Volgens I. Young behoort de taal van Job echter tot het Archaïsch Bijbels Hebreeuws. Daardoor kan het boek volgens hem **heel vroeg in de bijbelse periode geplaatst worden**. Hij meent eerder dat Archaïsch en Standaard Bijbels Hebreeuws eerder stijlen dan chronologische lagen zijn, en daarom vindt hij elke chronologie met behulp van taal verdacht.¹³³

In het boek Job wordt **slechts** op een zeer oude vorm van afgoderij gewezen, de verering van zon en maan (31:26-27). Deze verering kwam al voor bij de oude Egyptenaren, Akkadiërs en Sumeriërs; vgl. Deut4:19; 17:2-7.¹³⁴

In Job 9:9 worden 'de kamers van het zuiden' genoemd, en die uitdrukking moet betrekking hebben op sterren of sterrenbeelden in de zuidelijke sterrenhemel. Bij de exegese (zie hieronder) van dit gedeelte staat een argumentatie waarom deze aanduiding wijst op een hoge ouderdom van het boek Job.¹³⁵

De exegese bij Job 9:9, noot 13:

Hebr. *hadrê tēmān* betekent 'de binnenkamers/schatkamers van het zuiden', vgl. 37:9; Gen.43:30; Ri.15:1; Spr.24:4. Dit zijn volgens sommige geleerden de sterrenbeelden van de zuidelijke Dierenriem, bijvoorbeeld de Schorpioen. In de Joodse uitleg wordt die echter met een ander woord aangegeven. Omdat de vorige drie groepen sterren zeer helder zijn en gemakkelijk te herkennen, zal dit ook voor het vierde sterrenbeeld gelden. In de zuidelijke sterrenhemel zijn de meeste sterren voor ons niet goed te zien, maar een klein gedeelte ervan bevat juist zeer heldere sterren: die vormen de meest heldere plekken aan de gehele sterrenhemel. Vanwege de roterende beweging van de aarde ten opzichte van de sterrenhemel ('precessie') verschuift langzamerhand het gedeelte dat voor ons zichtbaar is. Berekeningen tonen aan dat ter hoogte van Jeruzalem er in 500 v.Chr. meer te zien was van de zuidelijke sterrenhemel dan tegenwoordig het geval is. Terwijl het sterrenbeeld Centaurus tegenwoordig laag aan de horizon te zien is, stond dit destijds veel hoger en stond het sterrenbeeld Zuiderkruis laag aan de horizon. Als we nog verder terugrekenen in

¹³² Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 381

¹³³ Idem; blz. 383

¹³⁴ Idem; punt d. op blz. 385

¹³⁵ Idem; punt e. op blz. 385

de tijd, blijkt dat in 2000 v.Chr. het zuidelijke deel van de hemel waar de helderste sterren staan, het Ea van de Babyloniërs (Zuiderkruis en Argo Navis) het best zichtbaar was. Zie J.P. van de Giessen, 'De binnenkamers van het Zuiden' en 'Website Job' op www.studiebijbel.nl. Dit gegeven beschouwt Van de Giessen als een argument dat Job een van de oudste boeken van de Bijbel is.¹³⁶

In Gen. 19 is sprake van de verwoesting van Sodom en Gomorra in de tijd van Abraham. Door geologisch onderzoek is duidelijk geworden dat een deel van de aardlagen hier flink verzakt is. Daardoor bevat dit gebied nu de laagste zee ter wereld (ruim 400 m beneden zeespiegel). Onderzoek laat echter zien dat het waterpeil vroeger veel hoger is geweest. Het is aannemelijk dat er vroeger een uitgestrekt meer was dat de hele Jordaanvallei vulde, een meer dat zowel de Zee van Galilea al de Dode Zee omvatte en tientallen meters boven het tegenwoordige waterniveau lag. De Jordaanvallei is onderdeel van een reusachtige scheur in de aarde van het gebergte Ararat in Noordoost-Turkije tot Mozambique (de 'Afrikaanse Slenk'). Gewoonlijk dateert men deze gebeurtenissen ver voor de tijd van Job, maar het valt te overwegen of ze dichterbij elkaar lagen dan gewoonlijk aangenomen wordt, of op zijn minst te overwegen dat er in de tijd van Job nog een grote seismische activiteit was die hiermee samenhangt.

Ook andere overleveringen laten zien dat de mensheid geconfronteerd is met grote aardverschuivingen, met het stijgen en dalen van de aarde en met vloedgolven. Het bekendst is het verhaal van Plato in zijn beide dialogen *Kritias* en *Timaeus*, waarin Egyptische priesters het grote eiland Atlantis beschrijven, dat tegenover de Straat van Gibraltar lag in de (later ernaar genoemde) Atlantische Oceaan en waarop een machtig rijk gevestigd was. Tijdens een grote catastrofe werd binnen een jaar het eiland met de totale bevolking door de wateren verzwoegen. De geologen ontleenen aan dit verhaal de naam voor een vroeger continent dat tussen Noord- en Midden-Amerika, Europa en Noordwest-Afrika kan hebben gelegen.

We kunnen deze verhalen afdoen als legenden, maar mogelijk dat er een kern van waarheid in schuilt en dat mensen dit inderdaad hebben waargenomen.¹³⁷

Wie meer wil lezen over Atlantis, kan hiervoor onder andere de boeken 'De verborgen geheimen van de mensheid' van Bert Thurlings lezen. Voor een eerste oriëntatie daarover is ook zijn website te bekijken: [Verborgen Geheimen van de Mensheid](#)

In Job 40:15 – 41:26 worden de Behemot en de Leviatan breed uitgetekend. In het *Bijbelcommentaar* wordt dit met name in **Excurs 9** eveneens gedaan. Geconcludeerd wordt:

Wanneer met de behemot en leviatan twee dinosauriërs bedoeld zijn, geven de overleveringen en legenden over strijd van mensen met deze monsters op zich onvoldoende aanwijzing voor een datering. Omdat deze dieren echter niet meer genoemd worden in de andere bijbelboeken, lijkt een vroege datering van de inhoud

¹³⁶ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 477

¹³⁷ Idem; blz. 879-880

van het boek Job, vóór de tijd van Mozes en Jozua, aannemelijk. De opname van dit boek in Israël stamt uit later tijd.¹³⁸

Al met al zijn er, zoals we zagen, veel argumenten voor de vroegste datering. Alleen als dit waar is, zal de gangbare chronologie aangepast moeten worden.

Over de bijbelse chronologie zijn de meningen verdeeld. In de column van Adrian Verbree in het Nederlands Dagblad 20-2-2021 steun ik de gedachte dat de geslachtregisters uit Genesis 5 en 11 niet als een chronologische maatlat te gebruiken zijn.

In de **bijlage over de bijbelse chronologie** heb ik deze column overgenomen.

Ik denk dat de piramiden van Gizeh ná de zondvloed en vóór de verdeling van de aarde onder Peleg gebouwd zijn. Zie hiervoor mijn website: <http://www.paradijsthesen.nl/geologie/>

¹³⁸ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 885

12. Het boek Job is zowel voor- en nawoord als de leessleutel bij de Bijbel

Ik denk dat Mozes als schrijver van de Thora de beschikking had over heel oude bronnen. Zo denk ik dat Genesis 1 op stenen is vastgelegd en van generatie op generatie overgedragen is. Ook Noach heeft ze in handen gehad en heeft ze meegenomen. Dit alles veronderstel ik op basis van De Wiseman Hypothesis, die ik in mijn boek *Openbaring over de Bijbelboeken – Het laatste Bijbelboek vult de andere aan* heb opgenomen.¹³⁹

Zonder het raamwerk, de proloog en de epiloog, is het bijbelboek Job niet te begrijpen. Iets dergelijks geldt voor de Bijbel. Zonder Genesis en Openbaring is de Bijbel nauwelijks te begrijpen. Daarom mogen we zeker helemaal aan deze beide bijbelboeken niets af of toe doen.

De laatste tijd proberen steeds meer christenen de evolutie te combineren met het bijbelse scheppingsverhaal. Op mijn website bespreek ik het boek **'EN GOD ZAG DAT HET GOED WAS - christelijk geloof en evolutie in 25 cruciale vragen'**. Ik concludeer daarin dat we de theïstische evolutionisten niet moeten volgen, omdat daarmee de hele bijbelse boodschap wordt ondermijnd.

In de proloog van Job staan twee gesprekken die tussen God en de satan gevoerd zijn. Daarin is duidelijk dat God aan de satan de ruimte geeft om Job te beproeven, alleen hij moest hem wel in leven laten. God stelt dus een grens.

Is God nu mede verantwoordelijk voor alles wat Job overkomt? Ik denk het niet. Lezend met de doxologische leesbril op, wil God juist laten zien dat Hij voor alles wat de satan Job aandoet geen enkele verantwoordelijkheid draagt. Een voorbeeld:

Sem haalt zijn rijexamen. Zijn instructeur en zijn examiner feliciteren hem. Sems vader is ook aanwezig met zijn auto. Hij zegt tegen hem: 'Ga maar een eindje rijden en over een kwartiertje kom je me maar ophalen. Sem rijdt weg. De drie mannen kijken Sem goedkeurend na. Terwijl Sem nog niet uit hun gezichtsveld verdwenen is, krijgt hij, door zijn schuld, een ernstig ongeluk. Een dode en twee auto's total-loss. Wie is nu verantwoordelijk?

De rij-instructeur en de examiner zouden zich kunnen afvragen of zij de lat niet te laag hebben gelegd. Maar hoe dan ook, Sem draagt de volle verantwoordelijkheid.

Hierbij kan de vraag opkomen of God sowieso de regie wel helemaal uit handen kan geven. Bij deze opkomende vraag moet ik denken aan Jezus toen Hij zei:

Jezus antwoordde hun: 'Breek deze tempel maar af, en ik zal hem in drie dagen weer opbouwen.'¹⁴⁰

Voor christenen is duidelijk dat Jezus met deze tempel doelde op Zijn lichaam. We weten dat dit heeft plaatsgevonden bij Zijn sterven en opstanding. Jezus stond op uit de dood. We blijven dit als een groot wonder zien.

Ik denk, dat als God de regie uit handen geeft, dat het eigenlijk net zo wonderlijk is. Het is haast niet te geloven. Maar in de proloog bij Job gaat het hierover. God geeft de regie deels uit handen, zodra Hij zijn beschermende en zegenende handen van Job aftrekt en aan de satan de ruimte geeft Job te beproeven. Wonderlijk, maar toch waar.

¹³⁹ Zie: <http://www.paradijsthesen.nl/boek/> blz. 90-93

¹⁴⁰ Johannes 2:19

Maar, en dat is de parallel met Jezus' woorden, na verloop van tijd neemt God de regie weer terug. Tijdens de periode dat Jezus in het graf lag, droeg Hij geen verantwoordelijkheid meer voor wat er op de aarde gebeurde. Evenzo droeg God geen enkele verantwoordelijkheid voor wat de satan Job heeft aangedaan. Wonderlijk, maar waar.

Ik zie dit als een heel bijzondere actie van God. Laten we nog even naar Job kijken. God heeft hem eerst zo'n zeventig jaar beschermd en gezegend. God was een bekende in Jobs huis.¹⁴¹ Daarna volgde de beproeving door de satan. Die duurde maanden.¹⁴² En daarna leefde Job nog honderdveertig jaar.¹⁴³

Dus gezien Jobs lange leven, duurde zijn beproeving vrij kort. En die beproeving had plaats onder bijzondere omstandigheden. God kan afwijken van de algemene regel. In Zondag 10 gaat het over de algemene regel. Die luidt:

Zondag 10

Vraag 27: Wat verstaat u onder Gods voorzienigheid?

Antwoord: De almachtige en tegenwoordige kracht van God, waardoor Hij hemel en aarde, met alle schepselen, als met zijn hand in stand houdt en zó regeert, dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, eten en drinken, gezondheid en ziekte, rijkdom en armoede en alle dingen, niet bij toeval, maar uit zijn vaderhand ons ten deel vallen.

Voor ons geldt deze algemene regel. Maar bij Job niet. Gezien de proloog staat God de satan toe Job te beproeven, en God stelt daar enkel een grens aan. De satan mag Jobs leven niet nemen, want in Gods voorzienigheid – wat later blijkt – gaat God dit al tijdens zijn leven weer goedmaken. God gaat al het hem aangedane leed compenseren. Zo laat God zien, dat zelfs als Hij tijdelijk de regie uit handen geeft, Hij later alles kan herstellen.

Ik denk dat deze uitzondering, of iets wat daar sterk op lijkt, viermaal in de Bijbel voorkomt. Tijdens de zondeval in het paradijs, *tijdens Jobs beproeving*, tijdens Jezus' beproeving in de woestijn en tijdens Jezus' kruisiging.

- De zondeval
God schiep Adam en Eva en later bracht Hij hen in het paradijs. Dat paradijs wordt veelal gezien als een beschermde omgeving. Zij zijn dus opgegroeid in een beschermd milieu. God beschermde en zegende hen. Zoiets deed God ook bij Job tot aan zijn zeventigste. Tijdens die periode kreeg de satan geen enkele kans. Ik geloof dat Adam en Eva in het paradijs volwassen zijn geworden en dat God elke avond met hen in gesprek ging. Zo ontstond er een sterke band tussen God en de eerste twee mensen. De satan kon daar niet tussenkomen. Maar in de loop van de tijd is God hen minder gaan beschermen, omdat zij dat aankonden. Zij waren volwassen en sterk genoeg om de satan te kunnen weerstaan. Op een gegeven moment kon de satan als sprekende slang hen verleiden.

¹⁴¹ Job 29:4

¹⁴² Job 7:3

¹⁴³ Job 42:16

Ik denk dat God dit heeft gezien, maar het heeft laten gebeuren. De mens werd beproefd en faalde.

God had dit als mogelijkheid onderkend. Nog diezelfde dag zocht Hij hen in de avondschemering op. Hij strafte hen redelijk mild, doordat Hij aan hen de moederbelofte gaf. De gevolgen van deze misstap zullen eens teniet gedaan worden. Ik denk nu dat wij God geen enkele verantwoordelijkheid voor dit falen in de schoenen mogen schuiven. Adam en Eva hadden de satan kunnen weerstaan. De totale verantwoordelijkheid ligt dan ook bij de satan en bij Adam en Eva.

- Jezus' beproeving in de woestijn

Jezus werd door de Geest meegevoerd naar de woestijn om door de duivel op de proef te worden gesteld.¹⁴⁴ Tijdens de 40 dagen voorafgaand aan deze beproeving werd Jezus geleid door de Geest.¹⁴⁵ Nadat Jezus veertig dagen en veertig nachten had gevast, kwam de duivel om Hem op de proef te stellen.

De vraag is of de Geest Jezus alleen heeft begeleid op de weg naar de beproeving of ook tijdens de beproeving Hem heeft geholpen? Heeft Jezus op eigen kracht de beproeving weten te doorstaan of heeft de Geest Hem daarin bijgestaan?

Dit blijft voor mij een vraag. Ik denk dat beide mogelijk is.

Als de Geest Hem heeft bijgestaan, dan weten we vanuit die beproeving dat Jezus vol is geweest van de Geest en dat Hij mee daardoor de duivel heeft weten te weerstaan.

Als de Geest Hem heeft geleid tot aan de beproeving en zich tijdens die beproeving afzijdig heeft gehouden, dan weten we dat Jezus uit eigen kracht de satan heeft weerstaan.

Voor beide interpretaties is iets te zeggen.

Wat wel zeker is dat de aanvallen van de duivel een grote impact op Jezus hebben gehad. Nadat de duivel Jezus met rust liet, kwamen er engelen om hem te dienen.¹⁴⁶

Dit doet mij denken aan Job. Na de beproevingen en na al die aanvallen van de satan, die daarbij ook zijn vrouw en zijn vrienden gebruikte, kwam God. God sprak met hem en herstelde hem. Job ontving van alles het dubbele.

Wellicht mogen we hieruit al vragend concluderen: Hoe zwaarder de beproeving, hoe groter de goedmaking?

- Jezus' kruisiging

Tijdens de kruisiging riep Jezus uit: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij verlaten?' Daaruit blijkt wel dat Jezus door God verlaten was. Jezus moest alleen de strijd met de satan aangaan om in eigen kracht deze te verslaan.

Daarmee zeg ik niet dat God de Vader en God de Geest tijdens de kruisiging helemaal afwezig waren. In diverse gebeurtenissen mogen het werk van de Geest opmerken: de verdeling van Jezus' kleding en de overgave van een van de moordenaars die naast Jezus hing. Toch lijkt in de drie uur dikke duisternis God de Vader afwezig te zijn geweest. Maar direct daarna was God de Vader er weer bij. Dat blijkt wel uit Jezus'

¹⁴⁴ Matteüs 4:1

¹⁴⁵ Lucas 4:1

¹⁴⁶ Matteüs 4:11; Marcus 1:13b

twee laatste kruiswoorden: “Het is volbracht!”¹⁴⁷ en “Vader, in Uw handen beveel Ik Mijn geest”¹⁴⁸

Na het lezen en herlezen van Job zie ik enkele parallellen met Jezus. Ik zie in wat Job is overkomen een zekere voorafspiegeling van wat Jezus tijdens zijn kruisiging onderging.

Natuurlijk is de impact van Jezus’ strijd met de satan onmetelijk veel groter. Job weerstond de satan, maar Jezus overwon de satan. Job ontving na de beproeving het dubbele van wat hij daar voor bezat. Jezus ontvangt na zijn overwinning op satan, na zijn opstanding uit de dood, alle macht in hemel en op aarde.¹⁴⁹

In deze voorbeelden zie ik een afwijking van de algemene regel. Normaal is God overal bij aanwezig en heeft Hij de regie.

In de bovengenoemde voorbeelden zie ik dat God anders optreedt. Meer als een vader die langs de zijlijn staat en kijkt hoe het spel (denk aan het voetbalspel) zich ontwikkelt. Die vader grijpt niet in en is op geen enkele manier verantwoordelijk voor het spelverloop.

Zo denk ik dat Gods bestuur de volgende onderscheidingen kent: 1) God leidt alles tot in de finesses, 2) God kijkt op afstand toe en geeft ruimte aan de satan, en 3) een overgangsgebied tussen deze beide uitersten.

Tussen wit en zwart kennen we duizenden grijstinten. In die grijstinten is altijd de witte kleur aanwezig. Zo geloof ik dat God normaal overal, de ene keer meer dan de andere keer, de leiding in heeft. Alleen zonder een bijzondere openbaring weten we niet in hoeverre God het stuur in handen heeft. Wel weten we, gezien de beide uitersten, dat God alles laat meewerken ten goede. Daarvoor is het niet nodig dat God alles leidt.

Vandaar dat ik het eens ben met de tekst uit Zondag 10 ‘uit zijn vaderhand ons ten deel vallen’. Alleen die tekst geldt niet in bijzondere gevallen, zoals bij Adam, Job en Jezus.

Vaak is God verborgen aanwezig. In het boek ‘*Verborgen aanwezig – over Gods hand in de geschiedenis*’ geeft Wim Rietkerk daarvan meerdere voorbeelden.¹⁵⁰ Hij wijst daarbij ook op de kracht van de satan en verwijst daarbij naar de volgende teksten:

Hij zei: ‘Wees niet bang, geliefde man, vrede zij met je, wees sterk, wees sterk!’ En doordat hij tegen me sprak, werd ik gesterkt, en ik zei: ‘Mijn heer, spreek, u hebt mij gesterkt.’ Toen zei hij: ‘Weet je waarom ik naar je toe gekomen ben? Ik moet spoedig terugkeren om tegen de vorst van Perzië te strijden, en zodra ik hem overwonnen heb, wacht mij de vorst van Griekenland. Maar eerst zal ik je zeggen wat er in het geschrift van de waarheid geschreven staat. Niemand steunt mij in mijn strijd tegen deze vorsten, behalve je vorst Michaël.’¹⁵¹

Onze strijd is niet gericht tegen mensen maar tegen hemelse vorsten, de heersers en de machthebbers van de duisternis, tegen de kwade geesten in de hemelsferen.¹⁵²

¹⁴⁷ Johannes 19:30

¹⁴⁸ Lucas 23:46

¹⁴⁹ Matteüs 28:18

¹⁵⁰ *Verborgen aanwezig* door Wim Rietkerk; blz. 69

¹⁵¹ Daniël 11:19-21; *Verborgen aanwezig* door Wim Rietkerk; blz. 66

¹⁵² Efeziërs 6:12

Onze Vader die in de hemelen zijt,
uw naam worde geheiligd;
uw Koninkrijk kome;
uw wil geschiede,
gelijk in de hemel also ook op de aarde.
Geef ons heden ons dagelijks brood;
en vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren;
en leid ons niet in verzoeking, **maar verlos ons van de boze.**
[Want Uwer is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid in der eeuwigheid.
Amen.]¹⁵³

Rietkerk wijst op enorme onzichtbare tegenkrachten. De satan is nu gebonden en kan niet meer alles doen wat hij wil.¹⁵⁴ Aan het einde van de tijd zal satan losgelaten worden tot aan het moment dat hij definitief zal worden afgevoerd.¹⁵⁵

Ondanks dat de satan gebonden is, gaat hij rond als een brullende leeuw.¹⁵⁶ De onzichtbare tegenkrachten moeten we dus serieus nemen, want zij blijven tot aan het moment dat zij definitief zullen worden afgevoerd, Gods leiding frustreren. De mate waarin, is mee afhankelijk van ons gebed.

Samenvattend: Gods voorzienigheid leert ons dat Hij niemand uit zijn hand laat vallen, maar dat in bijzondere situatie God zijn handen daaraan niet heeft vuil gemaakt.

Zondag 10

Vraag 28: Waarom is het voor ons belangrijk te weten dat God alles geschapen heeft en nog door zijn voorzienigheid in stand houdt?

Antwoord: Om in alle tegenspoed geduldig¹⁵⁷, in voorspoed dankbaar te zijn en voor de toekomst dit vaste vertrouwen te hebben in onze trouwe God en Vader, dat geen schepsel ons van zijn liefde scheiden zal. Want alle schepselen zijn zo in zijn hand, dat zij zich tegen zijn wil niet roeren of bewegen kunnen¹⁵⁸.

In het antwoord van vraag 28 wordt viermaal naar Job verwezen. Daarbij zit een tekst die je volgens mij vaak op het verkeerde been zet. Dat is Job 1:21b:

‘De HEER heeft gegeven, de HEER heeft genomen, de naam van de HEER zij geprezen.’

Dit is een heel bekende tekst. Uit de proloog weten wij dat God de satan veel ruimte heeft gegeven om Job te beproeven. De HEER heeft gegeven, dat klopt helemaal. Maar, de HEER heeft genomen, dat klopt helemaal niet. Want het is de satan die Job bijna alles af mocht nemen en dat heeft hij zeer gretig gedaan. Hij liet er geen gras over groeien. De ene na de ander ramp trof Job. Uit de handen van de satan.

¹⁵³ Matteüs 6:10-13 (NGB51)

¹⁵⁴ Openbaring 20:2

¹⁵⁵ Openbaring 20:10

¹⁵⁶ 1 Petrus 5:8

¹⁵⁷ Job 1:21, 22

¹⁵⁸ Job 1:12; 2:6

Het waren bovennatuurlijke rampen. Dat bracht Job in verwarring. Daarmee bereikte de satan een van zijn doelen. Hij wilde Job losweken van God, en door hem met al die bovennatuurlijke rampen te treffen, wist hij zo de indruk bij Job te vestigen dat God daar achter zat. Niets is minder waar. Maar omdat Job in verwarring was gebracht en niet beter kon weten, geldt wel wat in het daarop volgende tekst staat:

Ondanks alles zondigde Job niet en maakte hij God geen enkel verwijt.¹⁵⁹

Ik interpreteer dit zo, dat God hiermee niet Jobs analyse goedkeurt, maar wel diens houding. Job bleef ondanks alles de HEER prijzen.

Na de proloog volgt het grote middengedeelte

Na de proloog komen we bij het grote ,middelste gedeelte. Ik denk dat we hieruit **enkele leessleutels bij de bijbel** kunnen vinden. Maar zeker ook diverse profetische uitspraken. Ik denk daarbij aan:

- Jobs confrontatie met de mening van zijn drie vrienden
- Job profeteert over Gods aanwezigheid in de onderwereld
- Job weet dat zijn Redder leeft en zijn recht zal herstellen
- Job als profeet over het herstellen van het recht tijdens het leven na de dood
- Elifaz profeteert over het toekomstig leven waarin God alles rechtzet
- Elihu profeteert over de rechtvaardigen die op een troon worden gezet
- Zowel Elifaz als Job ontvangen een door de satan beïnvloed visioen
- Elifaz' betogen gaan van kwaad tot erger
- Job discussieert met wijsheid
- Job leert bij en corrigeert zichzelf, in alle vertrouwen op God

Jobs confrontatie met de mening van zijn drie vrienden

De mening van de drie vrienden wordt in de *Studiebijbel in Perspectief* als volgt neergezet. Ik geef twee citaten:

De eerste reeks betogen begint op het moment dat Job, die altijd heeft geweigerd om God te vervloeken, zich laat gaan en de dag van zijn geboorte vervloekt. Hierop nemen de drie vrienden elk op hun beurt het woord, waarna zij steeds een antwoord van Job krijgen. Ze verdedigen een **simplistische theologie** en hebben een **mechanische kijk** op de gang van zaken: God is rechtvaardig en dus worden rechtvaardige mensen beloond en slechte mensen gestraft. Ze gaan vooral in op de tweede consequentie en benadrukken dat het ongeluk niemand zonder reden treft, maar een straf is voor degene die lijdt.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Job 1:22

¹⁶⁰ *Studiebijbel in Perspectief* onder redactie van prof. dr. H.G.L. Peels en prof. P.H.R. van Houwelingen; blz. 616

In het boek komen verschillende oplossingen voor het probleem van het lijden naar voren, die in de een of andere vorm in de geschiedenis van het menselijk denken zijn beproefd. De eerste oplossing ziet het lijden als straf. Dat is de stelling van de vrienden van Job. Er zijn vele bijbelse voorbeelden die aantonen dat dit misschien het geval kan zijn. Vele bijbelteksten beloven een beloning voor degenen die goeddoen en een straf voor degenen die kwaad doen. De rechtvaardigheid vereist dat dit laatste het geval is, en de Bijbel bevestigt dat God rechtvaardig is. De drie vrienden hebben de lastige taak deze theologische bewering te verdedigen en zij hebben daar gelijk in. Maar toch wordt deze oplossing in het geval van Job krachtig tegengesproken. Niet elk lijden is een straf. **De vergissing van Jobs vrienden bestaat erin dat ze een principe dat zich slechts gedeeltelijk laat toepassen, tot een absolute regel verheffen die op elke situatie van toepassing moet zijn.**¹⁶¹

Van der Dussen schrijft hierover in *Job geloven en lijden om niet*:

Voor Zofar is de zaak zo klaar als een klontje. Of Job bekeert zich tot God, en dan zal het goed met hem aflopen; of Job is een goddeloze, en dan is zijn huidige rampspoed het begin van het einde. Hoewel de een harder en ongenueanceerder spreekt dan de ander, zeggen alle drie de vrienden dus hetzelfde. Hun boodschap is: "Job, er is hoop. Want God is trouw aan ieder mens die h m trouw is. Vertrouw op de Here, want Hij laat zijn kinderen niet in de steek. Maar mocht er in jouw leven een zonde zijn waarvan je je niet bekeerd hebt, dan zou het met jou wel eens van kwaad tot erger kunnen gaan. En dan heb je juist alle reden tot wanhoop. Want voor de zondaar geldt, dat wie wind zaait, storm zal oogsten." Met deze gedachtegang bevinden Jobs vrienden zich in goed gezelschap. **Hoe vaak lees je dit niet in de psalmen en de spreuken: de vromen worden gered; de goddelozen gaan ten onder.** Het is de grondregel van Gods verbond met Isra el: op verbondstrouw rust zegen; wie het verbond verbreekt heeft vloek te verwachten. Ook in het Nieuwe Testament kom je dit tegen. Zegt Paulus niet aan het slot van Romeinen 6, dat de dienst aan God leidt tot het eeuwige leven, terwijl het loon dat de zonde geeft de dood is? Heel de bijbel door wordt deze orde, dit patroon in het leven aangewezen. Het is niet onverschillig hoe je leeft. Een mens krijgt loon naar werken. Elifaz, Bildad en Zofar doen niets anders dan dat patroon in kaart brengen. Zij zeggen werkelijk niets extreems.¹⁶²

De drie vrienden gaan op geen enkele manier in op Jobs verweer. Job blijft bij zijn onschuld, want hij heeft dit met zijn eigen ogen vastgesteld. Job is daarin onwrikbaar.

De drie vrienden menen dat het anders ligt, want zij koesteren een mechanische kijk op Gods bestuur. Net, alsof God daar niet van kan afwijken.

Inmiddels hebben we door Jezus' optreden Gods liefde en barmhartigheid beter leren kennen. Hij sprak nogal eens: 'Uw zonden zijn u vergeven'¹⁶³ Zelfs hangend aan het kruis bad

¹⁶¹ *Studiebijbel in Perspectief* onder redactie van prof. dr. H.G.L. Peels en prof. P.H.R. van Houwelingen; blz. 617-618

¹⁶² *Job geloven en lijden om niet* door Ad van der Dussen; blz. 31-32

¹⁶³ Lucas 5:20, 7:48

Hij: 'Vader, vergeef het hen, want zij weten niet was zij doen.'¹⁶⁴ Later schreef Johannes: 'Kinderen, ik schrijf u dat uw zonden u vergeven zijn omwille van zijn naam.'¹⁶⁵

Job profeteert over Gods aanwezigheid in de onderwereld

Job gunt ons een kijkje in zijn gedachten over de onderwereld. Job ervaart de dood dichtbij en misschien wel daardoor gaat hij denken over de onder- en bovenwereld.

Job zal zijn beïnvloed door zijn omgeving. Maar omdat hij jarenlang met God als een huisvriend omgang had, kan het ook zo zijn dat Gods Geest hem het een en ander al duidelijk heeft gemaakt. Maar hoe dat zit, dat weet ik niet. In Deuteronomium lezen we:

Misschien vraagt u zich af: Is er een manier om te bepalen of een profetie al dan niet van de HEER komt? Die is er inderdaad: als een profeet zegt te spreken in de naam van de HEER, maar zijn woorden komen niet uit en er gebeurt niets, dan is dat geen profetie van de HEER geweest. Heb geen ontzag voor een profeet die zich dat aanmatigt.¹⁶⁶

Op grond van deze tekst denk ik, wanneer uit andere teksten in de Bijbel blijkt dat wat Job gezegd heeft over de onderwereld klopt, dat Job dan een profetische uitspraak heeft gedaan. Ik denk hierbij aan:

De schimmen worden aan het sidderen gebracht,
de onderaardse wateren en hun bewoners.
Het dodenrijk ligt open voor hem:
niets in de afgrond blijft verborgen.¹⁶⁷

Klom ik op naar de hemel – u tref ik daar aan,
lag ik neer in het dodenrijk – u bent daar.¹⁶⁸

Al kruipen ze de onderwereld in, ik breng ze naar boven;
al klimmen ze de hemel in, ik haal ze naar beneden.¹⁶⁹

In het *Bijbelcommentaar* lezen we bij Job 26:5-6:

Dan neemt Jobs betoog vrij abrupt een wending en spreekt hij over de grootheid en macht van God. Gods heerschappij is zo overweldigend, dat zelfs de schimmen [noot 9: (...) volgens de meeste uitleggers duiden de schimmen de doden aan (vgl. Ps.88:11; Jes.26:14, 19) die zich bevinden in het dodenrijk (Spr.9:18; Jes.14:9)] van het dodenrijk voor Hem sidderen en de bewoners van de onderaardse wateren [noot 11: In de Oudheid werd de zee als zeer

¹⁶⁴ Lucas 23:34

¹⁶⁵ '1 Johannes 2:12

¹⁶⁶ Deuteronomium 19:21;22

¹⁶⁷ Job 26:5-6

¹⁶⁸ Psalm 139:8

¹⁶⁹ Amos 9:2

bedreigend ervaren, vanwege de vele doodsgevaaren die de zee met zich meebracht. Deze wordt dan ook nogal eens in verband gebracht met het dodenrijk (38:16-17; vgl. 2Sam.22:5) en het is deze associatie die door de 'onderaardse wateren' in dit vers wordt opgeroepen.(vs.5)] De diepe afgrond van het dodenrijk blijft niet voor Hem verborgen, maar ligt open en bloot – letterlijk 'naakt'- voor Hem. Zo strekt Gods heerschappij zich zelf uit tot de diepste krochten van het dodenrijk en ontgaat Hem niets van wat daar gebeurt (vgl. Ps.139:8; Am.9:2)¹⁷⁰

Job weet dat zijn Redder leeft en zijn recht zal herstellen

Job 19:25-27 is een van de bekendste teksten uit Job:

Ik weet: mijn redder leeft,
en hij zal ten slotte hier op aarde ingrijpen.
Hoezeer mijn huid ook is geschonden,
toch zal ik in dit lichaam God aanschouwen.
Ik zal hem aanschouwen,
ik zal hem met eigen ogen zien, ik, geen ander,
heel mijn binnenste smacht van verlangen.

Het *Bijbelcommentaar* schrijft hierover:

In het besef dat zijn wens (zie voorafgaande verzen, NB) onmogelijk is, grijpt hij vele malen hoger. In plaats van in een dode steen zoekt hij zijn heil bij een levende Verlosser. Deze Verlosser zal het voor hem opnemen. Van alle familie en vrienden is hem niemand overgebleven, maar er is Eén die hem niet ontnomen kan worden. God zelf. Ondanks het feit dat Job God verantwoordelijk houdt voor al zijn ellende, wil hij niet twijfelen aan Gods rechtvaardigheid. Eens zal Hij hem recht doen en in het gelijk stellen (zie 16:19-21). God zal rechtspreken 'over stof', dat wil zeggen op de aarde. Het is voor het eerst dat Job dit vertrouwen uitspreekt (vs.25). Het is echter de vraag wanneer deze Verlosser voor Job zal opstaan. Is dat nog bij zijn leven, of pas daarna? Vers 26 is bijzonder moeilijk en een doorslaggevend standpunt is daarom moeilijk te geven. Job zegt van zijn huid te worden ontdaan, en toch vanuit zijn vlees God te zien. Job zal met eigen ogen God zien, niet als een vreemde, maar als iemand die met God vertrouwd is. Dat is zijn verlangen. Zijn nieren, als zetel van de emoties, zijn uitgeput van dat verlangen. Op basis van deze woorden en vanuit de context moet volgen dat het eerherstel (ook) na zijn leven zal zijn. Job ziet immers geen mogelijkheden meer om verder te leven. Hij wil zijn getuigenis op schrift gesteld hebben, omdat hij zelf zal sterven en dus zal moeten zwijgen. Job verwacht na zijn dood in het gelijk gesteld te worden en het toch zelf mee te maken. Hieruit kan worden geconcludeerd dat Job vertrouwde op een positief leven na de dood (vs.26-27). Omdat voor Israël de laatste fase van het leven en de dood dicht bij elkaar liggen, is het niet wenselijk een grote scheiding te maken tussen herstel in dit leven en in het voortbestaan na de dood.¹⁷¹

¹⁷⁰ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 615

¹⁷¹ Idem; blz. 557-559

Opvallend is, gezien al de vragen die in onze tijd rondom Gods rechtvaardigheid gesteld worden, dat Job geen moment twijfelt aan Gods rechtvaardigheid. Job leefde dan ook in een tijd waar niet alleen zijn vrienden, maar ook de heersers uit zijn tijd geloofden in een leven na dit leven. Denk aan de piramiden die volgens mij in die tijd in Egypte gebouwd werden. Mooi vind ik het dat Job verder denkt dan de dood. Als God in dit leven geen herstel geeft, dan in het leven ná de dood. Het leven krijgt een vervolg.

Een van de eerste films die ik heb gezien was de *Sound of Music*. Het is een film waar aan het einde alles goed komt. Maar in de pauze ga je al verlangen naar het vervolg. Je weet dat er nog een vervolg moet komen.

Met deze blik, kijk ik naar al het kwaad in de wereld. Naar Auschwitz, naar tsunami's, naar oorlogen en hongersnoden. Er komt een vervolg. God zal alles rechtzetten.

Met deze kijk op het kwaad, nuanceer ik al het kwaad. God zal immers alles doen meewerken ten goede. Veelal na de pauze van de dood.

Jobs profetische woorden klinken vanuit het donker, waarin Job God verantwoordelijk houdt voor al zijn ellende. Job weet niet beter. Uit de proloog weten wij dat God aan de satan de ruimte gaf om Job te beproeven. Ik interpreteer dit zo dat God doelbewust even langs de zijlijn blijft staan. Hij kijkt toe en via het latere verslag laat Hij ons meekijken. God kan zich terugtrekken en toch verborgen aanwezig blijven.¹⁷²

Elifaz profeteert over het toekomstig leven waarin God alles rechtzet

In een donkere context spreekt Elifaz de volgende profetische woorden, die door het *Bijbelcommentaar* als volgt nader wordt geduid:

Hij redt zelfs hen die niet onschuldig zijn.
Hun redding danken ze aan jouw reine handen.¹⁷³

De slotwoorden van Elifaz kunnen op twee manieren worden opgevat. (met de doxologische leesbril op beperk ik mij tot de eerste manier, NB) Als de Hebreeuwse tekst letterlijk wordt gevolgd (vgl. SV, WV en NBV), kan hier een profetisch geluid worden herkend. Zij die niet onschuldig zijn, worden dan door Jobs zuivere handen gered. In 42:7-9 blijkt dat Job voorbede moet doen voor zijn vrienden en daarin is hun redding gelegen [noot 44: Er is in 42:7-9 weliswaar geen sprake van zuivere handen, maar van gebed. Maar juist aan het gebed van hem die zuivere handen heeft en rechtvaardig is, wordt kracht verleend (Jak.5:16)]¹⁷⁴

¹⁷² Zie: *Verborgen aanwezig – over Gods hand in de geschiedenis*, voor Wim Rietkerk.

¹⁷³ Job 22:30

¹⁷⁴ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA I NEHEMIA I ESTER I JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 593

Elihu profeteert over de rechtvaardigen die op een troon worden gezet

Ook hier is de context lastig. Job 36:7 spreekt over rechtvaardigen die door God op een troon worden gezet. Daarna volgt in de daarop volgende verzen dat als zij in ketenen geboeid zijn, dat zo iets kan gebeuren om slechte daden te onthullen.

Ik vraag mij dan af: slechte daden van wie? Van de rechtvaardigen of juist van hen die de rechtvaardigen knevelen?

Om hier meer kijk op te krijgen, citeer ik de drie verwijsteksten bij 7b uit *de Studiebijbel in Perspectief*:

Hij wendt zijn blik niet van de rechtvaardigen af,
maar zet hen als koningen op een troon^{7b},
voor altijd, en hij geeft hun aanzien.
En als zij met ketenen geboeid zijn,
door koorden van smart worden gekneveld,
dan is dit om slechte daden te onthullen,
misstappen, die uit trots zijn voortgekomen.¹⁷⁵

Hij laat hem wonen bij hooggeplaatsten,
bij de hoogsten van zijn volk.¹⁷⁶

Ik zal hem bevestigen, als een pin in stevige grond; voor zijn familie zal hij als een
erezetel zijn.¹⁷⁷

Wie overwint zal samen met mij op mijn troon zitten, net zoals ik zelf overwonnen
heb en samen met mijn Vader op zijn troon zit.¹⁷⁸

De weg naar de troon loopt vaak via grote tegenslagen en vervolgingen. Als we daarbij naar Openbaring 3:21 kijken, dan zien we daarin dat weliswaar Jezus veel te verduren heeft gehad, maar dat was natuurlijk niet om Zijn slechte daden te onthullen, maar juist de slechte daden van de daders die Hem dat aandeden. Zo denk ik, met mijn leesbril op, dat we ook vers 7 in die zin moeten interpreteren.

Elihu duidde Jobs straf als een pedagogische. God zou daarmee Job iets willen leren. Gezien het hele verloop heeft Job wel wat geleerd. Maar Jobs straf zou eigenlijk ook Elihu aan het denken moeten zetten. Gezien de afloop, dat God Job vrijpleitte, zegt ons dat Elihu verkeerd heeft gedacht over Gods bedoelingen.

Zeker in het complete licht van de Bijbel, mogen we zien dat God het opneemt voor de vervolgd. Dat is eveneens af te leiden uit Openbaring 20:4:

Ook zag ik tronen, en aan hen die erop zaten werd recht gedaan. Het zijn de zielen van hen die onthoofd waren omdat ze van Jezus hadden getuigd en over God hadden gesproken; zij hadden het beest en zijn beeld niet aanbeden en ook zijn merkteken

¹⁷⁵ Job 36:7-10

¹⁷⁶ Psalm 113:8

¹⁷⁷ Jesaja 22:23

¹⁷⁸ Openbaring 3:21

niet op hun voorhoofd of hun hand gekregen. Zij waren tot leven gekomen en heersten duizend jaar lang samen met de messias.

Zowel Elifaz als Job ontvangen een door de satan beïnvloed visioen

In Job 4:12-19 lezen we over dat eerste visioen:

Een verholen stem drong tot mij door,
mijn oor ving een fluisteren op,
in de **verontrustende visioenen** van de nacht,
die de mensen dompelt in een diepe slaap.
Opeens werd ik door angst gegrepen,
een siddering voer door mijn gebeente.
Een adem streek langs mijn gezicht
en de haren rezen mij te berge.
Een verschijning doemde op,
een gestalte voor mijn ogen.
Stilte – en toen zei een zachte stem:
“Kan een mens zich gedragen zoals God het wil,
kan iemand zonder smet zijn voor zijn schepper?”
Zelfs in zijn dienaren stelt God geen vertrouwen,
ook bij zijn engelen bespeurt hij nog gebreken.
Hoeveel te meer dan bij de mens, wonend in zijn huis van leem,
met fundamenten in het stof.
Hij is een mot: men drukt hem dood.

Net zoals bij Jezus' beproevingen in de woestijn, zien we hier dat de satan met halve waarheden komt. Uiteindelijk vergelijkt hij de mens met een mot, die zonder enig gewetensbezwaar kan worden doodgedrukt.

Dit, terwijl God de mens bijna goddelijk heeft geschapen.¹⁷⁹

In Job 7:13-21 lezen we over het tweede visioen, over de dromen van Job:

Want als ik zeg: “In mijn bed vind ik troost,
mijn slaap zal mijn verdriet verzachten,”
dan schrikt u mij met **dromen** op,
en de beelden die ik zie, jagen me angst aan.
Liever zou ik gewurgd worden en sterven
dan in dit lichaam blijven.
Ik kan niet meer, ik zal niet eeuwig leven;
laat mij toch met rust, mijn dagen zijn al vluchtig.
Waarom acht u de mens zo hoog?
Waarom krijgt hij al die aandacht van u?
Elke ochtend dringt u zich aan hem op,
u onderzoekt hem, elk ogenblik opnieuw.

¹⁷⁹ Psalm 8

Wanneer wendt u uw blik eens af,
wanneer gunt u mij even rust, zodat ik kan slikken?
Heb ik gezondigd?
Heb ik u iets misdaan, bespieder van de mens?
Waarom hebt u mij tot mikpunt gekozen?
Ik ben mezelf al tot last.
Waarom negeert u mijn misstappen niet?
Waarom gaat u niet voorbij aan mijn fouten?
Weldra zal ik tot stof zijn vergaan,
u zult naar me zoeken, maar ik zal er niet zijn.'

Jobs dromen lopen uit op de gedachte dat, zodra hij sterft en tot stof vergaat, hij in het niets verdwijnt. Zelfs voor God onvindbaar is.

Later komt Job op deze gedachte terug. Hij corrigeert zichzelf. Daarover later meer. Hier is van belang, dat wij zien dat de satan Job zo in zijn greep krijgt, dat hij hem op het verkeerde been kan zetten. Zo zelfs dat Job denkt dat zijn dromen afkomstig zijn van God. Maar niets is minder waar. Dat zien we vooral in de epiloog.

Elifaz' betogen gaan van kwaad tot erger

Job 22:2-11 geeft een goed voorbeeld van de vreemde manier waarop Elifaz overdrijft.

'Kan een mens God ooit tot nut zijn,
kan zelfs een wijze hem een dienst bewijzen?
Verheugt het de Ontzagwekkende dat jij onschuldig bent?
Baat het hem dat jij een onberispelijk leven leidt?
Zou hij je voor je vroomheid willen straffen
en je daarom in een rechtsgeding betrekken?
Je weet toch dat je levenswandel slecht is,
dat je zonden ontelbaar zijn?
Zonder reden eiste je een pand van je naaste
en armen nam je zelfs hun laatste kleren af.
Wie uitgeput was weigerde je water,
brood onthield je hem die honger had.
Ja, de gewelddadige bezit het land,
de nietsontziende heeft er zijn macht gevestigd.
Weduwen heb je weggestuurd met lege handen,
de krachten van wezen heb je gebroken.
Daarom staan er valstrikken rondom
en raak je plotseling door angst ontzet.
Zie je dan het duister niet,
bespeur je niet de vloed die jou bedekt?'

De *Studiebijbel in Perspectief* tekent hierbij aan:

22:2-4 Elifaz' woorden zijn opnieuw een mengeling van waarheden en onwaarheden.
Het is juist dat een mens de eerste zal zijn die de vruchten plukt van zijn eigen goede

daden. Het is ook waar dat God de mens niet nodig heeft, die hem immers niets kan geven wat hij niet al heeft. Het (wijdverbreide) beeld van een ondoorgrondelijke God die ongevoelig en zelfs onverschillig is ten opzichte van het menselijk gedrag, komt echter niet overeen met de bijbelse openbaring. Integendeel, de Bijbel leert dat de kwaadwillendheid van de mens God verdriet doet (Gen.6:6), dat hij blij is hem op een rechtschapen manier te zien handelen (1 Sam.15:22) en dat hij wordt geraakt door het geloof en de liefde die de mens hem kan tonen (Gen.22:15-18).

22:5 In de derde gespreksronde die begint met dit hs., doet Elifaz er nog een schepje bovenop: hij legt zich toe op **een serie meedogenloze aantijgingen** aan Jobs adres en verwijt hem allerlei zonden (v.5-11).

In het *Bijbelcommentaar* staan vergelijkbare gedachten¹⁸⁰ als die uit de hierboven geciteerde *Studiebijbel in Perspectief*. Alleen hier iets scherper. Wat mijn punt duidelijker onderstreept, dat Elifaz' woorden gemener worden. Bij Elifaz gaat het zo van kwaad tot erger, wat als aanwijzing kan worden gezien dat de satan hem steeds meer in zijn macht krijgt.

Job discussieert met wijsheid

Heel Job 28 gaat over de wijsheid. Dat hoofdstuk wordt afgesloten met:

Maar God kent haar wegen
en hij weet waar ze verblijft.
Want hij ziet tot aan de randen van de aarde,
onder heel de hemel ontsnapt niets aan zijn blik.
Toen hij de kracht schiep van de winden
en de wateren omgrensde,
toen hij zijn wet oplegde aan de regen
en de wegen van de donderwolken baande,
zag hij de wijsheid en hij toetste haar,
hij peilde en doorgrondde haar.
En hij sprak tot de mens:
'Ontzag voor de Heer – dat is wijsheid;
het kwaad mijden – dat is inzicht.'¹⁸¹

In dit hoofdstuk is Job aan het woord. We kunnen veel van hem leren. Vooral in het laatste vers zit volheid: 'Ontzag voor de Heer – dat is wijsheid; het kwaad mijden – dat is inzicht.'

Maar er zijn ook gedeelten waar Jobs eerdere spreken vragen oproepen. Zo gaat hij in Job 24:18-25 een heel eind mee in de redenering van zijn vrienden. Zover zelfs, dat sommigen denken dat Job dat niet gezegd kan hebben.

Ik denk dat Job hier een heel eind met zijn vrienden meegaat om erger te voorkomen. Maar vooral ook om te laten zien dat hij naar zijn vrienden luistert, dat hij hun standpunt goed kan indenken en het goed kan verwoorden.

¹⁸⁰ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 585-587

¹⁸¹ Job 28:23-28

We lezen eerst Job 24:18-25, met daarna een deel van de aantekening uit het *Bijbelcommentaar*.

Maar ze zijn onbestendig als schuim op het water,
hun bezit wordt door ieder in het land vervloekt;
niemand slaat de weg in naar hun wijngaarden.
Zoals droogte en hitte smeltwater doen verdwijnen,
zo ruikt het dodenrijk hen die gezondigd hebben weg.
Zelfs de moederschoot kent hen niet meer;
de wormen doen zich aan hen te goed.
Hun namen raken in vergetelheid –
als een boom wordt hun misdadigheid geveld.
Ze mishandelen de vrouwen, die onvruchtbaar worden,
ze staan de weduwen niet bij.
Maar God grijpt de sterken aan, met al zijn kracht,
de goddelozen richten zich op, ze zijn hun leven niet zeker.
Hij laat hun een schijn van veiligheid waarop ze steunen,
maar geen van hun daden ontsnapt aan zijn blik.
Kort duurt hun voorspoed – dan zijn ze er niet meer,
ze verschrompelen als melde in de knop,
worden als korenaren afgesneden.
Is dit niet zo? Kan iemand mij een leugenaar noemen
en mijn woorden als onwaar bestempelen?’

De goddelozen worden gestraft (24:18-25)

De volgende verzen lijken niet goed bij de rest van Jobs reactie op Elifaz’ derde betoog te passen. Er wordt namelijk in de lijn van de argumentatie van de vrienden gesproken over de ondergang van de goddelozen. Er zijn allerlei oplossingen bedacht om uit dit probleem te komen. Het zou kunnen zijn, dat een van de vrienden aan het woord is, dat Job hier het standpunt van zijn vrienden citeert, of dat Job hier niet een beschrijving geeft, maar zijn wensen en vervloekingen uitspreekt. Verder moet over deze verzen worden opgemerkt, dat de exegese zeer bemoeilijkt wordt door onduidelijkheid over het onderwerp en de betekenis van sommige werkwoorden (zie vs. 22), maar ook door de kwaliteit van de overgeleverde tekst (zie vs.21).¹⁸²

Even verderop wordt in het *Bijbelcommentaar* opgemerkt dat deze en het daarop volgende gedeelte haaks staan op die van Job in 21:32-33.¹⁸³ Want in Job 21:30-34 lezen we:

Wie kwaad doet wordt gespaard tot zijn rampzalig eind,
hij zal leven tot die dag van Gods woede.
Wie zal hem zijn gedrag openlijk verwijten;
wat hij heeft misdaan – wie zal hem dat vergelden?
Met veel eerbetoon draagt men hem ten grave
en men houdt de wacht bij zijn tombe.
Zacht rust hij in zijn pas gedolven graf,
tallozen liepen voor zijn baar

¹⁸² Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA I NEHEMIA I ESTER I JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 607-609

¹⁸³ Zie bovenstaande noot.

en velen volgden deze.
Ach, jullie troosten mij met lege woorden,
wat jullie zeggen is niets dan bedrog.'

Vooraf in dit laatste vers zien wij dat Job zijn troosters hard weerspreekt. Job discussieert met wijsheid. Enerzijds laat hij de fouten in de redeneringen van zijn vrienden zien, anderzijds laat hij zien dat hij zijn vrienden wel degelijk begrepen heeft.

Job leert bij en corrigeert zichzelf, in alle vertrouwen op God

In Job 6:8-10 zien we een kentering in Jobs denken. Hij komt schoorvoetend terug op zijn eerder uitgesproken doodswens. We lezen eerst Job 6:8:10, waarna daarover een citaat volgt uit het *Bijbelcommentaar*:

Laat toch gebeuren waar ik om vraag,
laat God mijn hoop verwerkelijken.
Wilde hij mij maar verpletteren,
zijn hand terugtrekken, mijn levensdraad afsnijden.
Dat zou een troost voor mij zijn,
ik zou opspringen, ondanks de pijn die hij mij niet bespaart,
ik heb de woorden van de Heilige nooit verloochend.

Job heeft in de voorgaande verzen aangegeven hoe zwaar en weerzinwekkend zijn levenslot is en wil daarmee de eerder geuite klachten verduidelijken. **In de volgende verzen komt hij terug op zijn indertijd geuite doodswens** (vs.8-10). Job spreekt de wens uit dat er mag komen wat hij heeft gevraagd en dat God hem geeft waarop hij hoopt (vs.8),¹⁸⁴

Job komt hier in mildere woorden terug op wat hij eerder heeft gezegd.

In het vervolg zien we dat bij Job enige aanvaarding en vrede ontstaat bij wat hij heeft te doorstaan.

In Job 13:14-15 lezen we over een tweede moment waarop Job zichzelf corrigeert.

Al moet ik mijzelf aan stukken rijten,
al moet ik mijn leven op het spel zetten
– hij wil me zeker doden –, **ik deins niet terug**,
ik zal mijn daden tegenover hem verdedigen.

Daarover lezen we eerst in het *Bijbelcommentaar* en daarna in de *Studiebijbel in Perspectief* het volgende:

¹⁸⁴ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 455

Het is opmerkelijk dat Job in dit hoofdstuk een positievere opstelling tegenover God heeft dan in de eerdere toespraken. **Hij spreekt zelfs uit dat hij op Hem vertrouwt** (vs. 15a) en hij besluit zonder verdere bemiddeling een rechtsstrijd aan te gaan. Job heeft vertrouwen in een confrontatie met God. In dit alles komen we Job tegen als een mens die door diepten heen God blijft zoeken.¹⁸⁵

13:15 ik deins niet terug: andere vertaling: 'ik blijf op hem hopen' volgens een kanttekening van Hebr. handschriften, waar in de tekst staat: 'ik hoop niet'. In het Hebr. wordt 'op hem' en 'niet' op dezelfde manier uitgesproken en verschilt maar één letter. Deze kanttekening komt overeen met v.16, die wel een hoopvolle opmerking is.

Hoe dan ook: Job houdt vol onschuldig te zijn (v.14), zelfs als hij hiermee God tegenspreekt en zelfs als God hem daarom moet doden. Hij heeft niets meer te verliezen (v.15). Tegelijk gelooft hij diep vanbinnen dat God hem zijn oprechtheid niet kwalijk zal nemen en bewaart hij een sprankje hoop (v.16). Zijn tegenstrijdige gedachten brengen hem aan het twijfelen: als hij de waarheid zegt, zal God hem doden; maar toch ook niet, want God accepteert geen huichelarij.¹⁸⁶

Het derde en vierde moment waarin Job zichzelf corrigeert, is tijdens en aan het einde van Gods antwoord aan Job.

En Job antwoordde de HEER:

'Ik ben onaanzienlijk. Wat zal ik u antwoorden?

Ik leg mijn hand op mijn mond.

Ik heb eenmaal gesproken en zeg niets meer,
tweemaal – en doe er het zwijgen toe.'¹⁸⁷

Nu antwoordde Job de HEER:

'Ik weet dat niets buiten uw macht ligt
en geen enkel plan voor u onuitvoerbaar is.

Wie was ik dat ik, door mijn onverstand, uw besluit wilde toedekken?

Werkelijk, ik sprak zonder enig begrip,
over wonderen, te groot voor mij om te bevatten.

"Luister," zei ik, "dan zal ik spreken,
ik zal u ondervragen, zeg mij wat u weet."

Eerder had ik slechts over u gehoord,
maar nu heb ik u met eigen ogen aanschouwd.

Daarom herroep ik mijn woorden en buig ik mij,
zoals ik hier zit in het stof en het vuil.'¹⁸⁸

¹⁸⁵ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA I NEHEMIA I ESTER I JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 509

¹⁸⁶ *Studiebijbel in Perspectief* onder redactie van prof. dr. H.G.L. Peels en prof. P.H.R. van Houwelingen; blz. 631

¹⁸⁷ Job 40:3-5

¹⁸⁸ Job 42:1-6

13. De epiloog

In de epiloog komt meer aan bod dan het heugelijke feit dat Job overal het dubbele van krijgt. Daar heb ik in hoofdstuk 8 al aandacht aan gegeven.

Nu staan we stil bij het feit dat God zegt dat Job juist over Hem gesproken heeft en dat God Job aanstelt als voorbidder voor zijn vrienden.

Nadat de HEER deze woorden tot Job had gesproken, richtte hij zich tot Elifaz uit Teman: 'Ik ben in woede ontstoken tegen jou en je twee vrienden, omdat jullie niet juist over mij hebben gesproken, zoals mijn dienaar Job. Welnu, neem elk zeven jonge stieren en zeven rammen, ga daarmee naar mijn dienaar Job, zodat jullie een offer kunnen brengen voor jezelf. Job, mijn dienaar, zal voor jullie bidden, want ik ben alleen hem goedgezind. Dan zal ik jullie niet blootstellen aan schande, ook al hebben jullie niet juist over mij gesproken, zoals mijn dienaar Job.' En Elifaz uit Teman, Bildad uit Suach en Sofar uit Naäma deden zoals de HEER had gezegd en de HEER was Job goedgezind.

Nadat Job voor zijn vrienden had gebeden, bracht de HEER een keer in het lot van Job en hij gaf hem het dubbele van wat hij eerder bezat.¹⁸⁹

De vrienden van Job hebben dus **niet** juist over God gesproken en Job wel. Deze korte mededeling zal bij menigeen de opgedane indruk bij de eerste lezing van Job danig omverhalen. Want wat ging Job tekeer. Hij vervloekte zijn geboortedag. Hij zag God zowel als vriend als vijand. Hij riep God de Ontzagwekkende ter verantwoording. Hoever kan je gaan?

Maar er zijn verzachtende omstandigheden, zoals we in de proloog hebben gelezen. De satan heeft Job, zijn vrouw en zijn vrienden op het verkeerde been gezet. Het is niet de HEER die Job wat heeft aangedaan, het is voor honderd procent de satan die daartoe het initiatief nam en gruwelijk tekeer ging.

Vervolgens heeft Job zichzelf gecorrigeerd. De vervloeking van zijn geboortedag heeft hij teruggenomen. Nadat God hem had ondervraagd, reageert Job met:

Nu antwoordde Job de HEER:

'Ik weet dat niets buiten uw macht ligt
en geen enkel plan voor u onuitvoerbaar is.

Wie was ik dat ik, door mijn onverstand, uw besluit wilde toedekken?

Werkelijk, ik sprak zonder enig begrip,
over wonderen, te groot voor mij om te bevatten.

"Luister," zei ik, "dan zal ik spreken,
ik zal u ondervragen, zeg mij wat u weet."

Eerder had ik slechts over u gehoord,
maar nu heb ik u met eigen ogen aanschouwd.

Daarom herroep ik mijn woorden en buig ik mij,
zoals ik hier zit in het stof en het vuil.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Job 42:7-10

¹⁹⁰ Job 42:1-6

Uit Job 42:6 blijkt dat Job de verkeerde woorden die hij sprak, herroept.

Ik denk dat God dit mee heeft gewogen in zijn uitspraak. De door Job gecorrigeerde en herroepen woorden vallen buiten Gods uitspraak, dat Job **juist** over Hem heeft gesproken.

Deze logische gedachte maakt het lastig om Job als een voorbeeld te nemen. Jobs situatie is uniek. De proloog en de epiloog maken dat duidelijk.

Uit Job 42:11 blijkt, dat op het moment waarop al zijn broers en al zijn zusters en iedereen die hem van vroeger kende, naar zijn huis kwamen om samen met hem te eten, dat ze allen nog geen kennis hadden van de proloog.

Al zijn broers en al zijn zusters, en iedereen die hem van vroeger kende, kwamen naar zijn huis om samen met hem te eten; ze schudden hun hoofd en troostten hem, omdat **de HEER zoveel rampspoed over hem had uitgestort**. En elk van hen gaf hem een geldstuk en een gouden ring.¹⁹¹

Ik denk dat Job in een zekere tijd na zijn beproeving opnieuw met God omging zoals dit vóór de beproeving het geval was. God was bij Job vriend aan huis.¹⁹² In zo'n setting past het dat God Job verder heeft geïnformeerd en hem heeft aangespoord alles op te schrijven, inclusief de door Hem gedicteerde proloog en epiloog.

In de epiloog blijkt dat de satan verdwenen is en dat op dat moment God Job aanspoort om voor zijn vrienden te bidden. Het Bijbelcommentaar schrijft daarover:

Na de uitgebreide dialogen in poëzie komt er nu een gedeelte in proza. Daarin zijn allerlei verbindingen met de eerste twee hoofdstukken te merken. Zo noemt God Job 'zijn knecht' en verdedigt Hij hem tegenover de anderen. Ook wordt er geofferd en met elkaar gegeten in een huis, De kinderen en de vele bezittingen van Job komen ook weer aan de orde. De satan hoeft hier niet genoemd te worden, want hij heeft verloren en voor hem wordt er niet geofferd tot vergeving. Zoals uit het voorgaande blijkt, is Job bereid God te dienen ook al levert dat geen persoonlijk voordeel op. Daarmee is de aanklacht van de satan ontzenuwd (vgl. 1:9-11; 2:4-5). (...)

Elifaz krijgt de opdracht zeven stieren en zeven rammen te nemen en ze bij Job voor een brandoffer te brengen. Laat Job voor hem en zijn vrienden bidden, want alleen dan zal God hun niet doen 'naar hun dwaasheid'. Daarbij wordt voor de tweede keer gezegd 'omdat u niet recht van mij gesproken heeft, zoals mijn vriend Job' (vs. 8). Blijkbaar zijn een offer en **de voorbede van een rechtvaardige nodig om Gods toorn te stillen**. Elifaz, Bildad en Sofar gehoorzamen en de Here is Job ter wille (vs.9). De vrienden accepteren door hun houding ook de veroordeling van hun standpunten. We lezen niet van Jobs verwijten en die zijn ook niet meer nodig na Gods terechtwijzing. Job is bereid als voorbidder op te treden voor de vrienden die het hem zeer moeilijk gemaakt hebben. **Vooraf hier in het boek denken christenen aan**

¹⁹¹ Job 42:11

¹⁹² Job 29:4-5

Jezus als hun Voorbidder, terwijl Hij ook zelf het offer van zijn leven bracht om vijanden met God te verzoenen.¹⁹³

Ik denk hierbij niet alleen aan Jezus als onze Verlosser, maar ook aan de gelovigen die in zijn naam bidden, met Jezus' offer in hun gedachten.

Eens zullen alle mensen opstaan uit de dood. De heiligen zullen dan aangesteld worden als priesters en zij zullen samen met de Messias gaan heersen.

Gelukkig en heilig zijn zij die deelhebben aan de eerste opstanding. De tweede dood heeft geen macht over hen. Zij zullen priester van God en van de messias zijn en duizend jaar lang samen met hem heersen.¹⁹⁴

Priesters zijn bidders, die bidden om verzoening. Dat zien wij hier bij Job gebeuren, nadat God geoordeeld heeft. Dat zullen we eveneens gaan zien na afloop van het laatste oordeel. De geoordeelden zullen hun oordeel accepteren, net zoals Jobs vrienden dat deden.

Ter afsluiting van dit hoofdstuk citeer ik graag het *Bijbelcommentaar*, omdat daarin ter afronding van Job een heldere schets wordt gegeven:

Toelichting

Het slot van het boek Job doet in allerlei opzichten denken aan het boek Genesis: het offeren, de herdersvorst met enorme aantallen dieren, de hoge leeftijd, de kinderzegen en de uitdrukking 'oud en van het leven verzadigd'. De schrijver begon het boek wel met een scène in de hemel, maar eindigt daar niet mee: Gods nabijheid wordt immers vooral op de aarde beleefd en daar blijken **zijn goedheid en trouw**. Job laat hier en daar wel blijken dat de dood niet het laatste woord heeft (zoals in 19:25), maar pas in later tijd komt er in het Oude Testament meer zicht op het positieve na de dood. Het boek Job is gericht op de aanvechting en de situatie in het leven nu en daarom is het herstel van Job een soort 'wederopstanding' hier op aarde. Vanuit de samenhang die er is tussen het leven op aarde en het leven na de dood, is het echter duidelijk dat dit herstel ook consequenties heeft voor het leven na de dood.

Blijkbaar laat God de gelovigen niet alleen in dit leven, ook al lijkt Hij soms ver weg.

Hoe dan ook zal Hij recht verschaffen, aan deze kant van het graf of aan de andere zijde. 'Een ogenblik duurt zijn toorn, een leven lang zijn welbehagen' (Ps. 30:6).

Bij alle nadruk op dit leven is toch ook duidelijk dat de gelovigen niet zozeer te strijden hebben tegen vlees en bloed als wel tegen de overste van deze wereld (vgl. Ef.6:12). Jobs herstel is een teken dat God met de zijnen is en hen staande houdt temidden van alle vijandige machten. In later tijd, zeker in het Nieuwe Testament, worden die zaken rijker ontvouwd, maar er liggen ook nu al voor de hedendaagse gelovige genoeg aanknopingspunten om het vertrouwen op de HERE, de God van Job, te stellen in alle levensomstandigheden.¹⁹⁵

¹⁹³ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 787-789

¹⁹⁴ Openbaring 20:6

¹⁹⁵ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 791

Ik wil nog even terugkomen op het laatste oordeel. Bij Job nam de verzoening al enige tijd in beslag. Er moest geofferd worden, er werd gebeden. Verzoening vraagt veel van beide partijen, omdat er recht moet worden gedaan.

Tijdens het laatste oordeel zal God alles rechtzetten. God zal dat zo grondig doen, dat er daarna niemand meer in zonde zal vallen. God zal iedereen zo volmaakt maken, dat iedereen in alle omstandigheden God uit liefde blijft gehoorzamen.

Het laatste oordeel zal enige tijd vergen en het zal naast vreugde ook pijn met zich meebrengen. Want als alles aan het licht komt, om ervan te leren, dan zullen ook de meest gruwelijke momenten aan het licht komen.

Maar hoe zit het dan met de voorspelling uit Openbaring 21?

Hij zal alle tranen uit hun ogen wissen. Er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was is voorbij.¹⁹⁶

Ik denk dat deze voorspelling pas ingaat na het laatste oordeel, op het moment dat Jezus alles aan zich heeft onderworpen.¹⁹⁷

Deze zienswijze maakt ruimte voor het inzicht dat zodra Jezus terugkomt, Hij vanuit het nieuwe Jeruzalem zal gaan regeren, alles recht zal zetten en alles aan zich zal onderwerpen.

Hierbij is de komst van het nieuwe Jeruzalem cruciaal. Hierover enkele citaten uit het boek 'Verborgen aanwezig - over Gods hand in de geschiedenis' van Wim Rietkerk:

Koninkrijksverwachting

De bijbel voert ons mee in een beweging. Onze ogen worden geopend voor de dynamiek van de geschiedenis, waarin God ons heenvoert naar de stad met fundamenten waarvan Hij de bouwmeester is (Heb. 11:10) Dat is iets anders dan een hemelverlangen. De Bijbel stimuleert nergens een verlangen naar de hemel, verticaal naar boven. Ga maar na: **nergens lezen wij dat de verlossing ons ten deel zal vallen bij ons binnengaan in het dodenrijk of als wij in de hemel worden opgenomen. Nergens: verlang naar de hemel!** De hemel heeft in de Bijbel een bescheiden plaats als een soort tijdelijke wachtkamer (zie Op. 6:11). En waar Paulus uitdrukking geeft aan zijn verlangen om 'heen te gaan' is dat een verlangen naar Christus, niet zozeer naar de hemel (Fil. 1:23). **Wel leert Jezus ons bidden en verlangen naar het Koninkrijk, dat toch Uw koninkrijk kome!** De Bijbel eindigt met de uitdrukking van dat verlangen: 'Kom Heer Jezus, kom spoedig' (Op. 22:10).

De Bijbel schetst aan het eind, in Openbaring 21 en 22, dan ook niet een hemelse werkelijkheid met engelen en heiligen, maar geeft een beschrijving van het nieuwe Jeruzalem, midden in de vernieuwde aarde. De eerste settlers in Amerika noemden het nieuwe land naar het oude vaderland 'Nieuw Amsterdam', 'New England'. Zo doet de Bijbel. Het Koninkrijk dat komt heet Nieuwe Aarde. Er wordt aan het begin van dit visioen (Op. 21:1) gezegd dat het neerdaalt uit de hemel en **leidt tot een ons**

¹⁹⁶ Openbaring 21:4

¹⁹⁷ 1 Korintiërs 15:22-28

verstand te boven gaande vereniging van hemel en aarde. 'And heaven an earth will be one'(Trinity Hymnal 10).

Daarop richt de Bijbel dus ons verlangen. De geschiedenis van de mensheid loopt ergens op uit. Het was allemaal niet voor niets: **het vindt straks zijn vervulling en voltooiing in een totaal herstel van alle dingen (Hand. 3:21)**. De oude orde is voorbijgegaan, zie het Nieuwe is gekomen. Alles wat op aarde in onze geschiedenis gebroken was wordt daar geheeld, wat onvoltooid was wordt daar vervuld, wat pijn deed wordt daar getroost. Ja, Paulus durft het zelfs aan om te zeggen dat al het lijden van de tegenwoordige tijd niet 'opweegt' tegen de heerlijkheid die daar geopenbaard zal worden (Rom. 8:18).¹⁹⁸

Radicaal anders

Het grote verhaal van de christelijke toekomstverwachting is niet geboren uit gemis, maar uit bezit. En belofte. Alle andere hemelverlangens, de overgeestelijke en de bovenaardse utopieën, ze komen voort uit pijn en tekort en ze vallen terecht onder de kritiek van projectie en wishful thinking. 'Py in the sky' zei Karl Marx erover.¹⁹⁹

Het Bijbels perspectief komt voort uit ontvangen bezit. Het baseert zich op de Stem die riep, het ziet ontwikkelingen in de geschiedenis als **een voorafschaduw** van wat komen gaat. Het zijn de 'reeds vervulde beloften' van God die ons het vertrouwen geven dat wat nog uitstaat zeker komen gaat. Ja, ons bezit zijn de halverwege al vervulde beloften van God aan Abraham gegeven, die ons, omdat ze al halverwege vervuld zijn, een gefundeerd vertrouwen geven op hun verdere vervulling. **Dat is niet projecteren, maar voortbouwen**. Daarin ligt het verschil met de heilsverwachtingen om ons heen. Er loopt een lijn door alle voorgaande hoofdstukken. De schets van de daar getekende levens hebben gemeen dat het mensen zijn die voortbouwen. Van kantelpunt naar kantelpunt tot een toekomst die motiveert om moedig voor te gaan. 'In dat spoor nu ook verder' lezen we in Paulus' brieven. Ze leefden niet in een luchtledig waarin zij met eigen hand luchtbruggen hebben gebouwd. Zij leven tussen herinnering en verwachten.

Van de Exodus naar Golgota, van de Hof van Jozef van Arimatea, naar de Wederkomst. 'Als zo reeds de portalen zijn, hoe zullen dan de zalen zijn'(Jacqueline van der Waals).

Met deze koninkrijkverwachting gaan wij voort in onze tijd. Deze heet postmodern. De hoop op een 'Groot Verhaal' zou opgegeven zijn. Het waren utopieën die allemaal een soort heilstijd voor ogen hadden, maar ze liepen uit op mateloze ellende. Het heeft ons allemaal kopschuw gemaakt voor grote woorden en megalomane concepten en projecten. Terecht, want ze waren niet geworteld in het Plan van God. Het bijzondere van de koninkrijksverwachting is, dat het onuitroeibaar voorleeft waar mensen op de naam vertrouwen van Hem die is en was en die komt. Verborg

¹⁹⁸ *Verborggen aanwezig – over Gods hand in de eindtijd*, door Wim Rietkerk; blz.120-121

¹⁹⁹ Py in the sky = luchtkasteel

aanwezig. Straks vestigt Hij zijn rijk dat met terugwerkende kracht heel ons leven met zin zal overstromen. Wij zijn het niet die het koninkrijk bouwen.

Jezus zegt: zoek het Koninkrijk, niet: bouw het. Zoeken doen we als we al ons verlangen daarop richten en er nu al inhoud aan geven, zodat de verwachting al iets uitstraalt en realiseert van wat nog komen moet. Die toekomst is geen escape, geen projectie of dagdromerij. De New Earth die we verwachten is het mooie van deze schepping in het kwadraat verheven. Het is geen prestatie van mij, of een product van menselijke inspanning. Maar het inspireert wel. Ten laatste wordt het gevonden waar ik mij van mijzelf en mijn eigen dromen laat vrijmaken tot een houding van luisteren naar Hem die mij gemaakt heeft, en die meer dan wij beseffen in alles wat gebeurt verborgen aanwezig is.²⁰⁰

Uit deze citaten spreekt het vertrouwen dat God eens alles goed zal maken. En dat gedurende de ontvouwing van Gods heilsplan het een en ander steeds duidelijker wordt. Bij Job zien we al de verwachting dat God alles recht zal maken.

Wie in een goede God gelooft en onrecht constateert, dat niet direct goed wordt gemaakt, zal zijn ogen moeten richten op de toekomst. Want God zal al het onrecht teniet doen, doordat Hij alles recht zal zetten. Job geloofde daar al in.

Ik zie in de epiloog van Job een voorafschaduwning van wat komen gaat. Ik ben het dan ook grotendeels eens met Rietkerk: Gods rijk moet nog komen en dan zal dat met terugwerkende kracht heel ons leven met zin overstromen.

Alleen, met hemelvaart heeft Jezus al zijn troon beklommen. Hij heeft al alle macht in hemel en op aarde. Zijn rijk is al begonnen.

Dat komende koninkrijk wordt in de evangelische wereld iets anders ingevuld dan Rietkerk hier doet. Het gaat dan al snel over een duizendjarig vrederijk.

Om ons verlangen naar dat toekomstige rijk zo groot en breed mogelijk te maken citeer ik tenslotte uit het boek *'Hoe ziet de hemel eruit?'* van Henk Binnendijk:

Als aan Jezus een vraag wordt gesteld over de opstanding, zegt Hij: Zij, die waardig gekeurd zijn deel te verkrijgen aan de opstanding UIT de doden en aan die eeuw, ... kunnen niet meer sterven, immers, zij zijn aan de engelen gelijk en zij zijn zonen Gods, omdat zij zonen van de opstanding zijn (Luc. 20:35, 36). Ze zijn waardig gekeurd om deel te verkrijgen aan de opstanding UIT de doden. Daardoor hebben ze deel aan die eeuw. Het woord eeuw (aion in het Grieks) is niet een periode van honderd jaar, maar een langgerekt tijdperk. Als Jezus terugkomt, begint er een langgerekt tijdperk. Een periode van duizend jaar. Een duizendjarig vrederijk. En zij die waardig gekeurd zijn om deel te verkrijgen aan de opstanding UIT de doden, zullen met Jezus meekomen en in die duizend jaar tot een grote zegen zijn op aarde. Een aarde, die in de eindtijd zwaar beschadigd zal zijn en waar ongelofelijk veel leed zal zijn, om wat mensen elkaar hebben aangedaan. De aarde zal tot een woestijn worden vanwege haar bewoners, om de vrucht van hun handelingen (Micha 7:13). Die aarde mogen zij tot een nieuwe aarde maken waar gerechtigheid woont en alles eerlijk verdeeld is,

²⁰⁰ *Verborgen aanwezig – over Gods hand in de eindtijd*, door Wim Rietkerk; blz.123-125

een aarde vol van de heerlijkheid van God, vol van liefde en toewijding aan God en elkaar.

Ons wordt aangeboden om met Jezus mee te komen en tot grote zegen te zijn. Het is heerlijk om gezegend te worden, maar het is oneindig veel heerlijker om tot zegen te mogen zijn. Jezus heeft zelf gezegd: Het is zaliger te geven dan te ontvangen (Hand. 20:35). Ons leven hier op aarde is er voor bedoeld om de smaak daarvan te pakken te krijgen.

Om voor anderen tot zegen te zijn. In het klein als man voor je vrouw en als vrouw voor je man, als ouders voor kinderen en als kinderen voor ouders; in het groot als je voor de klas staat, of in de zorg werkt, of geroepen bent om het evangelie te verkondigen, of welk dienend beroep je ook hebt. Hier op aarde ligt ons trainingsveld. Om straks, bij de komst van Jezus, hier op aarde tot veel grotere zegen te mogen zijn. *Goed gedaan, jij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig ben je getrouw geweest, over veel zal Ik je stellen; ga in tot het feest van je Heer* (Mat. 25:21). Dat feest vieren we in de hemel, die barstens vol van liefde is, met de belofte dat je de aarde met die liefde mag vullen, nu al, maar straks pas echt.

In dat feest van de Heer zullen we koningskinderen zijn, die als koningen heersen. *Indien wij volharden, zullen we ook met Hem als koningen heersen* (2 Tim. 2:12). Johannes op Patmos ziet het zo: *Ik zag tronen, en zij zetten zich daarop, ... en heersten als koningen met Christus, duizend jaren lang. De overige doden werden niet weer levend, voordat de duizend jaren voleindigd waren. Dit is de eerste opstanding. Zalig en heilig is hij, die deel heeft aan de eerste opstanding* (Op. 20:4-6)^{201 202}

²⁰¹ *Hoe ziet de hemel eruit?* door Henk Binnendijk; blz. 165-166

²⁰² Zie voor de **duizend jaren** uit Openbaring 20 mijn boek 'Openbaring over de Bijbelboeken – Het laatste Bijbelboek vult de andere aan, blz. 20-24; www.paradijsthesen.nl/boek

14. Wat valt er te leren van het bijbelboek Job?

Ik zie de Bijbel als Gods onfeilbare Woord. Elk verhaal is nuttig en nodig. Job draagt mee aan de compleetheid van dat onfeilbare Woord. Ik zie Job zelfs als een leessleutel om de Bijbel goed te kunnen begrijpen. Ik denk daarbij aan de volgende punten:

a. De proloog en de epiloog zijn onontbeerlijk voor het verstaan van het geheel

Zonder de proloog en de epiloog blijft het boek Job raadselachtig. Wie had nu gelijk? Job of zijn vrienden? Wie sprak juist over God?

Gelukkig heeft God later uitsluitsel gegeven. God sprak Elifaz als volgt aan:

Nadat de HEER deze woorden tot Job had gesproken, richtte hij zich tot Elifaz uit Teman: 'Ik ben in woede ontstoken tegen jou en je twee vrienden, omdat jullie niet juist over mij hebben gesproken, zoals mijn dienaar Job. Welnu, neem elk zeven jonge stieren en zeven rammen, ga daarmee naar mijn dienaar Job, zodat jullie een offer kunnen brengen voor jezelf. Job, mijn dienaar, zal voor jullie bidden, want ik ben alleen hem goedgezind. Dan zal ik jullie niet blootstellen aan schande, ook al hebben jullie niet juist over mij gesproken, zoals mijn dienaar Job.'²⁰³

Ik denk dat de proloog en de epiloog bij Job minstens even essentieel zijn als Genesis en Openbaring dat bij de Bijbel zijn. Zonder Genesis zouden we geen kennis gehad hebben aan de zondeval²⁰⁴, zonder Openbaring zouden we niet weten dat in het nieuwe Jeruzalem de levensboom aanwezig is, waarvan de bladeren de volken genezing brengen.²⁰⁵

Tegenwoordig wordt Genesis 1 op veel verschillende manieren uitgelegd. De theïstische evolutionisten weten daarin de evolutie in te passen. Ik ga daar niet in mee. Ik denk aan een schepping in 6 dagen. Met mijn doxologische leesbril op, is dit de manier om zonder leed en pijn alles in leven te roepen. Maar daarover nu niet verder.

Openbaring wordt eveneens op veel verschillende manieren uitgelegd. Van Job mogen we leren dat God hoe dan ook iedereen recht zal doen. Is het niet in dit leven, dan in het toekomstige. Met mijn doxologische leesbril op komt het dan ook met iedereen goed. Zelfs voor de grondlegging van de wereld had God dit op het oog. God is goed en daarom komt alles goed.

b. Waarom ging God in op de uitdagende vraag van de satan?

God deed het zonder reden. Zo lezen we in Job 2:3:

De HEER vroeg aan Satan: 'Heb je ook op mijn dienaar Job gelet? Zoals hij is er niemand op aarde: hij is rechtschapen en onberispelijk, hij heeft ontzag voor God en

²⁰³ Job 42:7-8

²⁰⁴ Genesis 3

²⁰⁵ Openbaring 22:1-2

mijdt het kwaad. Ja, hij is nog even onberispelijk als altijd, en jij hebt mij ertoe aangezet hem **zonder reden** te gronde te richten.²⁰⁶

Zonder reden! Deed God het echt zonder reden?

De satan houdt zich normaal schuil om op een achterbakse manier Gods schepping aan te vallen. De satan ziet dat God Job beschermt en zegent, en dat er niemand op aarde is die zo rechtschapen en rechtvaardig is als Job. De satan wist God zover te krijgen dat hij ruimte kreeg om Job te gronde te richten. God had daar geen reden, omdat God zag dat Job rechtschapen en onberispelijk was.

Dus 'zonder reden' moet zo geïnterpreteerd worden dat God geen reden had om Job te straffen. In Gods ogen had Job de beproevingsactie van de satan niet verdiend.

Toch liet God het toe. God had daarmee een hoger doel. We zagen dat God daarmee de satan heeft ontmaskerd.

God is almachtig en zelfs in staat om zijn beschermende en zegenende handen van Job af te trekken. Zo gaat God aan de zijlijn gaan en geeft Hij de satan alle ruimte. Kijk maar naar wat er dan gebeurt. Zo geeft God ons inzicht in het handelen en in het karakter van de satan. Anderzijds is het ook zo, dat wij samen met Job en zijn vrienden, leren inzien dat zonder Gods zegenende en beschermende handen wij als mensen weerloos zijn. Al snel worden we dan een prooi in de handen van de satan. Die situatie moet zich vóór de zondvloed hebben voorgedaan. Alleen Noach bleef toen over als de enige rechtvaardige.

Uit het feit dat zowel Job als zijn vrienden sterk vertrouwen op Gods rechtvaardigheid, mogen we aannemen dat zowel Job als zijn vrienden Gods bescherming genoten. Ze wisten tenminste allen zeker dat er een God is en dat Hij rechtvaardig is. Dat inzicht komt van Boven.

c. Een leessleutel voor onder meer de Psalmen, Spreuken en Prediker

Het Bijbelboek Job bevat onder meer de waarheidsgetrouwe gesprekken tussen Job en zijn vrienden. Uit de epiloog weten we dat zijn vrienden niet juist hebben gesproken over God. In deze korte mededeling van God resoneert bij mij het volgende: Jobs vrienden hielden geen rekening met de moederbelofte, zij hadden geen oog voor Gods goedheid en barmhartigheid.

Van der Dussen merkt op dat de theologische gedachten van Jobs vrienden ook voorkomen in de Psalmen en Spreuken.²⁰⁷ Ik heb aangegeven dat zelfs Jezus met deze gedachte geconfronteerd werd en deze verwierp. Maar kennelijk bleef dit gedachtegoed van Jobs vrienden kleven tot zelfs in de tijd van Jezus.

In het Bijbelboek Job werken de gedachten van zijn vrienden contrasterend met die van Job. Eigenlijk kan je wel zeggen dat daardoor de gedachten van Job beter uit de verf komen. Ik

²⁰⁶ Job 2:3

²⁰⁷ Job – geloven en lijden om niet, door Ad van der Dussen, blz.32

denk dan ook dat zulke foute gedachten gewoon in de Bijbel zijn opgenomen om de goede gedachten beter aan te lichten.

Rembrandt werkte ook met veel contrasten. Zijn schilderijen staan daarom bekend. De hoofdfiguur, het hoofdthema komt daardoor veel beter uit de verf.

Ik denk dat dit principe ook in de Psalmen, Spreuken en Prediker is verwerkt. Net als Job zijn de schrijvers bijzondere mensen die op een bijzondere manier door God geïnspireerd zijn. Job had een levendige omgang met God. Hij wist dat God het goede in hem uitwerkte. Hij zag om naar de armen. Hij sprak recht en bad voor zijn kinderen. Zoals Job was er in die tijd geen een. In de proloog laat God ons dat zelf weten.

Die 'goede' Job doet uitspraken, waar hij zelf later spijt heeft. Hij corrigeert zichzelf. Maar die foute uitspraken neemt hij later, als auteur van dit Bijbelboek, gewoon op. Dit om ons iets te leren. Want God komt op die gecorrigeerde uitspraken niet terug. God zegt zelfs dat Job juist over Hem gesproken heeft. God weegt die teruggenomen uitspraken niet meer mee. Zo goed is God.

Job blijft zijn vrienden als vrienden zien. Ook al doen zij vijandige en zeer kwetsende uitspraken. In de epiloog lezen we dat Job voor hen gaat bidden en dat hun onderlinge relaties worden hersteld. Job is het oudste Bijbelboek. Hierin zien we al dat wij onze vijanden moeten liefhebben.

In de Psalmen komen we iets heel anders tegen. Zo in Psalm 137:8-9:

Babel, weldra word je verwoest.
Gelukkig hij die wraak zal nemen
en jou doet wat jij ons hebt gedaan.
Gelukkig hij die jouw kinderen grijpt
en op de rotsen verplettert.

Het gaat hier over Babel, dat zijn verdiende loon zal krijgen. Verschrikkelijk. In Openbaring 14 -19 lezen we iets dergelijks. Vele verschrikkelijke gebeurtenissen volgen elkaar op. Maar tijdens dat alles klinken er in de hemel lofliederen. Zij zingen:

Ze zongen het lied van Gods dienaar Mozes en het lied van het lam:

'Groot en wonderbaarlijk zijn uw werken, Heer, onze God, Almachtige,
rechtvaardig en betrouwbaar is uw bestuur, vorst van de volken.
Wie zou u, Heer, niet vereren, uw naam niet prijzen?
Want u alleen bent heilig.
Alle volken zullen komen en zich voor u neerbuigen,
want uw rechtvaardige daden zijn geopenbaard.'²⁰⁸

Hierna hoorde ik in de hemel een geweldige stem als van een grote menigte zeggen:
'Halleluja! De redding, de eer en de macht zijn van onze God, want zijn vonnis is
betrouwbaar en rechtvaardig. Hij heeft immers de grote hoer, die door haar ontucht

²⁰⁸ Openbaring 15:3-4

de wereld in het verderf heeft gestort, veroordeeld en het bloed van zijn dienaren op haar gewroken.’ Opnieuw zeiden ze: ‘Halleluja! Haar rook stijgt op tot in eeuwigheid.’ De vierentwintig oudsten en de vier wezens wierpen zich neer voor God, die op de troon zit, en aanbaden hem met de woorden: ‘Amen! Halleluja!’ Vanaf de troon klonk een stem, die zei: ‘Loof onze God! Laat al zijn dienaren die ontzag voor hem hebben, jong en oud, hem loven!’ Toen hoorde ik iets als een stem van een grote menigte, van geweldige watermassa’s en van krachtige donderslagen zeggen: ‘Halleluja! De Heer, onze God, de Almachtige, heeft het koningschap op zich genomen. Laten we blij zijn en jubelen, laten we hem de eer geven! Want de bruiloft van het lam is gekomen en zijn bruid staat klaar. Zij mag zich kleden in zuiver, stralend linnen.’ Want dit linnen staat voor al het goede dat gedaan is door de heiligen.²⁰⁹

Deze lofliederen laten zien dat Gods grote schoonmaak van de oude wereld, de nieuwe gereinigde wereld dichterbij brengt. God doet daarmee dus iets geweldig goeds. Zo is ook Jobs lijden en al de verschrikkingen die hij moest doorstaan, slechts te begrijpen vanuit de epiloog. God maakt alles goed.

Zo ook is Psalm 137:8-9 alleen te verstaan vanuit de epiloog in Openbaring. De oude aarde krijgt een schoonmaakbeurt. Verschrikkelijk. Maar iedereen zal daarna opstaan uit de dood en al het ondergane leed zal op een rechtvaardige manier gecompenseerd worden. God zal recht doen. Iedereen zal dat dan beamen, omdat alles aan het licht zal komen. God zal transparant zijn. Voordat wij onze vragen zullen stellen, zal Hij daarop al antwoorden. God is goed. In het beginverhaal van Job laat God al weten dat wat er ook gebeurt, Hij alles zal laten meewerken ten goede.

Ook dat idee komen we al in enkele voorafschaduwende Psalmteksten tegen. Het kan zijn dat iemand door Psalm 137:8-9 op het verkeerde been wordt gezet. Maar uit Job kunnen we leren, dat we zowel vooruit als terug moeten lezen om een volledig beeld te krijgen. Immers: Hadden de vrienden van Job gelijk? Of Job?

Voor een tweede voorbeeld voor het hanteren van de leessleutel kijk ik naar Psalm 69:28-30:

Voeg dit alles toe aan hun schuld,
sluit hen uit van uw genade,
schrapp hun namen uit het boek van het leven,
laat ze niet geschreven staan bij de rechtvaardigen.
Ik ben verzwakt, ik ben verwond,
maar uw hulp, o God, zal mij beschermen.

David erkent God als rechter en doet God een voorstel: ‘schrapp hun namen uit het boek van het leven’. Dat is nogal iets. Uit Openbaring weten we, dat allen die niet opgeschreven staan in het boek van het leven, het nieuwe Jeruzalem niet in mogen. David vraagt hier kennelijk

²⁰⁹ Openbaring 19:1-8

God om de kloof tussen hem en zijn tegenstanders onoverbrugbaar groot te maken. In Psalm 72 slaat David een heel andere toon aan. Herroept hij daarmee wat hij in Psalm 69 aan God vroeg?

Zijn naam zal eeuwig bestaan, zijn naam
zal voortleven zolang de zon zal schijnen.
Men zal wensen gezegend te worden als hij,
en alle volken prijzen hem gelukkig.
Geprezen zij God, de HEER,
de God van Israël.
Hij doet wonderen, hij alleen.
Geprezen zij zijn luisterrijke naam, voor eeuwig.
Moge zijn luister heel de aarde vervullen.
Amen, amen!²¹⁰

In Psalm 72 wordt vooruitgegrepen op het Messiaans Koninkrijk. Jezus zal dan regeren en alle volken zullen Hem prijzen.

Gezien vanuit dat perspectief blijven er vragen over het boek van het leven. Staat iedereen daar in geschreven of alleen de heiligen? Ik denk dat God zijn hele schepping liefheeft en ook alle schepselen die Hij zelf geschapen en gewild heeft. Daarbij weten we vanuit Openbaring 2:17 dat wie overwint, een nieuwe naam krijgt.

Wie oren heeft, moet horen wat de Geest tegen de gemeenten zegt. Wie overwint zal ik van het verborgen manna geven, en ook een wit steentje waarop een nieuwe naam staat die niemand kent, behalve degene die het ontvangt.”²¹¹

De inhoud van het boek van het leven is voor ons verborgen. Maar gezien Psalm 72 en Openbaring 21:26, waar geschreven staat dat de volken door de poorten van het nieuwe Jeruzalem zullen gaan om God lof en eer te brengen, mogen onze verwachtingen hoog zijn. Des te meer omdat er in Openbaring 22:2 sprake is van een levensboom, waarvan de bladeren de volken genezing zullen brengen.

Zonder epiloog, zonder in dit geval Openbaring erbij te betrekken, is de betekenis van het boek van het leven niet goed te duiden. En dat leren we al bij Job. Zonder proloog en epiloog komen de daar tussenliggende woorden niet echt tot leven.

d. God is overal aanwezig, zelfs in het dodenrijk

Job leert ons dat God zelfs in het dodenrijk aanwezig is. God is rechtvaardig en dat houdt in dat Hij overal zijn recht laat gelden. Zowel hier op aarde als in het dodenrijk. En Job kan erover meepraten, zeker na de epiloog en na zijn vernieuwde omgang met God. Job heeft het aan de lijve ondervonden dat God elk kwaad kan compenseren. God maakt het kwade goed. Meer dan goed. Job krijgt het dubbele, hier op aarde als voorteken. In de hemel

²¹⁰ Psalm 72:17-19

²¹¹ Openbaring 2:17

ontving hij nog meer en straks op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde zal hij nog meer in ontvangst mogen nemen. Gods rechtvaardigheid is onvoorstelbaar groot.

Bij de verdere ontvouwing van de Bijbel hebben we meer zicht gekregen op het dodenrijk. Het omvat zowel de hemel als de hel. De gelovigen gaan na hun sterven naar de hemel en de ongelovigen naar de hel. Volgens mij is er nog een derde weg, de zielslaap. Wie twijfelt en het echt niet heeft kunnen weten, raakt in zielslaap. Maar daarover nu niet verder. Want belangrijker is het gegeven dat iedereen zal opstaan uit de dood. Zij die in de hemel zijn, zullen samen met het nieuwe Jeruzalem neerdalen op de nieuwe aarde. Zij die in de hel zijn, zullen op de nieuwe aarde opstaan uit de dood, maar wel buiten de muren van het nieuwe Jeruzalem. Zij die in zielslaap zijn, zullen eveneens opstaan uit de dood buiten de muren van het nieuwe Jeruzalem. Maar degenen onder hen die meer gaan geloven, kunnen dan een veilig onderkomen vinden in het kamp van de heiligen.²¹² Dit is zo globaal mijn interpretatie.

Maar nu terugkomend op het dodenrijk, op de hel. In hoeverre is Gods aanwezigheid in de hel een aanwijzing dat het minder gruwelijk is dan veelal gedacht wordt?

Uit Job leren we de hel kennen. God neemt zijn beschermende en zegenende handen terug en geeft de satan vrij veel ruimte. Dan zien we hoe verschrikkelijk de satan Job aanpakt. God is daarbij, voor Job, tijdelijk onzichtbaar aanwezig.

Ik denk dat zo de hel eruit ziet. God is wel aanwezig, maar wel onzichtbaar. God heeft wel grenzen gesteld, maar die kennen we niet. In elk geval mag de satan niemand zo beschadigen, dat hij niet meer uit de dood kan opstaan en dat God hem verder niet meer rechtvaardig zou kunnen behandelen. De hel mag geen blokkade vormen voor het oorspronkelijke plan dat God met zijn scheepsel voor ogen had.

e. De epiloog in Openbaring beïnvloedt zelfs een door Jezus uitgesproken gelijkenis

Hierbij denk ik met name aan de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus.²¹³
In die gelijkenis is er sprake van een niet te overbruggen kloof.

Bovendien ligt er een wijde kloof tussen ons en jullie, zodat wie van hier naar jullie wil gaan dat niet kan, en ook niemand van jullie naar ons kan oversteken.²¹⁴

Er ligt dus een wijde kloof tussen de hemel en de hel. In de hel is het meer dan verschrikkelijk. Jezus' tekening zegt voldoende.

Maar in het vorige punt hebben we gezien dat de hemel op aarde neerdaalt en dat de hel leeg loopt. Alle mensen zullen immers opstaan uit de dood.

Dat vertelt Jezus niet. Kennelijk heeft Hij een ander doel met deze gelijkenis. Op het moment dat Jezus deze gelijkenis uitsprak, wist Hij al van zijn kruisgang. Ik denk dat Jezus juist vele malen over de hel heeft gesproken om de noodzaak van zijn verlossingswerk te accentueren. Zonder Zijn overwinning op de satan zou de hel eeuwig blijven bestaan en zou de satan zelfs

²¹² Openbaring 20:9

²¹³ Lucas 16:19-31

²¹⁴ Lucas 16:26

daar alle macht krijgen. De hel zou dan nog een verschrikkelijker oord worden, dan we ons nu voor mogelijk houden.

f. Kon de satan aanspraak maken op Job?

Jezus noemde de satan de heerser over deze wereld.²¹⁵ Hoe zit dat? Hoe zit dat volgens het goddelijke recht?

Bij een van Jezus' verzoeken in de woestijn, stelde de satan Hem het volgende voor:

De duivel nam hem opnieuw mee, nu naar een zeer hoge berg. Hij toonde hem alle koninkrijken van de wereld in al hun pracht ⁹en zei: 'Dit alles zal ik u geven als u voor mij neervalt en mij aanbidt.'²¹⁶

Kennelijk was dat geen grootspraak van de satan, want dan had Jezus dat wel onthuld. De satan kan kennelijk aanspraak maken op alle koninkrijken van de aarde. Alleen, God heeft met de moederbelofte deze aanspraak geparkeerd. God beloofde de satan te zullen vermorzelen en daarmee zijn aanspraak op alle koninkrijken te ontnemen.

We weten inmiddels dat Jezus de satan in principe heeft overwonnen en dat Jezus hem aan het einde van deze eeuw nog eenmaal zal loslaten. Tijdens de periode dat God de oude aarde zal omvormen tot de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, zal de satan nog even mogen laten zien wie hij in werkelijkheid is.

Daarna zal er vuur uit de hemel komen om hem te verteren en in de poel van vuur en zwavel te gooien.

Ze trekken op, over de hele breedte van de aarde, en omsingelen het kamp van de heiligen en de geliefde stad. Maar vuur daalt neer uit de hemel en verteert hen. En de duivel, die hen misleidde, wordt in de poel van vuur en zwavel gegooid, bij het beest en de valse profeet. Daar zullen ze dag en nacht worden gepijnigd, tot in eeuwigheid.²¹⁷

God heeft de satan veel van zijn macht ontnomen in afwachting van het moment dat hij definitief zal worden afgevoerd en geen enkele invloed meer zal kunnen uitoefenen op de te verwachte nieuwe hemel en nieuwe aarde.

Met dit vooruitzicht kunnen we de aanspraak van de satan op Job enigszins begrijpen. Hoe meer we dat gaan begrijpen, hoe meer we de noodzaak gaan inzien van Jezus' verlossingwerk, dat Hij onder meer de satan wel moest verslaan. Tot aan het moment, dat Hij de satan definitief zal verslaan, zullen wij worden geconfronteerd met de aanvallen van de satan. Gedurende die tijd blijft hij doorgaan als een brullende leeuw.²¹⁸

²¹⁵ Johannes 16:11

²¹⁶ Matteüs 4:8-9

²¹⁷ Openbaring 20:9-10

²¹⁸ 1 Petrus 5:8

g. De drie vrienden bleven te lang vasthouden aan hun denkbeelden

De drie vrienden vormden in feite een collectief. Ze dachten alle drie nagenoeg hetzelfde. Dat geeft houvast. Met zijn drieën sta je sterk. Of niet?

Hier in Job blijkt het juist een beletsel te zijn om echt naar Job te luisteren. Bij elke debatronde herhalen ze de eigen argumenten op een steeds scherpere toon. De gesprekken lopen dood. Je zou kunnen zeggen: De drie vrienden bleven in een groef steken, zij keken niet verder dan hun eigen bubbel.

Hierbij moet ik onder andere denken aan de discussies die gevoerd worden tussen christenen en orthodoxe Joden. Eeuwenlang gaan ze al voort, zonder de meerderheid van de orthodoxe Joden te overtuigen.

Bij Job zagen we dat pas na het ingrijpen van God de drie vrienden tot andere gedachten kwamen. Ik vermoed dat pas na Jezus' terugkomst de orthodoxe Joden hun tekortkomingen zullen ontdekken. Maar zeker weet ik dat ook niet, vooral wegens Jesaja 19:23-24:

Op die dag zal er een weg lopen van Egypte naar Assyrië. Dan zullen de Assyriërs naar Egypte komen en de Egyptenaren naar Assyrië, en samen zullen zij de HEER dienen. Op die dag zal Israël zich als derde bij Egypte en Assyrië voegen, tot zegen voor de hele wereld.

Ook moet ik denken aan het vagevuur. Voor room-katholieken is het **vagevuur** een reinigingsvuur. Wie in het vagevuur beland staat al met een been in de hemel. Want de reiniging in het vagevuur loopt uit op de toegang tot de hemel.

Ik zie de vuurpoel ook als een reinigingsvuur. De *vuurpoel* en de *vuurpoel met brandend zwavel* wordt tweemaal gelijkgesteld met de tweede dood.²¹⁹ Die tweede dood treedt in bij de onheiligen, die na hun opstanding in het duister blijven leven. Buiten de muren van het nieuwe Jeruzalem en zonder de heilbrengende kennis over Christus. Anders gezegd: in de buitenste duisternis.

De tweede dood berokkent de heiligen geen schade.²²⁰ Zij zullen als priesters van God worden aangesteld en dan duizend jaar met Hem heersen.²²¹

Tijdens die duizend jaar zal Christus ook die tweede dood overwinnen. Want Jezus' verzoeningswerk omvat zowel de eerste als de tweede dood. Jezus levert geen half werk af. Daarover lezen we in 1 Korintiërs 15:22-28, dat Hij allen en alles aan zich zal onderwerpen.

Zoals de dood er is gekomen door een mens, zo is ook de opstanding uit de dood er gekomen door een mens. Zoals wij door Adam allen sterven, zo zullen wij door Christus allen levend worden gemaakt. Maar ieder op de voor hem bepaalde tijd: Christus als eerste en daarna, wanneer hij komt, zij die hem toebehoren.²⁴ En dan komt het einde en draagt hij het koningschap over aan God, de Vader, nadat hij alle heerschappij en elke macht en kracht vernietigd heeft. Want hij moet koning zijn totdat 'God alle vijanden aan zijn voeten heeft gelegd'. **De laatste vijand die vernietigd wordt is de dood**, want er staat: 'Hij heeft alles aan zijn voeten gelegd.'

²¹⁹ Openaring 20:14; 21:8

²²⁰ Openbaring 2:11; 20:6

²²¹ Openbaring 20:6

Wanneer er 'alles' staat, is dat natuurlijk uitgezonderd degene die alles aan hem onderwerpt. En op het moment dat alles aan hem onderworpen is, zal de Zoon zichzelf onderwerpen aan hem die alles aan hem onderworpen heeft, opdat God over alles en allen zal regeren.

h. Job duidt het door God toegelaten kwaad

Als God liefdevol en almachtig is, waarom laat Hij dan zoveel kwaad toe? Waarom al dat leed, al die oorlogen, de armoede en al die natuurlijke catastrofes?

In het programma *Andries en de wetenschappers* en ook wel in het programma *Andries* komt deze vraag nogal eens aan de orde. De slotsom is dan telkens: we weten het niet!

Ik denk dat Job het oudste Bijbelboek is en dat daarin al een begin van een antwoord op deze veel gestelde vraag te vinden is.

Want Job stelt vast: 'Mijn Redder leeft'. Wat, zoals we eerder zagen, betekent dat God recht zal doen. Is het niet in dit leven, dan tijdens het leven na de dood. God zal in principe, voor al de zijnen, al het kwade doen meewerken ten goede. Met mijn doxologische leesbril op, geloof ik dat God al zijn schepselen liefheeft. Daarmee wil gezegd zijn dat God voor alle mensen het kwade zal doen meewerken ten goede.

Veelal zien wij tijdens ons leven dit niet zo gebeuren. We zien het wel bij Job en bij Jozef. Dit zijn twee duidelijk voorafschaduwingen van de manier hoe God werkt. Alles komt goed.

Maar uiteindelijk komt alles pas goed, nadat Jezus terugkomt. Als Hij vanuit het nieuwe Jeruzalem alles en allen aan zich zal onderwerpen.²²²

Het is hier nu niet de bedoeling om de late-alverzoening tijdens het Messiaans Vrederijk verder te duiden. Daarover heb ik op mijn website²²³ al het een en ander geschreven.

Het gaat er mij nu om, dat ik de epiloog bij Job zie als een historische beschrijving, maar ook als een voorafschaduwing van het verzoeningsproces dat op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde zal plaatsvinden. We zien dat Jobs vrienden hem offerdieren brengen. Zij geven iets aan Job wat van hen is. Zij zetten een eerste stap naar genoegdoening. Daarop gaat Job voor hen bidden. Het resultaat is dat er verzoening plaatsvindt.

In de tussenliggende tijd tussen sterven en opstanding kan er geen verzoening plaatsvinden. Zeker niet als de dader zich in de hel bevindt en het slachtoffer in de hemel. Verzoening kan dus alleen plaatsvinden op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, nadat de satan is uitgespeeld en Jezus vanuit het nieuwe Jeruzalem regeert.

In die situatie kan en zal Jezus al het kwade ten goede keren. Opdat iedereen zal beamen dat er recht is gedaan en elke knie zal zich buigen en elke tong Hem zal loven.²²⁴

²²² 1 Korintiërs 15:22-28

²²³ www.paradijsthesen.nl

²²⁴ Romeinen 14:11; vgl. Filippenzen 2:9-11, Kolossenzen 1:20, Romeinen 5:18

i. Er is meer wijsheid achter alle gebeurtenissen dan Job begrijpt

Tot nu toe heb ik nog geen aandacht besteed aan de toespraken van God die in Job te vinden zijn. In heb met veel interesse het Bijbelcommentaar daarover gelezen. Veelal instemmend. Daarom wil ik tot slot hieruit het volgende citeren:

Strekking

Dit tweede gedeelte van Gods eerste toespraak wijst op zijn grootheid in de dierenwereld. Daarin is er een parallel met Ps.104 te ontdekken. De genoemde dierenwereld ontkomt grotendeels aan de heerschappij van de mens en levert hem geen nut op. Al doorgronden mensen maar heel weinig van die schepselen, God wil toch dat deze dieren er zijn!

Eerder zei Job dat God de dieren geschapen heeft en dat we van hen de werkelijkheid van een Schepper kunnen leren (12:7-10). Door het observeren van gewoonten van dieren ontstaat inzicht in het leven (1Kon.4:32-33, Spr.6:6; 23:32; 30:24-31). 'Inzicht' is een kenbegrip in de redevoering die God houdt (38:4; 39:17,26).

Deze rede lijkt geen antwoord te geven op de vragen die Job gesteld heeft, maar dwingt hem wel tot de overweging of hij niet teveel van zijn eigen inzicht is uitgegaan. Zo wordt het uitgangspunt van Jobs gedachtegang aan het wankelen gebracht. God is immers doelbewust in zijn scheppingswerk en ook tegenwoordig in zijn controle en persoonlijke zorg. **De consequentie is dat Hij voor Job zorgt, zelfs meer dan voor de genoemde wilde dieren.** Job hoeft echt niet bang te zijn dat hij vergeten is. Zijn lijden is geen ondergraving van Gods heerschappij, zoals Job beargumenteerd heeft en demonstreert ook niet dat de Schepper onrechtvaardig is. Er is meer wijsheid achter alle gebeurtenissen dan Job begrijpt. **Dat betekent dat Jobs lijden niet buiten, maar binnen Gods wijze leiding heeft plaatsgevonden.**

Job 38-39 bevat geen uitleg waarom de rechtvaardige lijdt, maar is een oproep om in de schepping te geloven en in Gods zorg. Hij heeft het recht te doen wat Hij wil, en daarin kunnen we Hem vertrouwen!²²⁵

²²⁵ Studiebijbel Oude Testament – Bijbelcommentaar – EZRA | NEHEMIA | ESTER | JOB onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette; blz. 757-759

15. Bijlage: Bijbelse chronologie – Column Adrian Verbree

In zijn column in het Nederlands dagblad van 20-2-2021 schreef Adrian Verbree:

Tellen en meten is niet altijd weten

Er zijn van die vragen die van tijd tot tijd blijven opduiken. Zo kreeg ik recent twee keer de vraag voorgelegd: hoe zit het met de leeftijden van de oudvaders in Genesis 5 en 11.

Een vraagsteller berekende dat Sem, de zoon van Noach, en Abraham nog 150 jaren samen hebben geleefd. Eerder vond hij de geschiedenissen van Noach en Abraham wat uit de lucht komen vallen. Maar nu hij besepte hoeveel oudvaders tegelijk leefden, begreep hij dat Noach en Abraham deel van dezelfde geschiedenis uitmaken. Echter ... hij herinnerde zich dat ik ooit schreef dat je zo niet kunt rekenen. Zijn vraag: waarom niet?

Zo'n vraag vind ik sympathiek. Ze wil de Bijbeltekst serieus nemen. Maar zo rekenen, dat kan inderdaad niet. Je zou hier bladzijden over kunnen vullen; ik beperk me tot twee punten, een vanuit de Bijbel, een vanuit de 'gewone' geschiedenis. De hypothese dat de hele Bijbelse geschiedenis van vóór de vloed geen echte geschiedenis zou beschrijven laat ik hier rusten.

voorvader

In het geslachtsregister van onze Heer Jezus ontbreken bij Matteüs drie koningen: Ahazia, Joas en Amazia: in dit verband gaat het er me alleen om dat Matteüs, op formule gebracht, zegt: x verwekte z. Dat moet zijn: y verwekte z. Maar y ontbreekt in zijn lijst. Dit leert je dat als de Bijbel zegt dat iemand iemand verwekte dat niet per se betekent dat hij ook zijn vader was, hij kan ook een voorvader zijn.

Let er ook op hoe Jezus' geslachtsregister bij Matteüs vanaf David ingrijpend afwijkt van dat van Lukas. Matteüs wil bij 3 x 14 geslachten uitkomen, terwijl Lukas toe schrijft naar 77 geslachten. Met behulp van verschillende rekenmethoden – beide gebaseerd op het Bijbels 'volheidsgetal' 7 – laten de evangelisten uitkomen dat met Jezus' geboorte een geslachtslijn haar doel, haar vervulling bereikte.

Maar in Genesis 5 en 11 staat toch, ik knip een stukje uit het register van Genesis 11: 'Dit zijn de nakomelingen van Sem. Toen Sem 100 jaar oud was, verwekte hij Arpachsad, twee jaar na de zondvloed. Na de geboorte van Arpachsad leefde Sem nog 500 jaar. Hij verwekte zonen en dochters. Toen Arpachsad 35 jaar was, verwekte hij Selach.'

100, 35: Heel precies. Inderdaad, maar wie weet, is dat slechts een indicatie van het moment waarop iemand vader werd van een zoon en niet van de zoon die later in zijn lijn werd geboren en aan hem werd toegeschreven. Het is maar een hypothese. Er zijn ook andere.

Ook de 'gewone' geschiedenis maakt duidelijk dat Sem en Abraham niet samen kunnen hebben geleefd. Er waren veel vroeger dan pakweg 2500 vóór Christus, na de zondvloed, wereldwijd tal van culturen ontstaan. Ik ben geboren bij een van de grote meren in Noord-Amerika, daar werd vanaf 4000 voor Christus al koper gewonnen en bewerkt.

De bronstijd in China begint rond 2000. De grote piramides van Cheops en Chefren werden , ná de vloed, ongeveer 4500 jaar geleden gebouwd. Dat is eeuwen vóór Abraham in Ur zijn bier dronk. Stonehenge in Engeland werd ook al veel eerder, ergens rond 2300 voor Christus gebouwd.

kloof

Er moeten na de vloed eeuwen, ja millennia zijn verstreken voor er weer wereldwijd culturen waren ontstaan die dergelijke megaprojecten konden verwezenlijken. Er gaapt in de tijd dus een kloof tussen Sem en Abraham.

De Bijbeltekst is daarmee niet onbetrouwbaar. Duidelijk is echter wel dat wij onze westerse, op precisie afgestelde chronometer niet als meetlat langs de Bijbelse geslachtsregisters kunnen leggen.

Na de geboorte van
Arpachsad leefde Sem
nog 500 jaar. (Genesis 11:11a)

en:

Toen Terach 70 jaar was,
verwekte hij Abram. (Genesis 11:26)

16. Bijlage: Zondag 10 met uitgeschreven verwijsteksten

Zondag 10

Vraag 27: Wat verstaat u onder Gods voorzienigheid?

Antwoord: De almachtige en tegenwoordige kracht van God¹, waardoor Hij hemel en aarde, met alle schepselen, als met zijn hand in stand houdt en zó regeert², dat loof en gras, regen en droogte³, vruchtbare en onvruchtbare jaren, eten en drinken, gezondheid en ziekte, rijkdom en armoede en alle dingen⁴, niet bij toeval, maar uit zijn vaderhand ons ten deel vallen⁵.

1. **Ps. 94:9, 10;** ⁹ Hij heeft het oor geplant – zou hij niet horen? het oog gevormd – zou hij niet zien? ¹⁰Die de volken leidt, de mensen leert en vermaant – zou hij niet straffen?

Jes. 29:15, 16; ¹⁵ Wee degenen die hun ware bedoelingen diep verborgen houden voor de HEER; die alles doen in duisternis en zeggen: ‘Wie ziet ons? Wie weet wat wij doen?’ ¹⁶ Jullie draaien de zaken om! Is de klei soms meer dan de pottenbakker? Kan het maaxsel over zijn maker zeggen: ‘Hij heeft mij niet gemaakt’? Of het aardewerk over de pottenbakker: ‘Hij brengt er weinig van terecht’?

Jer. 23:23, 24; ²³Ben ik alleen een God van dichtbij, ben ik niet ook een God van ver? – spreekt de HEER. ²⁴ Als iemand zich verbergt, zou ik hem dan niet zien? – spreekt de HEER. Ben ik niet overal, in de hemel en op aarde? – spreekt de HEER.

Ezech. 8:12; ¹² Hij vroeg me: ‘Heb je gezien, mensenkind, wat de oudsten van het volk van Israël doen, daar in het duister, in die zaal vol afbeeldingen? De HEER ziet ons niet, denken ze, de HEER heeft het land verlaten.’

Mat. 17:27; ²⁷Maar laten we hen niet voor het hoofd stoten; ga naar het meer, werp daar je hengel uit en haal de vis die het eerst bijt van de haak. Als je zijn bek opent, zul je een vierdrachmenstuk vinden. Neem dat mee en betaal hun voor ons allebei.’

Hand. 17:25-28; ²⁵ Hij laat zich ook niet bedienen door mensenhanden alsof er nog iets is dat hij nodig heeft, hij die zelf aan iedereen leven en adem en al het andere schenkt. ²⁶ Uit één mens heeft hij de hele mensheid gemaakt, die hij over de hele aarde heeft verspreid; voor elk volk heeft hij een tijdperk vastgesteld en hij heeft de grenzen van hun woongebied bepaald. ²⁷ Het was Gods bedoeling dat ze hem zouden zoeken en hem al tastend zouden kunnen vinden, aangezien hij van niemand van ons ver weg is. ²⁸Want in hem leven wij, bewegen wij en zijn wij. Of, zoals ook enkele van uw eigen dichters hebben gezegd: “Uit hem komen ook wij voort.”

2. **Hebr. 1:3;** ³ In hem schittert Gods luister, hij is zijn evenbeeld, hij schraagt de schepping met zijn machtig woord; hij heeft, na de reiniging van de zonden te hebben voltrokken, plaatsgenomen aan de rechterzijde van Gods hemelse majesteit,

3. **Jer. 5:24;** ²⁴ Zij zeiden niet:
“Wij moeten ontzag hebben voor de HEER, onze God,
die ons tijdig regen geeft,
in het najaar en het voorjaar,
die een vaste oogsttijd geeft.”

Hand. 14:17; ¹⁷ maar heeft toch blijk gegeven van zijn goedheid: vanuit de hemel heeft hij u regen geschonken en vruchtbare seizoenen, hij heeft u overvloedig te eten gegeven en u zodoende vreugde gebracht.’

4. **Spr. 22:2;** ² Een arme en een rijke hebben dit gemeen:
de HEER heeft hen beiden gemaakt.

Joh. 9:3; ³ ‘Hij niet en zijn ouders ook niet,’ was het antwoord van Jezus, ‘maar Gods werk moet door hem zichtbaar worden.

5. **Spr. 16:33;** ³³ Men werpt het lot in een mantel,
de HEER bepaalt hoe het valt.

Mat. 10:29; ²⁹ Wat kosten twee mussen? Zo goed als niets. Maar er valt er niet één dood neer als jullie Vader het niet wil.

Vraag 28: Waarom is het voor ons belangrijk te weten dat God alles geschapen heeft en nog door zijn voorzienigheid in stand houdt?

Antwoord: Om in alle tegenspoed geduldig¹, in voorspoed dankbaar te zijn² en voor de toekomst dit vaste vertrouwen te hebben in onze trouwe God en Vader, dat geen schepsel ons van zijn liefde scheiden zal³. Want alle schepselen zijn zo in zijn hand, dat zij zich tegen zijn wil niet roeren of bewegen kunnen⁴.

1. **Job 1:21,22;** ²¹ En hij zei: ‘Naakt ben ik uit de schoot van mijn moeder gekomen en naakt zal ik in haar schoot terugkeren. **De HEER heeft gegeven, de HEER heeft genomen, de naam van de HEER zij geprezen.**’ ²² Ondanks alles zondigde Job niet en maakte hij God geen enkel verwijt.

Ps. 39:10; ¹⁰ Ik zei niets, opende mijn mond niet,
want u was het die mij dit alles aandeed.

Rom. 5:3,4; ³ En dat niet alleen, we prijzen ons zelfs gelukkig onder alle ellende, omdat we weten dat ellende tot volharding leidt, ⁴volharding tot betrouwbaarheid, en betrouwbaarheid tot hoop.

Jak. 1:3; ³Want u weet: wanneer uw geloof op de proef wordt gesteld, leidt dat tot standvastigheid.

2. **Deut. 8:10;** ¹⁰Wanneer u daar in overvloed leeft, dank de HEER, uw God, dan voor het goede land dat hij u gegeven heeft.

1 Tessalonicenzen 5:18; ¹⁸ dank God onder alle omstandigheden, want dat is wat hij van u, die één bent met Christus Jezus, verlangt.

3. **Psalm 55:23;** ²³ Leg uw last op de HEER en hij zal u steunen, nooit zal hij dulden dat een rechtvaardige ten val komt.

Romeinen 5:4-5; ⁴volharding tot betrouwbaarheid, en betrouwbaarheid tot hoop. ⁵ Deze hoop zal niet worden beschaamd, omdat Gods liefde in ons hart is uitgegoten door de heilige Geest, die ons gegeven is.

Romeinen 8:38-39; ³⁸Ik ben ervan overtuigd dat dood noch leven, engelen noch machten noch krachten, heden noch toekomst, ³⁹hoogte noch diepte, of wat er ook maar in de schepping is, ons zal kunnen scheiden van de liefde van God, die hij ons gegeven heeft in Christus Jezus, onze Heer.

4. **Job 1:12;** ¹²Toen zei de HEER tegen Satan: 'Goed, met alles wat van hem is mag je doen wat je wilt, maar raak Job zelf niet aan.' Hierop vertrok Satan.

Job 2:6; ⁶Toen zei de HEER tegen Satan: 'Goed, doe met hem wat je wilt, maar spaar zijn leven.'

Spreuken 21:1; ¹De gedachten van de koning zijn als waterstromen in de macht van de HEER, hij leidt ze waarheen hij maar wil.

Handelingen 17:25-28; ²⁵ Hij laat zich ook niet bedienen door mensenhanden alsof er nog iets is dat hij nodig heeft, hij die zelf aan iedereen leven en adem en al het andere schenkt. ²⁶ Uit één mens heeft hij de hele mensheid gemaakt, die hij over de hele aarde heeft verspreid; voor elk volk heeft hij een tijdperk vastgesteld en hij heeft de grenzen van hun woongebied bepaald. ²⁷ Het was Gods bedoeling dat ze hem zouden zoeken en hem al tastend zouden kunnen vinden, aangezien hij van niemand van ons ver weg is. ²⁸Want in hem leven wij, bewegen wij en zijn wij. Of, zoals ook enkele van uw eigen dichters hebben gezegd: "Uit hem komen ook wij voort."

17. Register met Bijbelplaatsen

GENESIS	1 KONINGEN	9:5, 51, 57
1, 61, 85	4:32-33, 94	9:9, 58
1:8, 5		9:17, 34
1:9-12, 6	1 KRONIEKEN	9:33, 3
1:22, 66	1:19-23, 57	12:7-10, 94
2:6, 6		12:22, 51
2:8, 52	EZRA	13:13, 21
3, 85	6:22, 45	13:14-15, 76
3:18, 51		13:14, 77
5, 60	JOB	13:15, 77
6:6, 74	1, 31	13:16, 77
10, 57	1:1, 11	13:17, 21
10:29, 1, 51, 57	1:1-5, 44	13:18, 15
11, 60	1:2-5, 11	13:23, 12
22 :15-18, 74	1:6, 55	14:3, 15
36, 57	1:6-8, 34	14:4, 12
36:33-34, 1, 57	1:8-10, 44	15:7, 23
43:30, 58	1:8-12, 34	15:8, 23, 24
	1:9, 34	15:10, 24
NUMERI	1:10, 10, 32	15:17-35, 21
20, 58	1:11, 27	15:17, 21
20:14-21, 58	1:12, 34, 54, 55, 65	15:18, 21
22, 23	1:21, 36, 52, 65	15:19, 21, 24
	1:22, 65	15:20, 21
DEUTERONOMIUM	2:1, 55	15:21, 21
2:1-8, 58	2:3, 34, 85, 86	15:22, 21
4:19, 58	2:6, 54, 55, 65	15:23, 21
17:2-7, 58	2:9-10, 27	15:24, 21
19:21-22, 68	2:10, 36, 52	15:26, 21
23:8, 57	3, 19, 76	15:27, 21
34, 48	3:13, 20	15:28, 21
	4:1-11, 20	15:29, 21
RECHTERS	4:12-19, 72	15:29-35, 21
15:1, 58	4:12-21, 20, 21, 23	15:30, 21, 22
	4:17, 20	15:31, 22
1 SAMUËL	5:7, 20	15:32, 22
15:22, 73	5:8, 20	15:34, 22
16:10-11, 57	5:27, 20	15:35, 22
17:12, 57	6:16, 57	16:19, 4
	6:8, 76	16:19-21, 69
2 SAMUËL	6:8-10, 76	19, 59
22:5, 69	7:3, 62	19:23-24, 15
	7:13-21, 72	19:25, 28, 31, 69, 80
	9:2, 12	19:25-26, 4

19:25-27, 69
19:26, 69
19:26-27, 69
21:32-33, 75
21:30-34, 75
22:1-30, 22
22:1-11, 22, 73
22:2-4, 73
22:2-11, 73
22:5-9, 23, 29
22:12-20, 22
22:21-30, 22
22:29, 22, 29
22:29-30, 29
22:30, 70
23:3, 15
24:18-25, 74, 75
24:21, 75
24:22, 75
26:5-6, 68
26:5, 69
27:20-21, 51
28, 44, 74
28:23-28, 45, 74
29, 25
29:2-5, 49
29:4, 62
29:4-5, 79
29:7-25, 26
29:12, 49
29:16, 49
30, 26
30:1-8, 24
30:1, 24
30:3, 24
30:4, 24
30:5, 25
30:6, 25
30:7, 25
30:8, 25
30:11-19, 26
31, 11, 15
31:26-27, 58
31:35, 15
31:40, 15
33:33, 28
34:10-12, 29
34:35-37, 50

35:16, 50
36:7, 30, 71
36:7-10, 71
37:9, 58
37:10, 51
37:24b, 50
38-39, 94
38:4, 94
38:16-17, 69
38:30, 51
39:17, 94
39:26, 94
40-41, 51
40:3-5, 50, 77
40:15, 59
40:19, 51
41:26, 59
42:1-6, 77, 78
42:2-3, 50
42:6, 19, 79
42:7-8, 85
42:7-9, 23, 29, 70
42:7-10, 78
42:8, 19
42:10, 10, 46
42:10-11, 35
42:11, 79
42:14, 14
42:16, 62

PSALMEN
1:3, 22
8, 72
30:6, 43, 80
51:7, 13
69, 89
69:28-30, 88
72, 89
72:17-19, 89
88:11, 68
90:2, 24
92, 8
103:1, 6
103:8-9, 6
103:9, 43
104, 94
113:8, 71
137:7, 58

137:8-9, 87, 88
139:8, 68, 69
145:3-10, 6

SPREUKEN

6:6, 94
9:18, 68
14:31, 21
16:1, 54
16:9, 54
17:5, 21
19:21, 54
20:24, 54
21:1, 54
23:32, 94
24:4, 58
30:24-31, 94

PREDIKER

7:13-14, 36
21:1, 54

JESAJA

14:9, 69
19:23-24, 92
22:23, 71
26:14, 68
26:19, 68
34:5-17, 58
44:28, 14
45:1-3, 54
48:14, 14
52:13-15, 13
53:10, 13

DANIËL

4:28-29, 54
4:32, 54
11:19-21, 64

AMOS

9:2, 68, 69

MICHA

7:13, 83

ZACHARIA

3:1, 31

MALEACHI

1:2-5, 58

MATTHEÛS

4:1, 63

4:1-11, 40

4:8-9, 91

4:11, 63

6:10-13, 65

21:33-41, 35

24:30, 41

25:21, 84

25:46, 43

27:35, 30

27:46, 13, 16

27:54, 30

28:18, 41, 64

MARCUS

1:13b, 63

12:1-9, 35

15:34, 13, 16, 40

LUCAS

4:1, 63

5:20, 67

7:48, 67

8:52, 47

16:19-31, 90

16:26, 90

18:1-8, 28

18:7-8, 28

20:9-16, 35

20:35-36, 83

23:34, 68

23:41-42, 30

23:46, 64

24:13-27, 52

JOHANNES

2:19, 61

3:36, 43

11:11, 46

15:19, 18, 20

16:11, 91

19:26-27, 30

19:30, 16, 64

HANDELINGEN

3:21, 42, 82

14:15-17, 54

17:16-34, 54

17:25-28, 54

20:35, 84

ROMEINEN

3:23, 12

5:18, 93

7:23, 18, 27

8:18, 43, 82

9:18, 5

9:21, 5

14:11, 93

16:20, 32

1 KORINTIËRS

7:14, 27

10:13, 12

15:22-28, 41, 81, 92, 93

2 KORINTIËRS

12:3-5, 16

GALATEN

5:17, 18, 27

EFEZIËRS

6:12, 18, 64, 80

FILIPPENZEN

1:23, 81

2:9-11, 93

KOLOSSENZEN

1:20, 93

1 TESSALONICENZEN

1:9-10, 54

2 TIMOTEÛS

2:12, 84

TITUS

1:2, 29

HEBREEËN

11:10, 81

JACOBUS

1:16-17, 36

5:11, 19, 37, 44, 46

5:16, 70

1 PETRUS

5:8, 18, 65, 91

1 JOHANNES

2:12, 68

OPENBARING

1-21, 58

2:11, 92

2:17, 89

3:21, 71

3:21-22, 30

5:7, 42

6:11, 81

15:3-4, 87

19:1-8, 88

20:2, 65

20:4, 71

20:4-6, 84

20:6, 80, 92

20:9, 90

20:9-10, 91

20:10, 19, 31, 65

20:14, 92

21, 42, 81

21:1, 42, 81

21:4, 81

21:8, 92

21:26, 56, 89

22, 42, 81

22:1-2, 85

22:2, 56, 89

22:10, 81

18. Geraadpleegde boeken:

In het bovenstaande artikel is uit de **geel** gemarkeerde boeken geciteerd.

De lijst bevat ook de boeken die ik voor het boek 'Openbaring over de Bijbelboeken – Het laatste Bijbelboek vult de andere aan' heb gebruikt. Omdat ik de bespreking van Job in het verlengde van dat boek zie liggen.

Alcorn Randy, *Hoe zal het in de hemel zijn? Vijftigmaal een Bijbels perspectief op de eeuwigheid*

Uitgeverij Medema, Vaassen 2009

Alcorn Randy, *In het licht van de eeuwigheid*

Uitgeverij Novapres, Apeldoorn 2001

Batten Don e.a., *Hoe bestaat het? – 60 vragen over schepping, evolutie en de Bijbel*

Uitgeverij De Banier, Apeldoorn 2009

Bekum Koert van, en Harinck George (redactie), *Botsen over het begin*

Nederlands Dagblad, Barneveld 2010

Bekum Koert van, Jaap Dekker, Henk van de Kamp, Eric Peels (red.) *Spelen met Leviatan – Monsters in Bijbel, theologie, religie en kunst*

Buijten & Schipperheijn Motief, Amsterdam 2018

Beukel A. van den, *De dingen hebben hun geheim – gedachten over natuurkunde, mens en God*

Uitgeverij Ten Have, Baarn 1991 (3^e druk)

Beukel A. van den, *Met andere ogen – over wetenschap en het zoeken naar zin*

Uitgeverij Ten Have, Baarn 1994 (2^e druk)

Binnendijk Henk, *Het Meesterwerk van God, het hart van het boek Openbaring*

Uitgeverij Kok, Utrecht 2017

Binnendijk Henk, *Het verlangen van God*

Uitgeverij Voorhoeve, Utrecht 2014

Binnendijk Henk, *Hoe ziet de hemel eruit ?*

Uitgeverij Kok, Utrecht 2019

Boer William den, *Calvijn gewikt en gewogen – De relevantie van Calvijns theologie voor de 21^e eeuw*

Theologische Universiteit, Apeldoorn 2013

Bremmer R.H., *Visioenen op Patmos. Beknopte Bijbelstudie over de Openbaring aan Johannes*

Uitgeverij De Vuurbaak, Groningen 1959 (6^e druk)

Brink Egbert, *Het Woord vooraf*

Basauri, Spanje 2001 (2^e druk)

Brink G. van den, en C. van der Kooi, *Christelijke dogmatiek*

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer (2^e druk 2012)

Brink Gijsbert van den, *En de aarde bracht voort - Christelijk geloof en evolutie*

Uitgeverij Boekencentrum, Utrecht 2017

Bruijne Ad de, en Hans Burger, *Gereformeerde hermeneutiek vandaag – Theologische perspectieven*

Uitgeverij De Vuurbaak, Barneveld 2017

Bruijne Otto de, *Spannende Zaken*

Uitgever Stichting I.C.C. Horeb, Voorthuizen 2012

Dekker Cees e.a., *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp? – Over toeval en doelgerichtheid in de evolutie*

Uitgeverij Ten Have, Kampen 2005

Dussen Ad van der, *Job, geloven en lijden om niet*

Buijten & Schipperheijn, Amsterdam 1998

Evenboer Tjarko, *De wereldwijde vloed – mythe of oergeschiedenis van de mensheid?*

Uitgeverij Gideon, Hoornaar 2013 (2e druk)

Fransen René, *Gevormd uit sterrenstof – schepping, ontwerp en evolutie*

Uitgeverij Medema, Vaassen 2009

Genderen J. van, *De bijbel en de Toekomst - Een blij vooruitzicht voor wie gelooft*

Uitgeverij J.J. Groen en zoon, Heerenveen 2005 (3e druk)

Grosheide F.W. en G.P. Itterzon (redactie), *Christelijke Encyclopedie*

Kok N.V. Kampen, 1959 (2^e druk)

Habraken William (Boy), *Droegen de Goden schoenen?*

Uitgave in eigen beheer

Hoek J. (redactie), *Profetisch licht – Toekomst voor Israël en de kerk*

Uitgeverij Groen, Heerenveen 2013

Hengstmengel Bas, *Denken met het hart – Christelijke filosofie in de traditie van Augustinus en Calvijn*

Uitgeverij Buijten & Schipperheijn *Motief*, Amsterdam 2015

Hengstmengel Joost, *De wortel van alle kwaad – Leibniz' Theodicée goedgelovigologie?*

Te vinden in *Radix*, Jaargang 41, nummer 4, 2015, blz. 339 e.v.

Houwelingen P.H.R. van, en H.G.L. Peels (redactie) *Studiebijbel in perspectief.*

Uitgeverij Jongbloed, Heerenveen 2009

Houwelingen P.H.R. van, *Contouren van een nieuw Jeruzalem – Hebreeën en Openbaring over de eschatologische wereldstad*

Hoofdstuk uit *Het stralend teken*; Uitgeverij Van Wijnen, Franeker 2010

Keller Tim, *In alle redelijkheid – Christelijk geloof voor welwillende sceptici*

Uitgeverij Van Wijnen, Franeker 2008 (3^e druk)

Kwakkel G. en Houwelingen P.H.R. van (redactie), *In den beginne en verder – een bijbels-theologische reflectie op de schepping*

Uitgeverij De Vuurbaak, Barneveld 2011

Kuiper Roel e.a., *Durf te denken, Oriëntatie in geloof, wetenschap en cultuur*

Uitgeverij Buijten & Schipperheijn *Motief*, Amsterdam 2015 (2^e druk)

Lalleman J. Pieter, *Van blijvend belang, Het Oude Testament*

Ark Media, Amsterdam 2016

Loonstra Bert, *Willen en voelen en uitverkiezing – Hoe Arminius en Dordt nader tot elkaar kunnen komen*

Uitgeverij Buijten & Schipperheijn *Motief*, Gouda 2016

Niemeijer Pieter, *Wie heeft dit alles geschapen? – Het geheim van de schepping*

Uitgeverij Stichting Woord & Wereld, Bedum 2010

Oosterhuis Gertjan, *Job, Bijbelstudies over de zin van het lijden*

KokBoekencentrum Uitgevers – Utrecht 2019

Ouweneel, Willem J., *Adam, waar ben je? – En wat doet het ertoe?*

Buijten & Schipperheijn *Motief*, Amsterdam 2018

Oakes Lorna e.a., *De geheimen van het oude Egypte*

Veltman uitgevers, Utrecht 2008

Paul, Mart-Jan, *Oorspronkelijk – Overweging bij schepping en evolutie*

Labarum Academic: Uitgeverij De Banier, Apeldoorn 2017

Paul, Mart-Jan e.a., *Bijbelcommentaar Ezra, Nehemia, Ester, Job*

Centrum voor Bijbelonderzoek, Veenendaal 2009

Pawson David, *Wanneer Jezus terugkomt..., Wat weten wij over zijn tweede komst en hoe kunnen wij ons daarop voorbereiden?*

Stichting Opwekkingslectuur, Putten 2001

Pawson David, *Sleutels tot de Bijbel*

Stichting Opwekkingslectuur, Putten 2014 (7^e druk)

Peels H.G.L., en P.H.R. van Houwelingen (redactie), *Studiebijbel in perspectief.*

Uitgeverij Jongbloed, Heerenveen 2009

Piper John, *Gebruik je verstand*

Uitgeverij Van Wijnen, Franeker 2012

Plantinga Alvin, *Kennis en geloof*

Brevier uitgeverij, Kampen 2016

Rietkerk Wim, *De Titanic achterna?, over de toekomst van de aarde*

Uitgeverij Voorhoeve, Kampen 2009

Rietkerk Wim, *Verbogen aanwezig, over Gods hand in de geschiedenis*

KokBoekencentrum Uitgevers – Utrecht 2020

Rutten Emanuel e.a., *En dus bestaat God – de beste argumenten*
Uitgeverij Buijten & Schipperheijn *Motief*, Amsterdam 2015

Sonneveld Reinier, *De stilte van God, Waarom geloven moeilijk is*
Uitgeverij Buijten & Schipperheijn *Motief*, Amsterdam 2013

Spek G.A. van der, *Job – Troostboek voor Israël*
Uitgeverij Groen, Heerenveen 2011

Strobel Lee, *Feiten genoeg... - die voor een Schepper pleiten*
Uitgave Gideon, Hoornaar 2008

Thurlings Bert, *De verborgen geheimen van de mensheid*
Uitgeverij Aspect, Soesterberg 2013 (derde druk)

Ullmann h.f., *Kunst & Architectuur Egypte*
Uitgave Persklaar, Groningen 2005

Veluw Bert van, *Waar komt het kwaad vandaan? – Over God, schepping, evolutie en de oorsprong van het kwaad*
Uitgeverij Groen, Heerenveen 2010

Veluw Bert van, *De satan een noodzakelijk kwaad – Waarom de duivel 'Gods duivel' is*
Uitgeverij Groen, Heerenveen 2012

Visser Dirk, *Komt Jezus snel terug? Een nuchtere kijk op eindtijdverwachtingen*
Brevier uitgeverij – Kampen 2017

Wright Tom, *Verrast door Hoop*
Uitgeverij Van Wijnen, Franeker 2007

Wright Christopher J.H. Wright, *De God die ik niet begrijp – Over lastige geloofskwesties*
Uitgeverij De Vuurbaak, Barneveld 2010